

HOOFSTUK EEN

NAVORSINGSORIËNTERING

In my oriëntering rondom hierdie navorsing begin ek deur enkele aspekte rondom my posisionering ten opsigte van die navorsing te stel. Vervolgens sal ek enkele gedagtes deel rondom die aksie wat ek gekies het om na te vors, naamlik seksueel-verwante gesinsgeheime vanuit 'n pastoraal-narratiewe perspektief. Daarna sal ek ook perspektiewe deel rondom die agtergrond, die ontwikkeling, klimaks en uiteindelijke beëindiging van die navorsing.

1.1 POSISIONERING

My besluit om navorsing oor 'n narratiewe onderwerp te doen regverdig die feit dat sodanige navorsing ook vanuit 'n narratiewe perspektief aangepak behoort te word. Dit sou 'n bruikbare proses daar kon stel ten einde 'n narratief-gebaseerde projek met die nodige navorsingsintegriteit te ontwikkel. In 'n studie wat handel oor 'n postmoderne onderwerp sou 'n navorsingsaanpak wat in wese modernisties van aard is, nie behoorlik benut kon word nie. Die wyse waarop ek hierdie navorsing aanpak, wil dan ook bloot die navorsingsproses vanuit 'n narratiewe hoek laat vloei (Müller, Van Deventer & Human, 2001).

Polkinghorne (1988: 161) volg die lyn van storie-ontwikkeling wanneer hy twee fokusareas van navorsing in die menswetenskappe onderskei, naamlik 'n *deskriptiewe benadering* wat die narratiewe na vore bring en waardeur mense sin aan die wêreld gee, beide as 'n manier van ordening en om tydelike gebeure sinvol te maak, asook *verklarende navorsing* wat 'n narratiewe verslag gee van die redes vir die totstandkoming van bepaalde situasies. "The narrative account that is constructed ties together and orders events so as to make apparent the way they 'caused' the happening under investigation" (Polkinghorne, 1988: 161). Volgens hom is die doel van 'n deskriptiewe benadering om 'n akkurate beskrywing te gee van die narratiewe wat individue of groepe gebruik om

betekenis aan die opeenvolging van gebeurtenisse in hul lewens of organisasies te gee (Polkinghorne, 1988: 16–62). In die verklarende benadering word 'n narratiewe weergawe van die redes vir gebeurtenisse gegee. (Polkinghorne, 1988: 170). Die narratiewe verklaring verduidelik dan “hoekom” 'n situasie of gebeure wat menslike handeling insluit, plaasgevind het (Polkinghorne, 1988: 161).

1.2 BESKRYWENDE EN VERKLARENDE NAVORSING

Hier volg kortliks 'n beskrywing van beskrywende sowel as verklarende navorsing:

1.2.1 Beskrywende narratiewe navorsing

Die doel van beskrywende narratiewe navorsing is volgens Polkinghorne (1988: 161–162) om 'n akkurate beskrywing te gee van geïnterpreteerde narratiewe weergawes wat individue en organisasies gebruik om 'n opeenvolging van gebeurtenisse sinvol te maak. Daar word nie 'n nuwe narratief gekonstrueer nie, maar bloot verslag gedoen van bestaande narratiewe. “Descriptive narrative research, then, attends to the collection of narrative schemes that operate for a person or group and to the situations that trigger or draw the particular narratives into interpretive expression” (Polkinghorne, 1988: 162). Besigheidsanalitici gebruik ook hierdie tipe navorsing om stories te beskryf wat onderliggend is aan die waardes en veronderstellings van die organisasie en bring groeplede met mekaar in verbinding.

1.2.1.1 Narratiewe onderhoude

Onderhoude is vir die narratiewe navorser die basiese bron van getuienis oor verhale. Mense vertel graag hulle verhale om hulself duidelik te maak eerder as om hul antwoorde in die denkkategorieë van die navorser te giet. Dikwels gebeur dit egter dat gespreksgenote se stories ter wille van die navorser se vrae onderdruk word. Uiteraard sal die navorser en die gespreksgenoot nie dieselfde betekenis heg aan wat vertel word nie, omdat hul taal van mekaar kan verskil. In

die narratiewe onderhoud word daar paralogies gesoek na 'n gedeelde betekenis. Die onderhoud sal dus nie struktureel vrae bevat nie, maar wel gesprekke, aangesien navorser en gespreksgenoot op mekaar aangewese is om betekenis te vind. Betekenis word in 'n sosiale konteks gegenereer. Vrae word slegs funksioneel wanneer die navorser deur 'n openheid oor sy eie vrae en probleme, 'n konteks skep waarin verhale vertel kan word en die gespreksgenoot nie gedwing voel om die verhaal in terme van sosiaal-aanvaarbare kategorieë te vertel nie (Polkinghorne, 1988: 164). Daar moet 'n sensitiwiteit vir die konteks wees en die navorser moet die konteks skep sodat vergete verhale en ondergeskikte kennis ter sprake kan kom en die gemarginaliseerde stem gehoor kan word. Dit is dus duidelik dat die aksie vanuit 'n gedeelde taal van die beskrywing van die aksie in gesprek moet tree, sodat 'n navorsingsintegriteit gehandhaaf kan word.

1.2.1.2 Knooptipes (“Types of plot”)

Wanneer 'n storie volledig beskryf word, behoort dit elemente in te sluit wat uniek aan die betrokke storie is en ook in ander stories gevind kan word. Die navorser se ervaring rondom 'n verskeidenheid van narratiewe laat hom/haar toe om 'n beskrywing daar te stel wat vergelykings en kontraste binne die betrokke storie sowel as ander stories insluit. Die generering van stories vra dat knope uit die verlede gebruik sal word, maar soos wat hierdie knope groter word en varieer, deurdat sekere elemente uitgeskakel word en ander bygevoeg word, word die stories wat na vore kom, toenemend anders as die oorspronklike voorbeeld. “The typologies of plots should be considered as statements of similar events that are shared by various stories. They should not be viewed as descriptions of species of stories” (Polkinghorne, 1988: 167).

1.2.1.3 Resultate

Die navorsingsverslag bestaan nie bloot uit die aanbieding van die storie nie. “It is an argued essay that conforms to the rules of a scholarly presentation. Alternative narratives and interpretations are recognized, and evidence from the

interview text is used to argue for the conclusion the researcher has reached” (Polkinghorne, 1988: 169). Hiermee saam moet die transkripsies van die onderhoude ook aan ander navorsers beskikbaar wees sodat die navorser se beweging van data na interpretasie waargeneem kan word.

Die doel van beskrywende navorsing is om die narratiewe skemas soos die verteller dit bedoel het, aan te bied. Inligting oor aksies wat met die storie as basis geneem is, ondersteun die navorser se aanspraak dat die storie iemand toelaat om sy/haar ervarings te orden en te organiseer. Die uitskakeling van ander moontlike narratiewe knope (“plots”) wat minder effektief is as die voorgestelde storie ondersteun die korrektheid van die navorser se weergawe. Die beskrywing wat aangebied word, verteenwoordig op akkurate wyse die operasionele stories wat mense of groepe gebruik om die tydelike verbindings tussen die ervaarde gebeure te verstaan en om rekenskap te gee vir hul eie en ander se motiewe, redes, verwagtinge en herinneringe. Die verslag erken ook hoe hierdie stories gefunksioneer/nie gefunksioneer het ten einde gebeure te orden (Polkinghorne, 1988: 169–170).

1.2.2 Verklarende narratiewe navorsing

Die resultaat van ‘n navorsingsprogram wat ten doel het om ‘n narratiewe verklaring te gee, is soortgelyk aan die “hoekom”-vraag. “Hoekom bewaar Sannie die geheim dat sy gemolesteer was?” “Hoekom het Bennie sy geheim op ‘n kletsprogram gaan uitlap voordat hy vir sy vrou van sy buite-egtelike verhouding vertel het?” Onderzoekverslae neem dikwels die vorm van narratiewe weergawes aan wat die gebeure en aksies met mekaar in verband bring wat tot die uitkoms in die ondersoek gelei het. Wanneer mense gewoonweg gesels, verskaf hulle dikwels verklarings van hul eie of ander se gedrag deur stories te vertel. Die navorser word uitgedaag om ‘n verklaring te bied van hoekom iets op ‘n bepaalde manier gebeur het.

Dit is juis die narratiewe verklaring wat narratiewe navorsing anders maak as gewone wetenskaplike navorsing. Die storie beklemtoon die uniekheid van sekere besluite en gebeure en die rol wat hulle in die finale uitkoms speel. “The narrative research report creates the history or narrative that has led to the story’s end, and draws from it the significant factors that have “caused” the final event (Polkinghorne 1988, 170– 71).

1.2.2.1 Verklaring

Narratiewe verklarings is verklarend omdat dit ‘n antwoord kan bied op die vraag hoekom iets gebeur het. Atkinson (1978: 131) noem drie kenmerke van watter samehang nodig is om dit verklarend te maak: “It should be intelligible in human terms, it should have an appropriately unified subject matter, and it should be causally related.” Polkinghorne (1988: 172) sê dat narratiewe verklarend is wanneer hulle betekenisvolle asook volledige antwoorde op vrae wat die moeite werd is om te vra, bied.

1.2.2.2 Dataversameling

Die data wat ‘n narratiewe navorser versamel, hetsy onderhoude, dokumente of ander bronne, is spore van gebeure in die verlede. Hulle help om die gebeure wat na die ondersoekte verskynsel lei, na vore te bring. Die aard van die data wat versamel word, hang af van die aard van die uitkoms wat verwag word.

Narratiewe verklarings is gebaseer op feite uit die verlede. Dit word dan in ‘n storie saamgevat waarin die skakels tussen die gebeure ontwikkel word en betekenis voorsien word. Aangesien feite uit die verlede nie oop is vir huidige, direkte waarneming nie, moet hulle langs “spore” gevestig word, byvoorbeeld dokumente, memorandumums en persoonlike geheue.

Deur “feite” uit die verlede te versamel en hulle in korrekte kronologiese orde te plaas, hoewel dit noodsaaklik is vir ‘n narratiewe verklaring, is nie genoegsaam nie. Die navorser moet uit ‘n verskeidenheid verwante “feite” uit die verlede kies,

en die keuse is gebaseer op die narratief wat besig is om gekonstrueer te word. Die narratief kan gapings ten opsigte van inligting toon en kan die navorser lei om vir ontbrekende inligting te soek. 'n Narratiewe verklaring trek die versamelde feite uit die verlede saam in 'n meer volledige weergawe. In hierdie weergawe word die betekenis van die feite in verhouding tot die uitkoms wat verklaar moet word, verduidelik (Polkinghorne, 1988: 174–75).

1.2.2.3 Geldigheid, betekenis en betroubaarheid

In narratiewe navorsing beteken “geldig” om goed verantwoord en ondersteunend te wees. “Betekenis” (“significance”) dui op die gedagte van betekenisvolheid of belangrikheid. 'n Bevinding het betekenis indien dit belangrik is. “Betroubaarheid” in narratiewe navorsing verwys gewoonlik na die afhanklikheid van die data, en die geldigheid ten opsigte van die krag wat die data analise dra.

Die generering van data by narratiewe studies word geaffekteer deur die konteks en die volgorde waarin onderhoude weergegee word. Navorsing ondergaan verandering wanneer data versamel word, en die mense met wie die onderhoud gevoer word, beïnvloed diegene wat die onderhoud voer. Tog genereer die onderhoudvoerders stories en win inligting in (Polkinghorne, 1988: 175–177).

1.2.2.4 Data analise

Dataversameling eindig gewoonlik in 'n versameling van verhale. Die doel van analise is om die gemeenskaplike temas of knope (“plots”) in die data vas te stel. Analise word uitgevoer deur die benutting van hermeneutiese tegnieke deur onderliggende patrone aan te teken (Polkinghorne, 1988: 177).

1.2.2.5 Kenmerke van 'n narratiewe teks

Pentland (1999: 1), wat weer vanuit die organisasieteorie binne die veld van die sosiologie met 'n narratiewe perspektief werk, sê dat verklaring essensieel is tot beide teorie en praktyk. Hy sien verklaring as die kern van goeie teorievorming.

“... I adopt ... the ‘theory as narrative’ view: An explanation is a story that describes the process, or sequence of events, that connects cause and effect. In this view, good stories are central to building better theory” (Pentland, 1999: 1). Pentland (1999: 2-3) noem verder dat ‘n narratiewe teks vyf tipiese kenmerke het, naamlik:

- i) Opeenvolging van tyd. Narratiewe behoort ‘n duidelike begin, middel en einde te hê, alhoewel gefragmenteerde stories steeds tyd en opeenvolging kan verteenwoordig. Dit klop nogal met wat Müller, van Deventer & Human (2001: 78; vgl. Lamott, 1995: 62) sê wanneer hulle van die ABDCE-formule gebruik maak, naamlik dat ‘n verhaal ‘n “Action, Background, Development, Climax en Ending” het. Daar word dan ook later oor hierdie formule gehandel. Vir Pentland (1999: 2) is elke opeenvolging van gebeure deel van die diep struktuur van ‘n storie. Die oppervlakstruktuur van ‘n narratief hoef nie gebeure in volgorde aan te bied nie. Gebeure word dikwels herrangskik vir ‘n dramatiese effek (soos in moordverhale waar die lyk eers ontdek word voordat die moordenaar bekendgemaak word). “But chronology is a central organising device. The events or actions referred to in a narrative are understood to happen in a sequence” (Pentland, 1999: 2).
- ii) Akteurs op wie gefokus word. Narratiewe gaan altyd oor iemand of iets. Om by die “action” in die ABDCE-benadering aan te sluit, sou ‘n mens kon sê daar is aksie en in die aksie is rolspelers. Hulle verskaf ‘n lyn wat die gebeure in die storie aan mekaar verbind. Daar is mense wat byvoorbeeld die inhoud van ‘n geheim ken, en ander wat nie daarvan bewus is of daarby ingelaat word nie. Beide is egter rolspelers in die betrokke “geheim” verhaal.
- iii) Identifiseerbare narratiewe stemme. ‘n Narratief is iets wat iemand vertel. Daar is dus altyd ‘n identifiseerbare stem wat die verhaal vertel. Die stem verteenwoordig dan ‘n spesifieke perspektief. Dit kan die stem van die navorser, die gemeenskap of van iemand met ‘n geheim wees. In

narratiewe navorsing is dit noodsaaklik dat so veel as moontlik stemme gehoor sal word.

- iv) “Kanonieke” of evaluerende verwysingsraamwerk. Narratiewe dra betekenis sowel as kulturele waarde omdat hulle implisiet sowel as eksplisiet, standarde waarteen die handeling van die karakters beoordeel kan word, enkodeer. Narratiewe dra in hulself ‘n sin vir wat reg en verkeerd is. “... this sense of moral context is what distinguishes historical narrative from mere annals of chronicles of events” (Pentland, 1999: 3).
- v) Ander aanduiders van inhoud en konteks. Narratiewe tekste bevat meer as net die naakte feite rondom bepaalde gebeure. “In particular, they contain a variety of textual devices that are used to indicate time, place, attributes of the characters, attributes of the context, and so on. These indicators may be essential to the interpretation of the events (e.g., knowing that the scene is a wedding, changes the significance of the utterance ‘I do’”) (Pentland, 1999: 3).

1.3 DIE SOSIAAL-KONSTRUKSIONISTIESE PERSPEKTIEF OP NARRATIEWE NAVORSING

Freedman en Combs (1996: 40–41) vra weer ‘n aantal vrae om die narratiewe navorser te help om ‘n narratiewe en sosiaal-konstruksionistiese perspektief binne die navorsing te behou. Deur hierdie vrae deurlopend in gedagte te hou, kan ‘n narratiewe navorser voortdurend toets of sy perspektief getrou is aan die narratiewe uitgangspunte om sodoende sy navorsingsintegriteit te behou. Dit gaan nie hier oor riglyne nie, maar oor waardes wat ten grondslag van die narratiewe benadering lê:

- i) Vra vir beskrywings van meer as een werklikheid. In hierdie navorsing sou mens dalk kon vra wat ‘n individu se perspektief oor ‘n bepaalde geheim is, asook wat die gesin, die gemeenskap, die kerk en die Bybel se perspektiewe is. In hierdie navorsing word gepoog om aan hierdie

- stemme 'n spreekbeurt te gee. Daar word dus met verskillende perspektiewe in gesprek getree. Sodoende word al die verskillende perspektiewe langs mekaar gestel wat dan saam 'n bepaalde kyk op die werklikheid bied.
- ii) Luister die navorser met die doel om te verstaan hoe 'n persoon se ervaringswerklikheid sosiaal gekonstrueer is? Watter invloede uit die sosiale omgewing dra byvoorbeeld daartoe by dat 'n geheim as geheim ervaar word? Watter taboes of mites bestaan rondom hierdie bepaalde geheim? Waaroor mag gepraat word, en wie bepaal wie mag praat en wie nie? Op watter maniere word gepraat wat uiteindelik van iets 'n geheim maak? Watter taal is ter sprake, watter "language games"? (Oor "language games" word in hoofstuk twee gehandel).
 - iii) Wie se taal word hier bevoordeel? Probeer ek hier verstaan wat die betrokke persoon(-one)/gesin/instansie se taalbeskrywings is? Watter "language game" is hier ter sprake? Die gevaar bestaan altyd dat die navorser sy eie denkkategorieë op die gesprek sal probeer afdwing. Dit sal natuurlik die integriteit van die navorsing in gedrang bring. Daar moet so min as moontlik na vooropgestelde idees ten opsigte van wat die gespreksgenote oor hulself en hul leefwêreld wil vertel, geluister word.
 - iv) Watter stories is daar wat die persoon se probleem ondersteun? Is daar enige dominante stories wat onderdrukkend of beperkend ten opsigte van die persoon se lewe inwerk? Bestaan daar enige gemarginaliseerde stories wat nog nie gehoor of vertel is nie?
 - v) Fokus die navorser op betekenis eerder as feite?
 - vi) Word die persoon geëvalueer of uitgenooi om gesprek te voer oor die sinvolheid van die terapie/gesprek?
 - vii) Is die navorser bedag op sy eie opinies, idees, waardes en bedoelings ten opsigte van sy persoonlike ervarings? Dit is nodig om rondom jou eie opinies deursigtig te wees en dit nie te sien as 'n posisie met hoër waarde as dié van die gespreksgenoot nie.

- viii) Is die navorser in patologisering of normatiewe denke vasgevang? Word daar op egte narratiewe wyse saam gesoek na die definiëring van die probleem en na nuwe, alternatiewe stories?

1.4 'N NARRATIEF-GEBASEERDE NAVORSING

Vir die ontwikkeling van 'n narratief-gebaseerde navorsingsvoorstel, met alles hierbo genoem in ag genome, sou ek graag wou aansluit by Müller et al (2001: 78; vgl. Lamott, 1995: 62) wanneer hulle verwys na 'n skryfformule wat besondere aandag gee aan die ontwikkeling van stories. Die formule wat gebruik word, is ABDCE, wat staan vir "Action, Background, Development, Climax, and Ending." Dit is 'n formule wat werklik handig te pas kom by die ontwikkeling van die storie van die narratiewe benadering tot navorsing, aangesien die geheel van die navorsingsproses ter sprake kom.

Dit gaan in narratiewe navorsing oor die skep van ruimtes waarin stories gehoor kan word en die ontwikkeling van nuwe stories. Mens sou dus kon praat van die ontdekking van stories, sowel as die ontwikkeling daarvan. Freedman en Combs (1996: 43) sê dat mense in stories gebore word; hul sosiale en historiese kontekste nooi hulle uit om stories oor sekere gebeure te vertel en te onthou en om ander gebeure onverteld te laat. Soos later in die navorsing aangetoon sal word, skep die gedagte van paralogie 'n lieflike ruimte waarbinne stories vertel kan word. Om by hierdie gedagte aan te sluit, skryf Freedman en Combs (1996: 44) dat wanneer mense die eerste keer in 'n terapeutiese situasie ontmoet word, daar gepoog word om ter wille van hulself, die betekenis van hul stories te verstaan. Dit beteken dat die rug op spesialiskennis ["expertise"] gedraai word, daar nie geluister word na hoofklagtes nie, geen diagnostiese materiaal versamel word nie, nie na onderliggende wenke geluister word oor wat die kernprobleem werklik is nie en die "self" wat hulle uitbeeld, nie vergelyk word met sogenaamde normatiewe stories nie. Daar word eerder deur die terapeut gepoog om in die skoene van die persoon(-one) met wie hulle werk, geplaas te word. Verder word gepoog om hulle, vanuit hul perspektief, in hulle taal, wat hulle gelei het om vir

hulp te kom aanklop, te verstaan. Dit is die enigste wyse waarop alternatiewe stories herken kan word. Dit sou beteken dat daar met gefokusde aandag, geduld en nuuskierigheid geluister word terwyl daar aan 'n verhouding van wedersydse respek en vertrouwe gebou word. Dit sou beteken dat die terapeut sou praat met die doel om te luister. "In spite of all our education telling us that we do know, we try to listen for what we don't know" (Freedman en Combs, 1996: 44).

Hierdie benadering kan ook beskou word as 'n "nie weet nie" ("not knowing") posisie. 'n "Not knowing" posisie is nie 'n posisie van absoluut niks weet nie. Daar bestaan kennis oor die terapeutiese proses, maar nie oor die inhoud en betekenis van mense se lewens nie (Freedman en Combs, 1996: 44). "The goal of therapy is to participate in a conversation that loosens and opens up, rather than constricts and closes down. Through therapeutic conversation, fixed meanings and behaviors ... are given room, broadened, shifted and changed" (Anderson & Goolishian, 1988: 381). Slegs deur te luister en verhelderende vrae te vra, kan baie terapieë van aard wees. Hierdie soort terapie is volgens Anderson en Goolishian, (1988: 380) "... a process of expanding and saying the 'unsaid' – the development, through dialogue, of new themes and narratives and, actually, the creation of new stories."

In aansluiting by bogenoemde sê Greg Nooney (2001: 1) die volgende oor die narratiewe ruimte wat geskep word: "Narrative space refers to the space that opens up in our lives when we realise that there are many new options and possibilities available to us. We are talking about stories here, the stories that constitute our lives." 'n Ruimte word geopen in die lewens van mense wanneer hulle beseft dat nuwe opsies en moontlikhede vir hulle beskikbaar is. Narratiewe ruimte in navorsing open verder ook die deur vir alternatiewe stories om vertel en nagevors te word en die navorsingsgemeenskap op 'n ander wyse na die navorsingstorie te laat kyk. As alternatiewe stories nie gehoor word nie, sal die knoop ("plot") te dun wees. 'n Ruimte moet geskep word waarbinne

alternatiewe stories kan ontwikkel. “If I really prefer one of these alternate stories, and I want to bring such a story forward as more influential in my life, then it is necessary for the plot of that story to be thickened. If the plot becomes thicker or richer, then it will be more prominent and defining of my life and of my identity, of who I am as a person” (Nooney, 2001: 1). Dit is dus duidelik dat ek soveel beskrywings as moontlik van die saak wat ek wil navors sal hê, sodat die knoop (“plot”) dikker en ryker kan wees. Die vraag is hoe hierdie knoop dikker gemaak kan word. Dit kan gebeur deur ‘n proses waar hierdie alternatiewe “preferred” stories vertel en hervertel word, asook deur na ander te luister wat hul stories hervertel op maniere wat ons kan ondersteun in ons navorsing. As iemand anders sekere kwaliteite in ons navorsingstorie opmerk, of dalk sekere doelstellings, waardes of verbintenisse wat by die alternatiewe storie pas waarin ons belangstel, sal dit help om hierdie knoop dikker te maak. Wanneer ‘n meer invloedryke storie na vore gebring word, het ons met dekonstruksie, ‘n term wat deur Jacques Derrida (Powell, 1998: 100) ontwikkel is, te doen. Aan hierdie begrip sal ek in hoofstuk drie meer aandag gee.

Die navorsing wat hier aangebied word wil getrou aan die narratiewe benadering, nie ‘n vaste model aanbied nie, maar dit word aangebied as riglyne vir die logiese vloei van die navorsingsproses op ‘n narratiewe grondslag (Müller et al, 2001: 77).

Met hierdie navorsing posisioneer ek myself as postmoderne navorser binne die sosiaal-konstruksionistiese paradigma. Aangesien dit implikasies het, nie alleen vir die wyse waarop dikwels oor die waarheid gedink word nie, maar ook vir die wyse waarop ‘n mens getrou probeer wees in die proses van navorsing (Müller et al, 2001: 77), verduidelik ek derhalwe in hoofstuk drie van hierdie navorsing, as agtergrond tot my posisionering, wat ek onder die twee konsepte, postmodernisme en sosiaal-konstruksionisme, verstaan.

As navorser binne hierdie paradigma wil ek nie met my eie voorveronderstellings na verhale en gesprekke luister nie. As ons van storie-ontdekking praat, praat ons van 'n sosiaal-konstruksionistiese proses, waaraan navorser en gespreksgenote meewerk. Die navorser en ko-navorser, soos ek dan die gespreksgenoot sou wou beskryf, is saam op weg na 'n gedeelde betekenis. Beide navorser en ko-navorser het in die proses van ko-konstruksie van betekenis, sekere vrae en response. Die vrae en belange van die navorser behoort derhalwe so deursigtig moontlik te wees. Met hierdie narratiewe navorsing wil ek deelneem aan 'n proses waarin nuwe verhale ontwikkel kan word. Geheime laat gesinne vassteek en deur dekonstruksie kan 'n breër narratiewe ruimte geskep word waarbinne alternatiewe verhale kan ontwikkel.

In die narratiewe aanpak van die navorsing is daar heelwat verskil tot ander benaderings, veral omdat meeste benaderings tot die navorsing met 'n modernistiese paradigma van oorsaak en gevolg werk. Die navorser staan buite die ondersoekveld, neem waar en skryf sy bevindinge neer. Daar word meestal van die standpunt uitgegaan dat 'n probleem bestaan wat nagevors moet word. In narratiewe navorsing is die navorser deel van die proses van storie-ontdekking en storie-ontwikkeling. Dit gaan dus nie hier oor die formulering van 'n bepaalde probleem, byvoorbeeld die voorkoms van seksueel-verwante gesinsgeheime nie, maar oor die ontdekking en die ontwikkeling van die storie wat oor seksueel-verwante geheime handel, die beskrywing van die aksie wat plaasvind. In hierdie proses van storie-ontdekking en storie-ontwikkeling, word met gekose gespreksgenote paralogies ('n begrip wat later in hierdie hoofstuk behandel word) in gesprek getree ten einde soveel moontlik beskrywings van seksueel-verwante gesinsgeheime te bekom. Sommige gespreksgenote neem 'n dominante posisie ten opsigte van 'n bepaalde diskoers in en dit sou derhalwe nodig wees om die betrokke stemme te hoor. Hierdie stemme word oorwegend in die literatuur gevind, maar gesprekke met individue en groepe kan ook gevoer word. Daar moet egter ook gevra word na stories wat nie gehoor is nie, na

perspektiewe wat vergete geraak het, die sogenaamde alternatiewe stories waarvan Nooney (2001: 1) praat.

In sy boek, "Prophetic Pastoral Practice" (1991) sê Gerkin dat die algemeen-aanvaarde waarhede ("common sense") van die samelewing, nie sonder meer aanvaar kan word nie. Dit moet bevraagteken word en gekyk word of dit in lyn is met die Bybelse visie van wat gepas en goed is. Dit sou beteken dat daar ook na gemarginaliseerde stemme geluister sal word wat nie inpas by dit wat as vanselfsprekend aanvaar word as die waarheid nie. Dit gebeur dikwels dat die gemeenskap alternatiewe idees en visies van wat goed en waar is, marginaliseer. Daar moet dus ook geluister word na wat buite die dominante diskoers staan. Al hierdie perspektiewe behoort nuwe insigte na vore te bring. Deur na al hierdie stemme te luister en aan hulle die geleentheid tot gesprek te gee, wil ek as navorser subjektiewe integriteit en geloofwaardigheid behou.

1.5 AKSIE ("ACTION")

Müller et al (2001: 78) haal Lamott (1995: 62) soos volg aan: "You begin with action that is compelling enough to draw us in, make us want to know more." Müller et al (2001: 79) noem verder dat volgens die meer modernistiese benadering tot navorsing, die klem op die probleem en die korrekte formulering daarvan val. In 'n meer narratiewe benadering behoort die klem eerder op die aksie (handeling) as op die probleem self te val. "The narrative researcher has a deconstructive agenda. Things need to be unpacked and alternatives have to be explored. According to this approach, not only the problem areas of life have to be researched, but every action, with a possible alternative story in mind".

Hierdie aksie sluit natuurlik die probleem in, maar dit is veel meer as net dit. Dit gaan oor die NOU van die storie. Die navorser moet leer om as't ware in die NOU te bly – "not the last now, not the next now, this now" (Müller et al, 2001: 79; vgl. Lamott, 1995: 48). Die vraag wat gevra moet word is wat dit is wat die ektoplasma bymekaar hou. Wat is die persoon se roetine, waardes, wat glo hy?

Die NOU is nooit vas nie en tree ook nooit as 'n gegewe op nie. In die narratiewe benadering is die NOU, aksie, en daarom dinamies van aard. "To take the action seriously and to have it told is to open up a possibility, to create a new now for tomorrow" (Müller et al, 2001: 80).

Die aksie wat ek gekies het om na te vors, is seksueel-verwante gesinsgeheime vanuit 'n pastoraal-narratiewe perspektief.

My nuuskierigheid rondom hierdie aksie is eerstens geprikkel deur my eie storie wat hom aan my opgedring het. Ek sou dus nou eers kortliks my eie verhaal wou vertel sodat 'n duideliker beeld gevorm kan word van waar en hoe my belangstelling in geheime ontwikkel het.

Ek is op 30 November 1955 in Orkney, 'n dorp in die Noordwes-provinsie (voorheen Wes-Transvaal) in Suid-Afrika gebore. Ek is die jongste van vier kinders en die enigste seun. My jongste suster is ses jaar ouer en my oudste suster elf jaar ouer as ek.

Aangesien my susters heelwat ouer as ek is, het ek taamlik alleen groot geword, byna soos 'n alleenkind sonder broers of susters. As enigste seun het my susters my derhalwe as die witbroodjie beskou en het dit tot talle konflikmomente tussen ons gelei. Tot vandag bestaan daar steeds 'n groot afstand tussen myself en twee van my susters. Nadat my oudste suster in die huwelik getree het, het hulle hulself in Orkney gevestig en het ek met haar het 'n besondere band behou.

Van my voorskoolse dae onthou ek uiteraard nie veel nie, Ek weet net dat ek altyd nog 'n dromer was. Mense en hul handeling het my van kindsbeen af geïnteresseer. Dikwels het ek agter in ons erf op 'n groot houtkas gestaan van waar ek dan oor die muur kon kyk wat in die straat agter ons aangaan. Op skool was ek maar altyd ietwat van 'n introvert en stille waarnemer.

Ek het 'n baie groot vriend met die naam van André Smit gehad en was soos 'n kind in hulle huis. Hulle het my altyd oral saamgeneem en was vir my soos 'n tweede stel ouers gewees. Ons het baie op ons fietse by die Vaalrivier gery en daar gaan kleilat gooi en krappe gevang. Geen wonder dat water en die reuk van klei nog altyd vir my 'n groot aantrekkingskrag ingehou het nie! Dikwels het ons van die destydse Transvaalkant na die oorkant, die Vrystaatkant, geswem. Dit was vir ons nogal 'n groot ding om van een provinsie na 'n ander te kon swem.

My skoolloopbaan het ek onderskeidelik aan Laerskool Orkney en later Hoërskool Orkney voltooi. Ek het geen stormagtige tienerjare beleef nie en was, alhoewel ek verskeie sportsoorte beoefen het, nooit 'n kranige sportman nie. Akademies het ek goed presteer en het ook aan verskeie kulturele aktiwiteite deelgeneem.

My ouers was baie godsdienstig. Vandat ek kan onthou, was my vader 'n ouderling wat baie getrou in sy ampswerk was. Hy het ook kategeese gegee en 'n baie groot invloed op my geestelike lewe uitgeoefen. Getrou het hy en my ma maand vir maand die wyk wat aan hom toevertrou was, besoek. Ek dink dikwels dat dit deur sy voorbeeld was dat ek besluit het om predikant te word. In my matriekjaar het ek tydens 'n reeks dienste in een van die gemeentes in Klerksdorp, my hart aan die Here gegee en daarna met straatwerk begin.

Ek het matriek in die eerste klas geslaag en daarna aan die Universiteit van Potchefstroom my voorgraadse studie voltooi. Ek noem dit my "Sturm und Drang" jare waar sosiale verkeer met my vriende belangriker was as die akademie. Dit was 'n tyd in my lewe waar ek regtig baie onverantwoordelik opgetree het. Ek het egter my BA-graad verwerf en toe my studies voortgesit aan die Teologiese Fakulteit van die NG Kerk aan die Universiteit van Pretoria. Ek het uiteindelik predikant geword en later ook my MDIV-graad behaal.

Ek is in 1985 getroud met Emarie Janse van Vuuren en twee dogters, Emarie en Maricelle (tans onderskeidelik 14 en 11 jaar oud), is uit die huwelik gebore. Ek het tot op datum drie gemeentes van die NG Kerk bedien, naamlik Klerksdorp-Suid, Kempton-Krag en Mooifontein, laasgenoemde beide in Kempton Park.

Soos in die meeste families/gesinne, was daar ook geheime in my gesin van herkoms. Sommige van hierdie geheime is, vanweë die sensitiwiteit daarvan en persone daarby betrokke, baie goed bewaar. Almal was bewus van die geheime, maar niemand het ooit daaroor gepraat nie. Wanneer ek weer oor my eie lewensverhaal besin, beseft ek watter impak sommige van hierdie geheime op my lewe gehad het. Dit sou ook nie as vreemd voorkom dat ek self geheime gehad het wat ek tot die uiterste toe geheim probeer hou het en steeds hou. Dit is dus nie vreemd dat ek hierdie navorsing oor geheime aanpak nie. In pastorale gesprekke wat ek voer, gebeur dit ook dikwels dat ek weer met my eie geheime gekonfronteer word.

As ek die groter narratiewe rondom die geheime van die destydse inligtingskandaal in die era van Adv. John Vorster, Eerste Minister van Suid-Afrika, van terreurdade tydens die “bosoerlog” in Angola en Namibië en van die apartheidsera in gedagte roep, beseft ek dat die wêreld waarin ek opgegroeï het, inderdaad ‘n wêreld van geheimhouding was. Die onlangse verhore van die Waarheids- en Versoeningskommissie (WVK) hier in Suid-Afrika, getuig daarvan.

Terug na my eie storie. My vader was ‘n ketelmaker van beroep en my moeder haar hele lewe lank ‘n huisvrou, iets wat ek nogal as ‘n besondere voorreg ervaar het, aangesien sy altyd na my behoeftes as kind omgesien het. Dit was dan ook destyds die geval dat die mans ‘n beroep beoefen het en die vrouens tuisteskeppers was. In meeste huishoudings is intens op die kinders gefokus, iets waarvoor ek baie dankbaar was, want my Ma het ons altyd baie goed versorg. Dinge soos armoede, siekte en misdaad het ons as gesin op die oog af

nie geraak nie, alhoewel ek later moes uitvind dat my ouers ons armoedige finansiële situasie absoluut geheim gehou het. Vir my het die wêreld daar buite goed gelyk en ek kon ongestoord op my eie lewe fokus.

Ek het Republiekwording in Suid-Afrika in 1961 beleef, alhoewel ek as sesjarige seun, maar min daarvan verstaan het. As elfjarige het ek, onbewus van die politieke implikasies van die apartheids-era wat sou volg, ook gerou toe die Eerste minister, Dr. HF Verwoerd in 1966 vermoor is. Dit het 'n vreeslike impak op my lewe gehad, veral omdat my Oom 'n week vroeër in 'n fratsongeluk oorlede is. Jongmense se hunkering na vryheid van spraak en vrye seks, was deel van die hippie-era waarin ek grootgeword het en 'n tyd waarin bogenoemde afgespeel het.

In die tyd van die eerste maanlanding, die inligtingskandaal en die onlusera in Suid-Afrika, het ek as jongmens die grootmensewêreld betree. Na afloop van my studies moes ek militêre diensplig doen en as jong kapelaan ook enkele van my makers wat in die sogenaamde Bosoorlog aan die Namibiese en Angolese grense gesneuwel het, begrawe. Dit het 'n groot impak op my lewe gehad. Oor die aard van die wyse waarop sommige van hulle gesterf het, is ek die swye opgelê. Oor dit wat tydens die Bosoorlog gebeur het, is jy verbied om te praat. Sommige van hierdie verhale is maar redelik onlangs eers met die sitting van die Waarheids- en Versoeningskommissie aangehoor.

In die sosiale milieu waarin ek my ná my Nasionale Diensplig bevind het, het die ontwikkeling van 'n vryer seksuele uitkyk op die lewe in die gemeenskap, meer en meer huwelike laat verbrokkel. Rigiede norme en beginsels het begin plek maak vir alternatiewe reëlings, soos byvoorbeeld die saamwoon van ongetroudes sonder 'n huweliksverbintenis, toenemende seksuele verhoudinge buite die huweliksband, toename in die geboorte van buite-egtelike kinders, 'n toename in egskeidings, die wettiging van aborsie, 'n groter aanvaarding van homoseksualiteit, konsentrasie op groter inkomstes en opstand teen bestaande

gesagstelsels. 'n Gesin bestaande uit Pa, Ma, seun en dogter, moes plek maak vir alternatiewe gesinsvorme, soos enkelouergesinne en hersaamgestelde gesinne.

Ek het die veranderinge in Suid-Afrika op politieke vlak in 1994 beleef toe die ANC aan bewind gekom het en Mnr Nelson Mandela, die eerste swart Staatspresident van Suid-Afrika, aan bewind gekom het. Ek was predikant in 'n gemeenskap waar, soos in enige ander deel van die land, ingrypende veranderinge plaasgevind het. Nuwe rasseverhoudinge, 'n Heropbou- en Ontwikkelingsprogram wat gepaard gaan met regstellende aksie, die veranderende posisie van die vrou, wat topposte in die regering begin beklee het, 'n tanende ekonomie, 'n groter persentasie werkloosheid, toenemende armoede vanweë die drastiese daling van die land se geldeenheid, die drastiese verhoging van petrolpryse, die nastrewing van magsposisies, die gevaar van VIGS, asook 'n baie hoë misdadaadysfer, het alles deel geword van 'n wêreld waarin ek as predikant en pastor saam met mense met hul verhale en hul geheime op reis moes gaan.

Met die voorkoms van toenemende seksuele misdrywe, het geheimhouding enersyds weer dominant geword, maar andersyds het die meer ope benadering rondom die seksuele, wat aangehelp is deur beriggewing in die media, daartoe bygedra dat mense meer na vore begin tree het om hul verhale rondom verwante geheime te vertel.

Dit is dan kortliks my verhaal rondom my belangstelling in geheime. Met die beskrywing van die navorsing sal ek as navorser deurlopend tred hou met my eie verhaal, aangesien ek as navorser en ook as terapeut voortdurend betrokke is by die navorsing self. Dit is noodsaaklik dat ek voortdurend van my eie vooroordele bewus sal bly ten einde ook navorsingsintegriteit te behou. Ek en my gespreksgenote is as't ware ko-navorsers en is met ons verhale intens betrokke

by die beskrywing en verklaring van die navorsing. My eie verhaal vorm dus 'n integrale deel van die navorsingsverhaal.

Een van die sake wat my help om die aksie rondom geheime na te vors en te beskryf, is my voorliefde vir rolprente. Ek kyk graag na rolprente omdat dit vir my die gees van die tyd waarin ek leef, verteenwoordig. Van kindsbeen af het ons gesin na inryteaters gegaan as deel van ons weeklikse ontspanning. Dit is derhalwe nie vreemd dat ek vandag my eie kinders dikwels na die inryteater neem nie. Saterdagmiddae was weer fliekmiddag in die dorp en het ek dit altyd saam met my maats bygewoon.

In een van die rolprente wat ek redelik onlangs gesien het, "Deadly Family Secrets" (1997), raak 'n jong damesstudent verlief op 'n getroude dosent aan 'n universiteit. Om sy liefde te wen, verlei sy hom eendag ná ekstra klasse by sy huis. Sy kla hom by die polisie aan van verkragting. Die man se huwelik ly daaronder, want sy vrou wil nie glo dat hy nie die meisie verkrag het nie en hy word by die universiteit afgedank. Intussen speel daar in die meisie se ouerhuis 'n ander verhaal af: Haar pa molesteer haar! Om die geheim tussen haar en haar pa te bewaar, aangesien hy haar met dreigemente die swye opgelê het, plaas sy die blaam op die dosent, skeur haar klere, besmeer haarself met bloed en versin 'n verkragting.

Al die intriges in hierdie verhaal met temas soos wantroue, vrees, blamering en skuld, die betekenis wat die verskillende rolspelers aan die gebeure gee asook my terapeutiese agtergrond daarvan, het my gestimuleer om die betekenis wat aan geheime in verskillende verhoudinge gegee word, na te vors. As agtergrond wil ek noem dat ek as deel van my MDIV-studie¹ vanuit 'n eko-hermeneutiese perspektief, waarna weer later verwys sal word, die voorkoms van skuld as

¹ Gouws, JC. 1995. Die benutting van 'n eko-hermeneutiese pastoraat vir die hantering van skuld na verkragting. Ongepubliseerde MDIV-verhandeling. Universiteit van Pretoria.

simptoom binne 'n sisteem waar verkragting voorgekom het, nagevors het. Dit is vanuit hierdie agtergrond dat die intriges van die verhaal my geïnteresseer het.

As navorser is dit vir my belangrik om voortdurend met my ko-navorsers in gesprek te bly, hulle as't ware toelaat om met my te "gesels", met dien verstande dat alle stemme in hul betrokke verbande gehoor sal word. Onder ko-navorsers verstaan ek vir die doel van hierdie navorsing, elkeen met wie in gesprek getree word. Dit sou skrywers van boeke en artikels, gespreksgenote, meningsvormers, rolprente, mede-navorsers en ander dissiplines insluit. In gesprekke oor seksueel-verwante geheime, sou ek paralogies in gesprek wou tree met die hoop dat daar vanuit die gesprek nuwe denkrigtings/gedagtes/perspektiewe deur die saamvloei van gedagtes ("paralogie") tot stand kan kom.

Met bogenoemde sienings en definisies in ag genome, sou ek geheime wou bestudeer vanuit die gedagte/denkskema dat dit verband hou met "language games" en dat dit narratief-paralogies benader kan word. Oor beide die terme "language games" en "paralogie" word daar in hoofstuk twee verder gehandel. Aangesien ek geheime in hoofstuk twee volledig bespreek, gaan ek nie nou veel meer daaroor sê nie.

Die tema waarteen ek seksueel-verwante gesinsgeheime wil bestudeer (sien hoofstuk drie), sluit aan by 'n vorige MDIV-verhandeling² waarin aandag gegee is aan die simptome van skuld wat voorkom in 'n sisteem waar verkragting plaasgevind het. Derhalwe het ek, soos reeds vermeld, besluit om die studie rondom geheime af te grens deur in die besonder aan geheime wat seksueel verwant is, aandag te gee. As tema waarteen ek my navorsingstorie wil skryf, het ek die volgende gekies: ***"n Postmoderne, pastoraal-narratiewe perspektief op seksueel-verwante gesinsgeheime."*** Alhoewel ek dit nie in bogenoemde tema pertinent so formuleer nie, sal ek 'n groot deel van hierdie

² Gouws, JC. 1995. Die benutting van 'n eko-hermeneutiese pastoraat vir die hantering van skuld na verkragting. Ongepubliseerde MDIV-verhandeling. Universiteit van Pretoria.

navorsing toespits op seksueel-verwante geheime wat by tieners voorkom, aangesien terapie met tieners 'n redelike deel van my bediening uitmaak en ek besef het dat hul seksuele wêreld dikwels van hul ouers weerhou word.

In die navorsing word die volgende grense in terme van aksie/aksieveld, teologiese en ook ander dissiplines getrek:

1.5.1 Pastoraal-narratiewe perspektief

Die breë prakties-teologiese en pastorale denkraamwerk waarbinne hierdie navorsingstorie geskryf word, word, soos aangedui in die tema, vanuit 'n "pastoraal-narratiewe perspektief" gedoen. "Pastoraat" veronderstel 'n proses van pastorale betrokkenheid by die totale narratiewe werklikheid wat ter sprake is. Vir Müller (1996: 15) gaan dit in só 'n pastoraat nie bloot om rasionele, dialogiese diskoerse waarby heelwat terapeutiese modelle aansluit nie, maar wel om 'n ervaring van die geheel van die verhaal, asook 'n totale betrokkenheid daarby.

In hierdie pastorale betrokkenheid "word die mens se soeke na sin gefasiliteer, deurdat die sinsoeker in die Lig van die Evangelie en in verbondenheid met die gemeente, op die pad van singewing in sy of haar lewe gelei word" (Van den Berg, 1998: 8; Heitink, 1984: 75; Heitink, 1990: 123; Browning, 1991: 6; Müller, 1996: 27–28).

1.5.2 Praktiese Teologie

In narratiewe navorsing moet die navorser sekere besluite neem rondom die beperkinge en grense van die betrokke studie (Müller et al, 2001: 82). Hierdie navorsing vind plaas binne die navorsingsveld van die Pastoraat en pas derhalwe binne die veld van die Praktiese Teologie. Müller (1996: 5) plaas die Praktiese Teologie binne die eise van die ekosistemiese paradigma. Die narratiewe perspektief het die hele kommunikasieproses binne die totale ekosisteem verder verfyn. Hy noem (Müller, 1996: 4) dat wanneer

kommunikatiewe handeling in die Praktiese Teologie bestudeer word met 'n definitiewe en doelgerigte perspektief, die benadering veel meer inklusief is en na die totale ekosisteem verwys waarbinne die kommunikasieprosesse verloop.

Müller (1996: 5) gee die volgende definisie van Praktiese Teologie: "Praktiese Teologie is die sistematies-gestruktureerde, voortgaande hermeneutiese proses, waardeur gepoog word om menslike handeling, wat verband hou met die verhale van die Christen-geloofsgemeenskap, teologies te verhelder en te vernuwe."

Wanneer verhale ter sprake kom, word die denkraamwerk binne 'n narratiewe konteks geplaas. Müller (1996: 4) sien die begrip "narratiewe" as beskrywing van die studieveld van die praktiese teologie en voel dat dit bydra tot beter begrip van die konsep "kommunikatiewe handeling", wat vandag algemeen in praktiese teologie gebruik word en aan Habermas (1982) ontleen is. Hy sluit in breë by hierdie heersende paradigmatiese stroom aan (vgl. Pieterse, 1993: 3, 96-98 en Vos, 1995: 9-52) en sê dat wanneer kommunikatiewe handeling in die praktiese teologie bestudeer word met 'n definitiewe en doelgerigte narratiewe perspektief, die benadering veel meer inklusief is en na die totale ekosisteem waarbinne kommunikasieprosesse verloop, verwys. Verder sluit hy by Paré (1995: 7) aan wanneer hy sê dat die narratief in die geesteswetenskappe ontwikkel het tot die perspektief waardeur kulturele en individuele ervarings binne 'n verstaanbare raamwerk geplaas kan word. "Na my mening kom ons met 'n narratiewe benadering nader aan die sentrum van 'n ekosistemiese paradigma as wanneer ons slegs met 'n kommunikatiewe handelingsteorie werk" (Müller, 1996: 4).

Met hierdie formulering sluit Müller (1996: 4-5) by Gerkin (1986: 54) aan wat praktiese teologie as narratiewe praktiese teologie sien. Vir Gerkin (1986: 54) is narratiewe praktiese teologie 'n voortgaande hermeneutiese proses binne die onmiddellike verhaalde konteks van bediening. Volgens hom is die bedoeling

van die proses die transformasie van die menslike storie, beide individueel en gemeenskaplik, op wyses wat die toekoms van daardie storie oopmaak om kreatiewe moontlikhede te skep. “By faith that means nesting the individual and corporate human story finally within the biblically grounded narrative of God who is both transcendent of the human story (God’s ‘otherness’) and active within that ongoing story (God’s suffering, gracious, redemptive ‘presence’)”.

Hier is dus sprake van ‘n voortdurende hermeneutiese proses met die doel om die menslike verhaal, beide individueel en korporatief, op só ‘n wyse te transformeer, dat die toekoms van die storie kan lei tot kreatiewe moontlikhede. Gerkin praat dus tereg van sy benadering as ‘n narratiewe hermeneutiese teorie van die Praktiese Teologie (Gerkin, 1986: 59). Die redes hiervoor is dat dit beide die verbintenis tussen menslike interpretasie en handeling, sowel as die realiteit dat alle menslike prosesse en aktiwiteite binne die gang van tyd, (“...a flow we humans hold in meaningful movement by means of a narrative or storied structure”) (Gerkin, 1986: 59) plaasvind, ernstig opneem.

Wanneer ons egter op die spoor van Derrida se dekonstruktiewe praxis (sien hoofstuk drie) gaan, is dit nodig dat praktiese teologie ‘n oop en vrye diskoers verseker. “An open debate, in the public forum, the *agora*, is a necessity and a practical theological discourse needs to reject all gestures that tend to become exclusive. Derrida’s deconstruction is extremely competent in showing how the ‘dice are loaded’ and how the ‘play’ has been predetermined, inter alia via empirical positivistic points of departure, even before it starts. Any practical theological discourse has the potential to control and to exclude therefore we need to keep ‘the play’ in play. If it is not fair and free, play is not play but a disguised form of manipulation” (Van Wyk, 1999: 92–93).

Dekonstruksie toon dat ‘n prakties-teologiese kommunikasie op sigself polities is vanweë die dominante patrone wat aan die werk is. “The ‘truths’ of modernism and Western culture is by design a grand metanarrative that deletes the voices

and stories of the 'others'. The voices of all marginalised people – the retarded, the non-professionals, women and different minorities and all who have been deprived of participation in 'normalised' discourse – must be heard" (Van Wyk, 1999: 93). Dit sou in wese beteken dat waar geheime bewaar word, die stem van die gemarginaliseerde in die betrokke verhaal gehoor sal word. Dit is dikwels juis vanweë of selfs uit vrees vir marginalisering, dat geheime bewaar word.

'n Tyd gelede moes ek 'n jong dame begrawe. Tydens die pastorale gesprekke wat met die ouers in hierdie verband gevoer is, kon ek agterkom dat daar heelwat geheime rondom haar in omloop was. Uit ander bronne het ek vemeem dat die dame 'n lesbiese verhouding gehad het en graag in sodanige kringe beweeg het. Sy is ook as skooldogter verkrag en kon derhalwe nie weer 'n verhouding met 'n man aangaan nie. Die ouers het egter hierdie inligting vir 'n geruime tyd van my weerhou, totdat een van die familielede eendag in 'n gesprek daarna verwys het. Dit blyk toe dat die persepsie wat die plaaslike gemeenskap oor lesbiese verhoudings sou hê, hulle daarvan weerhou het om die geheim met my te deel. Die bekendmaking van die geheim het toe egter vir die ouers die deur oopgemaak om vrylik oor die "geheim" te gesels. Vir die eerste keer is die dame se gemarginaliseerde stem, alhoewel uit die graf, gehoor. Al die pyn wat sy vanweë intense verwerping deur die betrokke gemeenskap moes ervaar, is vir die eerste keer buite die ruimte van die gesinsopset gehoor.

Postmodernisme wil ons ook bewus maak van die verhouding tussen mag en kultuur. Giroux (1997: 197) stel dit soos volg: "...it has pointed to the development of new forms of knowledge that significantly shape traditional analyses relevant to the intersection of culture, power, and politics."

Degenaar (1996: 18) skryf dat binêre teenoorgesteldes (word by dekonstruksie in hoofstuk drie bespreek) nie as neutrale linguistiese onderskeidings gesien kan word nie. "They are signs, characteristic of relationships of power. Thus in our

use of language we need to determine in a reflexive way to what extent we are dominating, manipulating or emancipating others.”

Waar daar kulturele sowel as godsdienstige verskille ontstaan, moet die hoogste aspirasie nie konsensus wees nie, maar om mekaar te akkommodeer. “The ‘antagonism of identity’, must be replaced by ‘agonism of difference’. Whereas antagonism forces one to convert, conquer or silence one another, agonism accepts the otherness in others. Deconstruction does not wish to convert ‘antagonism of identity’ into consensus, but challenges our differences to become an agonism, respecting differences, but also to keep tensions and differences alive” (Van Wyk, 1999: 94). Dit gaan nie daaroor om iemand oor te haal om ‘n bepaalde standpunt te aanvaar nie, of om jou standpunt te laat geld of die ander stil te maak nie, maar om die andersheid van ‘n ander persoon te aanvaar. Met ons eie verskille moet ons die feit dat ander ook van ons kan verskil, akkommodeer en deur dekonstruksie hierdie spanninge en verskille lewendig hou. Hier gaan dit nie om die soeke na ooreenkomste nie, maar om die soeke na onstabiliteite, juis met die doel om die moderne wetenskapsbenadering te ondermyn. Vir Lyotard is die einde van die wetenskap nie konsensus soos Habermas voorstel nie, maar paralogie. “Paralogism is not a search for agreement, but for ‘instabilities’, to seek, to undermine internally the very framework of the so-called normal science” (Van Wyk, 1999: 94).

Prakties-teologiese kommunikasie kan kreatief word deur postmoderne denkers en hul gedagtes in berekening te bring. Hulle behoort deel te word van die prakties-teologiese diskoers. Dit maak die deur oop om na alternatiewe stories en verskillende interpretasies van verhale te kyk en om ‘n openheid juis vir verskille te openbaar. “Communication is like riding a bicycle. One does not need scaffolding around one to keep one up. One needs to move forward in a complex communication with the bicycle in its movements and with its context. One has to move beyond mechanistic certainties and structures towards reaching out in complex and plural ways of communication, not by rationalism but

by life in its fullness” (Van Wyk, 1999: 95). Dit is vanuit hierdie gedagtes waarmee my eie omgang met die Praktiese Teologie plaasvind, maar steeds met ‘n openheid om na ander verskillende sieninge te luister en daarmee in gesprek te tree, sodat ‘n eerlike paralogiese proses kan plaasvind.

1.5.3 Prakties-teologiese navorsingsmodel

Alhoewel hierdie navorsing geskryf word vanuit gedagtes rondom fiksieskrywing, sou daar ook van ‘n bepaalde prakties-teologiese navorsingsmodel kennis geneem behoort te word by die optekening van hierdie navorsing.

Dingemans (1996: 62–69) noem dat die meeste praktiese teoloë tussen drie soorte ondersoek onderskei: Die analiserende beskrywing van die prakties-teologiese situasie; die ondersoek na die normatiewe (teologiese, etiese en sosiaal-wetenskaplike) gesigs-punte en die ontwikkeling van veranderingsstrategieë op grond van die beskrywing en die normatiewe uitgangspunte. Hy noem dat by analise van die praxis, daar van sosiaal-wetenskaplike analise-metodes gebruik gemaak word. Vir die normatiewe gesigspunte sal ‘n mens by die Bybelse, dogmatiese of kerklike teologie gaan kers opsteek en vir aanbevelings tot veranderingsstrategieë sal ‘n mens van agogiese wetenskappe gebruik moet maak. Met narratiewe navorsing probeer ons egter meer van hierdie modernistiese wyse van navorsing wegbeweeg. Dit is duidelik dat hier bepaalde bevindings gemaak word weer sekere afleidings gemaak kan word. Hierdie wyse van navorsing sou nie mooi in die raamwerk van narratiewe navorsing kon inpas nie.

Daar kan dalk beter aansluiting by Browning (1991: 34) in sy boek “Fundamental Practical Theology” gevind word waar hy die prakties-teologiese proses in terme van “praktiese wysheid” definieer.

Müller (1996: 1) sê dat Browning wegbeweeg van die onderskeid tussen basiese teorie (theoria) en praktiese teorie (techné) en vind eerder aansluiting by die begrip “phronesis”.

Browning (1991: 4) gaan van die filosofie van “phronesis” uit soos dit ontwikkel is deur H.G. Gadamer en R. Bernstein in aansluiting by Aristoteles en beweer voorts dat “practical reasoning”, wat oorsprong gee aan “practical wisdom”, ‘n inherente narratiewe karakter het (Van den Berg, 1998: 34).

Browning (1991: 194) skryf dat die Christelike narratief iets essensieels bydra tot die “practical reasoning”. Hy skryf verder en sê: “It means, instead, that practical reason and our narrative traditions relate interactively. I argue that we can discern the form of practical reasoning within the Christian narrative but that we discern it within other narrative contexts as well. The Christian narrative adds very important ingredients to the functioning of practical reason – ingredients that are important to all the levels of practical reason...”

Browning (1991: 8) beskou teologie in sy geheel as fundamenteel prakties met vier subbewegings, naamlik deskriptiewe (beskrywende) teologie, historiese teologie, sistematiese teologie en strategiese praktiese teologie.

Die bestudering van die praxis begin vir Browning (1991: 47-49) met ‘n beskrywing of analise van die praxis (‘n sogenaamde “dik beskrywing”). Vrae word gevra soos: Wat is ons besig om te doen? Watter redenasies, ideale en simbole gebruik ons om te interpreteer wat ons doen? Wat word beskou as die bronne van gesag en legitimasië vir wat ons doen? Dit gaan dus oor wat werklik gedoen behoort te word. Daar moet so wyd as moontlik na die navorsingsvraag gekyk word.

In die historiese beweging word gevra wat die normatiewe tekste werklik vir die praxis impliseer wanneer daar eerlik met hulle omgegaan word. Hier dink

Browning (1991: 49-51) aan tradisionele dissiplines soos Bybelstudies (eksegese), kerkgeskiedenis en geskiedenis van Christelike denke. Hierdie dissiplines word dan verstaan as dele van 'n groter prakties-hemeneutiese geheel.

In die sistematiese beweging (Browning, 1991: 53-54), word gepoog om die huidige situasie so breedvoerig as moontlik te beskryf. "Systematic theology, ..., is the fusion of horizons between the vision implicit in contemporary practices and the vision implied in the practices of the normative Christian texts. This fusion between the present and the past is much different from a simple application of the past to the present. Systematic theology tries to gain as comprehensive a view of the present as possible."

Bogenoemde sistematiese refleksie behoort dan op bepaalde strategiese voorstelle uit te loop. Browning (1991: 55-56) noem dat daar vier vrae is wat ons na strategiese prakties teologiese denke dryf. Eerstens moet gevra word hoe ons die konkrete situasie verstaan waarbinne ons moet handel. Tweedens moet gevra word wat ons praxis in hierdie konkrete situasie behoort te wees. Derdens moet gevra word hoe ons die norme van sodanige praxis in hierdie konkrete situasie krities verdedig. Vierdens moet gevra word watter wyses, strategieë en retorieke in hierdie konkrete situasie gebruik behoort te word. Hierdie insigte van Browning sou in berekening gebring kon word by die beskrywing van die aksie van seksueel-verwante gesinsgeheime.

Die eerste beweging van hierdie navorsingsproses ("action") sowel as die tweede ("background") kan met Browning se eerste (deskriptiewe), tweede (historiese) sowel as derde (sistematiese) beweging vergelyk word (Müller et al, 2001: 83). Die aanpak van hierdie navorsing is dan ook van so 'n aard dat aksies beskryf word, dikwels ook op historiese wyse verklaar word en daarna so breed as moontlik weergegee word.

1.5.4 Pastorale Gesinsterapie

In hierdie proefskrif sou dit gepas wees om die begripshorison van die Pastorale Gesinsterapie te gebruik om die navorsingsprobleem te verstaan. Alhoewel dit nie altyd moontlik is om duidelik te onderskei tussen verskillende gesinsterapeutiese skole nie, word konsepte en metodes in hierdie verband heen en weer tussen die bepaalde skole geleen (Nichols & Schwartz, 1991: xi). Nichols en Schwartz (1991: 39) is van mening dat gesinsterapie by John Bell, Don Jackson, Nathan Ackerman en Murray Bowen begin het, maar in dieselfde asem kan Haley, Satir, Whitaker, Minuchin, Wynne, Boszormenyi-Nagy, Framo, Zuk en Midelfort kan in dieselfde asem genoem word (Fick, 1999: 106).

Vir baie jare is die klem op die individu laat val sonder om enige ander gesinslede te betrek. In die vyftigerjare is die gesin vir die eerste keer as 'n lewende sisteem gesien (Fick, 1999: 106). Wanneer verandering by een persoon intree, lei dit tot verandering binne die hele gesinsisteem. In hierdie verband moet die name van Gregory Bateson en Milton Erickson genoem word. Erickson se bydrae was die pragmatiese, probleemoplossings-benadering waarin hy terapeute gehelp het om te bepaal wat gesinne in 'n doodloopstraat hou en wat gedoen kan word om hulle vooruit te laat beweeg (Fick, 1999: 107). Bateson se bydrae het weer op die terrein van wetenskaplike "commitment" gelê - om te kyk, te leer en te luister. "Bateson also set an example of overly abstract theorising and importing ideas from other – 'more scientific' – disciplines" (Nichols en Schwartz, 1991: 66).

Daar is nou weg beweeg van 'n psigodinamiese verlede na die ontdekking van onontginde kragte binne gesinne. Gesinne bestaan uit lede wat dieselfde mites, verdediging en uitkyk op die lewe deel. Generatiewe verskille skep hiërargiese strukture wat nie geïgnoreer mag word nie (Fick, 1999: 107). "At first family therapy was seen as a better means of helping the patient; later it was conceived as a way to serve the needs of the entire family" (Nichols en Schwartz, 1991:

68). "...family therapists understand and treat human problems as a series of moves and countermoves, in repeating cycles" (Nichols & Schwartz, 1991: 69).

In die sestiger- en sewentigerjare is terapeute gesien as kenners wat die gesinsisteem van buite af behandel, maar in die tagtigerjare het 'n nuwe fase aangebreek (sien hoofstuk drie vir 'n breër bespreking in hierdie verband).

i. Eerste orde kubernetika

Hier was die fokus van die terapie op gesinne wat in herhalend onvervulde gedrag of in ongebalanseerde hiërargiese strukture vasgeval het, asook 'n fokus op watter wyse terapeute dan hierdie patrone kan onderbreek om gesinne na 'n gesonder stabiliteit te begelei (Freedman & Combs, 1996: 3).

Terapeute kyk "objektief" hoe gesinne deur objektiewe assessering en bepaalde vaardighede reggemaak kan word (Fick, 1999: 108). "We believed that what often kept people from reaching their goals was that they were stuck in recurring patterns of behaviour in which they tried harder to apply the same ineffective 'solution' again and again" (Freedman & Combs 1996: 3).

Gesinne is dus vanuit 'n modernistiese wêreldbeeld gesien. "This sort of view presupposes that therapists are separate from and able to control families, that they can make detached, objective assessments of what is wrong and fix problems in a way analogous to the way a mechanic fixes a malfunctioning engine" (Freedman & Combs, 1996: 3). Dit gaan dus primêr daaroor dat die terapeut 'n probleem(-eme) in die familiesisteem sou identifiseer en dan met 'n vooropgestelde strategie (Strategiese Model) te werk sou gaan om die probleem te hanteer sodat die probleem, soos aangebied deur die gesin, uit die weg geruim sou word.

ii. **Tweede orde kubernetika**

Gesinsterapeute het die idees van Bateson aangewend en die klem op betekenis eerder as gedrag laat val. Deur sirkulêre vrae moes gesinsmites ontdek word. “Circular questions presupposed that family members were connected in ongoing relationships, that the actions and emotions of one person affected everyone else in recursive ways” (Freedman & Combs, 1996: 6). Dill en Kotzé (1997: 11) noem dat die Milaangroep hierby aangesluit het om inligting oor die werking van gesinsverhoudinge te bepaal. Uit hierdie inligting is hipoteses geformuleer en getoets. Dit het egter steeds die karakter van eerste orde kubernetika gehad waar die terapeut buite die sisteem gestaan het en die gesinsisteem kon manipuleer (Freedman & Combs, 1996: 6). Veral die werk van Humberto Maturana was hier van groot betekenis. Maturana en sy navorsingsgenoot Varelo, het navorsing gedoen “...oor die biologiese wortels van die menslike verstaansproses en kom tot die gevolgtrekking dat alle lewende sisteme biologies struktuur-gedetermineer is...” (Dill & Kotzé, 1997: 11). ‘n Nuwe epistemologie is ontwikkel wat daarop dui dat ‘n objektiewe waarnemer nie bestaan nie maar dat almal en alles deel is van ‘n groot sisteem wat voortdurend oopstaan vir ‘n aantal perturbasies (Parry & Doan, 1994: 16; Freedman & Combs, 1996: 5–8).

Freedman en Combs (1996: 6) het die klem meer na vraagstelling verskuif, ‘n aksie waardeur meer van gesinne te wete gekom is. “Die klem skuif nou daarvan weg om vir gesinne te vertel hoe hulle wêreld behoort te lyk. ‘n Klemverskuiwing weg van ek-weet-alles vind plaas tot vraagstelling wat die gesinslede op mekaar betrek” (Fick, 1999: 109).

“At its best, letting go of our role as pilots steering toward a specific goal encouraged humility and moment-by-moment collaboration about whether therapy was moving in a satisfactory direction” (Freedman & Combs, 1996: 8).

Erickson het beklemtoon dat die waardes van die terapeut nie op die kliënt afgedruk moet word nie. “What is needed, is the development of a therapeutic situation permitting the patient to use his own thinking, his own understanding, his own emotions in the way that best fits him in his scheme of life” (Erickson, 1980: 223). ‘n Besondere verhouding met die kliënt is tot stand gebring en sy belangstelling, aandag en respek vir die ervaring van mense was opmerklik. “When he asked a question, he would wait its answer with an air of delighted expectation – with a twinkle in his eye, an encouraging grin, and great patience” (Freedman & Combs, 1996: 10).

Erickson was een van die eerste terapeute wat in sy terapie van stories gebruik gemaak het. “To us, the most impressive illustration of Erickson’s understanding of the importance of stories in shaping reality, is the way that he wrote and rewrote his own life story as he lived it..” (Freedman & Combs, 1996: 10). Freedman en Combs (1996: 10) som die waarde van Milton Erickson op met hierdie woorde: “...the things that stand out for us are his delight in and respect for people, his belief that we can constantly re-author our lives, his belief in multiple possible realities, and his emphasis on the constitutive power of language.”

iii. Derde orde kubernetika

In derde orde kubemetika word individuele en gesinswaardes gesien en geskep deur ‘n wyer sosiale konteks. Taal word hier gesien as die materiaal of boustene waarmee gesinne hul ervaring konstrueer. Die klem verskuif nou na betekenis as die kern tot gesinsdinamiek en ervaring. Betekenis word nou nie meer as persoonlik gesien nie, maar word gevorm deur die werklikhede van die kultuur waarvan ons deel is. Hier kan ook gepraat word van ‘n sosiaal-konstruksionistiese benadering wat voorstel dat die wêreld, beide in struktuur en handeling, asook in die gedeelde sisteme van betekenis of diskoerse wat ter sprake is, inderdaad ‘n

werklikheid is (Dallos & Urry, 1999: 167–168). Waar sistemiese idees patrone, handeling en waardes kan aantoon, kan die sosiaal-konstruksionisme gemeenskaplikhede wat gevorm is deur gedeelde kulturele waardes of diskoerse en die transformasie daarvan in die daaglikse lewe, aantoon. Volgens Paré (1995: 13) het vroeë nou meer te doen met “the world of experience, the world we can know.” Betekenis word nou tussen mense gekonstrueer en nie meer gesien asof dit êrens in ‘n individu weggesteek lê nie (Paré, 1995: 3–4). Müller (2000: 2) stel dit soos volg: “Die klem word nou verskuif van die senuweestelsel na die intersubjektiewe invloed van taal en kultuur, asook die hermeneutiese tradisie van teksinterpretasie.” Taal en semantiek speel ‘n belangrike rol en word die manier waarop betekenis toegeken en gedeel word.

Parry en Doan (1994: 48) maak die volgende betekenisvolle opmerking vanuit die narratiewe perspektief rondom die formulering van gesinsterapie vanuit ‘n postmodernistiese paradigma: “From such a perspective [die perspektief dat die narratiewe eksemplaries is in die deurgee van die totale leefwêreld van die mens en derhalwe ‘n spontane uitvloeisel is van die postmoderne paradigma] ‘family therapy’ can be conceptualised as a frame of reference that emphasises the interconnectedness of all stories, and that is informed by this notion as we attempt to interact with clients in a useful way.”

Die betekenis van die narratiewe as uitdrukking van postmoderne gesinsterapie het dus belangrik geword. Die narratiewe gee uitdrukking aan een van die sentrale konsepte van die postmodernisme, naamlik die betekenis van die geheel.

Dié rol en betekenis van die narratiewe is deur verskeie gesinsterapeute in terapeutiese modelle gebruik, byvoorbeeld die narratiewe model van Michael White waar die betekenis van die narratiewe sentraal staan. Vir

White lê die waarde van die narratief in die volgende: "...a story is a map that extends through time" (Freedman & Combs, 1996: 15). 'n Mens gee aan die narratief betekenis aan verskillende ervarings. Hier kan dan onderskei word tussen dominante en alternatiewe stories in die menslike lewensverhaal. "Because the full richness of our lived experiences cannot be captured by a single dominant narrative, some narratives become part of a person's life and are thus constituting it. Others, however, are part of a person's life experience but never become part of a shaping narrative" (Kotzé & Kotzé, 1997: 33).

White probeer nie net in sy model betekenis gee aan die dominante verhaal nie, maar ook aan die alternatiewe verhaal waarin daarna gestreef word om die totale betekenis van 'n persoon se lewenservaringe in die narratief te verwoord (Van den Berg, 1998: 200).

Vervolgens, aansluitend by bogenoemde bespreking oor die ontwikkeling van gesinsterapie, noem ek net enkele bydraende perspektiewe. Vir Bardill (1997: 1-16) gaan dit in die Gesinsterapie om menslike verhoudings, sisteme en modelle. Hy werk met 'n model wat hy "The Relational Systems Model" (Bardill, 1997: 1) noem. Hieruit blyk dit dat Gesinsterapie met verhoudings te doen het, horisontaal sowel as vertikaal, en juis belangstel in gesin- en familiesisteme. In hierdie verband meld Berg-Cross (1988: 3-4) dat die "Webster's Third New International Dictionary" die volgende vyf definisies van 'n gesin/familie gee: "A group of persons in the service of the individual; a group of people bound together by philosophical, religious, or other convictions; a group of persons of common ancestry; a group of individuals living under one roof; the basic social unit in society having at its nucleus two or more adults living together and cooperating in the care and rearing of their own or adopted children."

Hierdie vyf definisies gee inderdaad uiting aan die groepskonsep van die samestelling van 'n gesin/familie. In hoofstuk vyf sal verdere aandag aan die gesin as geheel gegee word.

Müller (1996: 85) stel dit soos volg: “In die Gesinsterapie gaan dit oor die interaksies, patrone en magsbalanse binne hierdie vertikale en horisontale sisteme.”

In die Pastorale Gesinsterapie word nie net na die horisontale en vertikale dimensie gevra nie, maar ook na die dimensie van diepte. Binne hierdie situasie van die Pastorale Gesinsterapie word verhaale vertel en gerekonstrueer teen die agtergrond van DIE VERHAAL VAN GOD. Die terapeut/pastor (leser) en die gespreksgenoot (skrywer) moet mekaar, hulself, die Bybel en die omstandighede waarin hul lewens geleef word, verstaan. Om in die pastoraat tot verstaan te kom, moet die terapeut/pastor sowel as die gespreksgenoot, sy lewe, sy ervaringswêreld enersyds, en die verstaan van die oorlewering van Godswêreld andersyds. R. Bons-Storm stel die pastor/terapeut voor op die snypunt van twee hermeneutiese sirkels, wat sy dan die ontmoetingspunt X noem (Bons-Storm, 1989: 21-22). Ch. V. Gerkin (1991: 19) praat van die “fusion of horizons”. Vir hom bring goeie pastorale werk altyd 'n dialogiese verhouding tussen die sake en probleme wat betrokke is in 'n spesifieke menslike situasie, asook die sentrale metaforiese waardes en betekenis van die Christelike storie, mee. Aandag aan hierdie dialoog word die beste beskryf as 'n hermeneutiese (interpretatiewe) taak in die dubbele sin van interpretasie van die besonderheid van kontemporêre situasies waarmee die pastor gekonfronteer word. Gerkin (1991: 19) skryf: “It is by means of a process that, following Gadamer, I would label as a fusion of horizons of those two interpretations that pastoral work can best be grounded in the core meanings of the Christian narrative of the world.”

H.J. Veltkamp (1988: 14) praat van die “Emmaus-ervaringen” en verduidelik dit soos volg: “Twee mense loop met elkaer op, en deel met elkaer ervarings van hoop en teleurstelling. Dan, zomaar, voeg sich een derde bij hen, die gaandeweg aan hun gesprek gaat deelnemen.”

Burton (1992: 10) sê dat God toetree tot die sisteem waarin elke terapeut werk.

Wanneer ons kyk na die perspektiewe van Müller, Bons-Storm, Gerkin, Veltkamp en Burton hierbo, is dit noodsaaklik om te noem dat hierdie studie vanuit die *pastorale gesinsterapie* gedoen word, ‘n studie wat dus ‘n teologiese platform sou hê.

Die postmodernisme het uiteraard ook ‘n invloed op die teologie. Du Toit (1988: 38) dui ‘n aantal postmoderne aspekte in die teologie aan, naamlik ‘n anti-fundamentalisme, teologiese en etiese pluralisme, taalwantroue en epistemologiese wantroue, ‘n relativering van die tradisie en die dogma in die lig van ‘n veranderende geskieds-, taal- en kultuurbegrip en die vestiging en desentralisasie van die subjek (Du Toit, 1988: 39–44).

Louw (1998: 236) beskryf die betekenis van die postmodernisme vir die teologie op tweërlei wyse:

- i. Klem word geplaas op die betekenis van die geheel en hoe onderlinge dele in verhouding tot mekaar staan. “Theology should, after the deconstruction of God, re-think its naming of God in terms of the relational character of all reality” (Louw, 1998: 236).
- ii. Die postmoderne paradigma plaas groot klem op die betekenis van die hermeneutiek oftewel die wetenskap van verstaan. “Another lesson is that now that we know there is no absolute objective certitude, and that we should switch from a rationalistic mode of certitude to a perspective mode of

certitude, we are forced to approach reality in terms of hermeneutics rather than metaphysics” (Louw, 1998: 236; Van den Berg, 1998: 202).

1.6 AGTERGROND (“BACKGROUND”)

Elke aksie in hierdie storie moet teen ‘n bepaalde agtergrond gesien en verstaan word. Ek sou dan eerstens wou beskryf hoe ek by hierdie aksie van seksueel-verwante geheime wat ek wil navors, uitgekom het.

As predikant in ‘n gemeente kry mens met baie pastorale gesprekke te doen. Ek het nog altyd in my bediening na ‘n manier gesoek waarop mense sinvol pastoraal versorg kon word. In 1995 het ek vir die MDIV-Kursus in Huweliks- en Gesinsterapie in die Departement Praktiese Teologie aan die Teologiese Fakulteit van die Universiteit Pretoria ingeskryf. Ek moes destyds ‘n hele paradigmaterskuiwing ondergaan ten einde die sisteemteorie te verstaan. In hierdie proses het ek ook met die hermeneutiese pastoraat in aanraking gekom wat weer ‘n narratiewe agtergrond gebied het vir die latere verstaan van die narratiewe pastoraat. In my PhD-studies moes ek weer ‘n paradigmaterskuiwing vanaf die sisteemteorie na sosiaal-konstruksionisme maak. In hierdie proses het ek met die werke van mense soos Michael White, David Epston asook Freedman en Combs in aanraking gekom wat natuurlik my denke oor die narratiewe terapie ingrypend verander het.

In my MDIV-studies is aandag gegee aan die voorkoms van skuld in ‘n gesin waar verkragting voorgekom het. My navorsing vir die betrokke studie het getoon dat geheime dan ook dikwels voorkom waar verkragting plaasgevind het. Baie mense praat eenvoudig net nie daaroor nie. Met verdere navorsing het ek ontdek dat seksueel-verwante geheime eintlik redelik algemeen voorkom en het derhalwe besluit om verdere navorsing daaroor te doen met besondere verwysing na tieners.

In hierdie navorsing het ek sterk onder die indruk gekom dat daar ook ander verhale is wat aanleiding tot die aksie gegee het. Watter verhale bestaan in die gemeenskap oor byvoorbeeld seksualiteit, verkragting, molestering, bloedskande, homoseksualiteit, VIGS en ander seksueel oordraagbare siektes? Hoe beïnvloed hierdie verhale die hele kwessie van geheimhouding? Wat is die verhale van die gesinne waarin die geheim bewaar word? Watter “language games” word gespeel? Wat is die rol wat taal speel waar geheimhouding aan die orde van die dag is? Hoe lyk die agtergrond van geheime? Sê die Bybel iets daaroor, of is ander tradisies dalk die spreekbuis? Wat gebeur in ‘n gesin waar geheime voorkom? Wie is hierdie mense, hoe het hulle opgetree sodat dit nodig geword het om in die taal van geheimhouding met mekaar te kommunikeer? Wat het gebeur voordat besluit is dat dit ‘n geheim is en bewaar behoort te word? Watter verhale is rondom die geheim in die samelewing in omloop? Müller et al (2001: 82) noem dat Lamott (1995: 74) die beeld van ‘n ontwerper vir ‘n toneelstuk of ‘n rolprent of ‘n verhaal gebruik: “It may help you to know what the room (or ship or the office or the meadow) looks like where the action will take place. You want to know its feel, its temperature, its colours. Just as everyone is a walking advertisement for who he or she is, so every room is a little showcase of its occupants’ values and personalities. Every room is about memory. Every room is about layers of information about our past and present and who we are, our shrines and quirks and hopes and sorrows, our attempts to prove that we exist and are more or less okay. You can see, in our rooms, how much light we need – how many light bulbs, candles, skylights we have – and in how we keep things lit you can see how we try to comfort ourselves. The mix in our rooms is so touching: The clutter and the cracks in the wall belie a bleakness or brokenness in our lives, while photos and a few rare objects show our pride, our rare shining moments.”

Om te sien hoe die kamer lyk wat nagevors word, sou ek graag in hoofstuk twee wou vertel hoe geheime gesien kan word deur slegs ‘n aantal aksiestories, die ontwikkeling van ‘n internetsgesprekslys sowel as verhale uit die media weer te

gee. Rondom God se Storie soos ons dit in die Bybel vind en inligting oor geheime bied, gee ek in hoofstuk vier, vyf en ses ruim aandag. Ek het reeds vroeër na 'n Bybelse perspektief op geheime verwys. In hierdie verband sou ek ook na hierdie vroeëre verhale rondom seksualiteit in hoofstuk vier wou kyk sowel as na perspektiewe rondom die gesin in hoofstuk vyf. Die verhale waar geheime in die Bybel voorkom, behoort vir ons 'n goeie historiese perspektief op die voorkoms van geheime en die Bybelse diskoerse daaroor, te bied. Om werklik 'n holistiese agtergrond te verkry, die "thick description" waarvan Browning (1991: 47) praat, is dit nodig om met hierdie tradisies in gesprek te tree. Op 'n sosiaal-konstruksionistiese wyse word hierdie stories dan in een pot gemeng. Dit behoort 'n deeglike (dik) beskrywing van geheime aan die leser te bied. Hoofstuk twee sal aan die weer gee van aksiestories rondom geheime gewy word terwyl daar aan die bespreking van hierdie perspektiewe en tradisies in hoofstuk ses aandag gegee sal word. Dit moet egter ook genoem word dat hoofstuk vier en vyf ook kleiner narratiewe in hierdie verband bied wat ook deur refleksie lig op die saak van geheime kan bied.

In hoofstuk drie word enkele diskoerse rondom "language games", paralogie, dekonstruksie, postmodernisme, sosiaal-konstruksionisme, asook narratiewe terapie, bespreek. In hoofstuk vier sal aandag gegee word aan 'n bespreking van menslike seksualiteit en in hoofstuk vyf aan 'n omskrywing van die gesin. In hoofstuk ses sal aan die hand van literatuur, gevallestudies en ander hulpbronne gekyk word na 'n pastoraal-narratiewe-paralogiese wyse om met geheime om te gaan. Ek is dus van mening dat hoofstuk drie meer die breër agtergrond sal bied waarteen die navorsing verder kan ontwikkel, en dat hoofstuk vier waar dit oor seksualiteit handel en hoofstuk vyf wat oor die gesin handel sowel as hoofstuk ses wat aan seksueel-verwante geheime aandag gee, meer om 'n verdere ontwikkeling gaan. Hoofstuk sewe sou dus na die klimaks en einde kon beweeg.

1.7 ONTWIKKELING (“DEVELOPMENT”)

Wanneer die agtergrond aan die woord gekom het, moet die navorsingstorie verder ontwikkel. Lamott (1995: 62) sê: “Then you develop these people, so that we learn what they care most about. The plot – the drama, the actions, the tensions – will grow out of that.” Narratief gesproke, is dit nie altyd moontlik om te weet wat die uitkoms gaan wees nie. Müller et al (2001: 84) sê dat Lamott (1995: 39), wanneer sy oor skryf praat, die metafoor van ‘n “Polaroid” gebruik wanneer sy sê dit “...is very much like watching a Polaroid develop. You can’t – and, in fact, you’re not supposed to – know exactly what the picture is going to look like until it has finished developing.” Niemand weet hoe die foto gaan lyk voordat dit ontwikkel is nie. Niemand sal die volle omvang van die geheim begryp/verstaan voordat die hele verhaal nie vertel, gehoor en daarop gereflekteer is nie. Hier sou dit dan belangrik wees dat al die verskillende stories, die aksiestories, agtergrondstories, my eie storie, die stories van die literatuur, rolprente, sepies, onderhoude en gesprekke met mekaar in verband gebring word. Elke storie moet deeglik in ag geneem word deur alle persepsies met mekaar in verband te bring. Daar moet voortdurend verbande tussen die persepsies gelê word sodat al die stemme gehoor sal word. Die paralogiese proses (sien hoofstuk drie) wat tot stand kom, sal noodwendig daartoe lei dat nuwe ontwikkeling plaasvind en nuwe verbande gelê word.

Deur voortdurend met die gespreksgenote, ko-navorsers, die gemeenskap en verwante literatuur in gesprek te bly en heen-en-weer te reflekteer, sal onverwagte en onvoorsiene ontwikkelings wat binne die aksie mag ontstaan, hanteer word. Onderhoude, gesprekke en reflekteringsdokumente sal daartoe bydra dat mede-navorsers soos hierbo genoem, voortdurend betrek word. Die betrokke navorsing sal aan ko-navorsers voorgelê word wat op die navorsing sal reflekteer en die paralogiese proses wat plaasvind, sal as verdere ontwikkeling van die verhaal dien. Op hierdie wyse word die “plot” toegelaat om te ontwikkel.

Waar geheime as 'n "language game" ontwikkel, is daar meesal gemarginaliseerde stemme wat gehoor behoort te word. Dit kan persone wees rondom wie die geheim handel, persone wat betrokke is by die taalspel, wie beskerm moet word. Die navorser sal derhalwe ook met hierdie stemme moet gesels. In hierdie gevalle sou die betrokke verhale asook dekonstruksie 'n baie prominente rol speel, veral waar storievertelling en storie-ontdekking 'n baie prominente rol speel.

1.8 KLIMAKS ("CLIMAX")

Wanneer alles bymekaarkom, bereik die navorsing as't ware sy klimaks. Dit is waar verstaan plaasvind en 'n duidelike verskil waargeneem kan word. "You move them along until everything comes together in the climax, after which things are different for the main characters, different in some real way" (Müller et al 2001: 86; vgl. Lamott, 1995: 62). Die klimaks ontwikkel nie altyd onmiddellik nie. Hoe meer kompleks die situasie wat beskryf word en die knoop ("plot") van die verhaal is, hoe langer kan die verhaal neem om te ontwikkel. Müller et al (2001: 86) haal Lamott (1995: 82–83) aan waar sy die volgende vanuit die perspektief van die leser van die verhaal/navorsing skryf: "When you write about your characters, we want to know all about their lives and colours and growth. But we also want to know who they are when stripped of the surface show. So if you want to get to know your characters, you have to hang out with them long enough to see beyond all the things they aren't. You may try to get them to do something because it would be convenient plotwise, or you might want to pigeonhole them so you can maintain control. But with luck their tendrils will sneak out the sides of the box you've put them in, and you will finally have to admit that who they are isn't who you thought they were." Dit is dus duidelik dat die karakters in hierdie navorsingsverhaal so breedvoerig moontlik beskryf moet word. Die leser sal mettertyd bepaalde karakters by wie geheime 'n rol speel, leer ken. Die nuuskierigheid van die leser/navorser/ko-navorser neem toe en wag angstig vir die knoop van die navorsing om te ontwikkel. Die karakters en die knoop van die navorsing moet op eerlike wyse en met die nodige

navorsingsintegriteit ontwikkel. Wanneer die uitkoms of klimaks vooruit aan die navorser bekend raak, het die proses van die navorsing nog nie eens begin nie (Müller et al, 2001: 87).

In die lig van bogenoemde sou dit moeilik wees om vooraf te weet wat die knoop gaan wees en hoedanig die klimaks daar sou uitsien. Waar gesinsgeheime nagevors word, sou 'n mens die verwagting kon hê dat dekonstruksie van geheime sou kon plaasvind, dat die betrokke "language game" wat by 'n bepaalde geheim ter sprake is, langs 'n narratief-paralogiese weg op só 'n wyse uit die sentrum geskuif sal word, dat daar nuut oor die geheim gedink kan word en die betrokke "language game" ook 'n bepaalde dekonstruktiewe proses sou kon deurloop.

1.9 SLOT ("ENDING")

Oor die afloop/slot/einde van die navorsing haal Müller et al (2001: 89) vir Lamott (1995: 62) aan: "And then there is the ending: What is our sense of who these people are now, what are they left with, what happened, and what did it mean?" Dis hier waar die navorser begin vra: Wat het ek bereik? Was al die harde werk die moeite werd? Dit gaan hier nie bloot om 'n refleksie op verskillende stories of 'n samevatting waarby uitgekome word nie. Daar is altyd iets nuuts, ook aan die einde en ruimte word altyd gelaat vir nog méér nuwe dinge om te gebeur. Daarom is die einde van die navorsing oop sodat verdere ruimtes in die toekoms ontgin kan word.

Net soos navorsing oor seksueel-verwante gesinsgeheime sal groei soos die navorsing vorder, só sal daar voortdurend nuwe ruimtes ontstaan wat verken en nagevors kan word. Om die uiteinde van die navorsing hier te bepaal sal 'n onmoontlike taak wees. Die afloop kan aangenaam of onaangenaam wees vir beide die navorser, ko-navorser en die leser.

Wat ek egter wel oor die einde kan sê, is dat verskeie verhale en verskeie gemarginaliseerde stemme gehoor sou word, stemme van gesinne, families, literatuur, die gemeenskap en kultuur. Wanneer hierdie stemme gehoor word, behoort 'n nuwe verstaan en nuwe verhaal te ontwikkel wat ook aan die navorsingsverhaal integriteit sal verleen. Dit is wat ek sou wou bereik, dat alle moontlike relevante stemme waarvan ek in die navorsing bewus raak, gehoor word, dat geïdentifiseerde gemarginaliseerde stemme by wyse van dekonstruksie ook hul nuwe verhaal sou kon vertel.

Al lewer die navorsing 'n teleurstellende konklusie of selfs geen deurbrake nie, sou dit 'n middel kon wees waardeur 'n verhaal van seksueel-verwante geheime vertel kon word.

Hierdie navorsing kan derhalwe beskrywend, verkennend en vertellend van aard genoem word.

Daar word geluister na die navorser en sy storie, die storie van gesinne waar seksueel-verwante geheime vertel en bewaar word, na gemarginaliseerde stemme van mense wat met bepaalde gewaarwordinge rondom die geheime worstel, na die gemeenskap en samelewing, na rolprente, en so meer. In al hierdie beskrywings, vertellings en verkennings sal steeds na interne geldigheid gesoek word.

Ek sou graag hierdie stemme wou laat hoor deur die opskryf van my navorsingsverhaal in hierdie stuk asook deur 'n latere artikel in hierdie verband. Aan die hand van my navorsingsvoorstel in hoofstuk een, 'n beskrywing van die aksie wat ek rondom seksueel-verwante geheime waarneem in hoofstuk twee, 'n beskrywing van en refleksie op bepaalde konsepte soos dekonstruksie, postmodernisme en sosiaal-konstruksionisme in hoofstuk drie, die narratief van die mens as seksuele wese in hoofstuk vier, die gesinsverhaal in hoofstuk vyf, 'n bespreking van seksueel-verwante geheime in hoofstuk ses asook van bepaalde

44a

narratiewe modelle in hoofstuk drie wat gespreksgenote en gemarginaliseerdes sou kon help om hul verhaal te vertel asook 'n sewende hoofstuk wat die verskeie knope saambind, sou ek genoemde stemme wou laat praat en laat hoor.

Aan die einde van die navorsing sal ek as navorser in samewerking met gespreksgenote, gesinne, navorsers en ko-navorsers by wyse van 'n paralogiese gesprek op die navorsing wou reflekteer. Dit sou nie 'n poging wees om die navorsing in bepaalde vooropgestelde kurslywe in te druk nie, maar langs 'n paralogiese weg verdere gesprek en besinning oor hierdie navorsingstorie aan te moedig.

'n Mens sal natuurlik altyd die gevaar loop om jou eie persepsies en gevolgtrekkings voorop te wil stel, maar dit sou dan nie getrou aan die paralogiese aard van hierdie navorsing wees nie en sou daartoe bydra dat die navorsing sy karakter van integriteit prysgee.

Deur artikels, seminare, praatjies, preke, dramas en 'n moontlike boek sou ek my navorsing met diegene wat daardeur geraak word, wou deel. Hiermee nooi ek u as leser ook uit om deel te word, nie net van hierdie navorsingsverhaal nie, maar ook van verdere besinning en gesprek daaroor.

HOOFSTUK TWEE

AKSIE: STORIES OOR GEHEIME

2.1. AKSIESTORIES

Stories vorm 'n baie belangrike basis vir narratiewe navorsing. Geen navorsing kan gedoen word as daar nie verhale is waaruit dit ontwikkel nie. Derhalwe sou ek in hierdie hoofstuk eerder aandag wou gee aan die aksie (handeling) van geheime as om die klem op die probleem te laat val. Op hierdie wyse word geheime ontknoop en alternatiewe moontlikhede ontgin. Elke aksie moet ontgin word, met 'n moontlike alternatiewe storie in gedagte. In hoofstuk 1¹ is genoem dat dit oor die NOU van die storie gaan. Die aksie het uiteraard te doen met seksueel-verwante gesinsgeheime. Daar moet dus vanuit alle moontlike hoeke na hierdie verhale wat tot die navorsing aanleiding kon gee, geluister word. Ek wil vervolgens 'n paar aksieverhale met geheime as tema in hierdie verband deel.

“Tim is deur die polisie na die ongevalle afdeling van die hospitaal gebring ná 'n ernstige poging tot selfmoord. Dit was onmiddellik duidelik dat hierdie 17-jarige seun nie kon hoor nie. Deur die lees van lippe, die gee van beperkte tekens asook skrif, kon daar met hom gekommunikeer word. Dit was duidelik dat die lewe nie vir Tim baie maklik was nie. Hy het min ondersteuning ten opsigte van sy doofheid ontvang en het nie die geleentheid gehad om 'n skool vir dowes by te woon nie. Die resultaat was dat hy in isolasie grootgeword het. Tim het die laaste paar jaar op straat gelewe. Hy het oorleef deur sy liggaam primêr aan mans te verkoop. Alhoewel hy geld broodnodig gehad het, het hy vertel dat hy emosioneel en fisies aangetrokke tot mans geraak het vandat hy kon onthou. Hy het altyd baie skaam oor hierdie gevoelens gevoel. Sy gevoelens van skaamte oor sy gevoel vir mans het sy gevoel van anders wees vanweë sy doofheid, heeltemal oorskadu. Hy het ook vertel dat dit die eerste keer in sy lewe was dat

¹ Hoofstuk 1, 1.2, p. 14

hy met enigiemand oor hierdie gevoelens kon praat. Tim het later gesê die enigste rede waarom hy eerlik oor sy gay-wees kon praat, was omdat hy veilig en aanvaarbaar gevoel het by die ongevalle terapeut wat aan hom groter vryheid gebied het om iets te openbaar wat hy nog nooit voorheen openbaar het nie.

Deur die geheim te bewaar het Tim duur in sy lewe te staan gekom. Skool was 'n aaklige ervaring. Hy het gevoel ander mense kan sy doofheid makliker verstaan en aanvaar as sy gay-wees. Hy het ook geweld van hulle kant gevrees as hulle ooit sy geheim moes ontdek. Alhoewel hy suksesvolle mense ontmoet het wat gehoorprobleme gehad het, het hy geen rolmodelle gehad van suksesvolle, self-aanvaardende en goedgeïntegreerde gay persone nie. Sy ervaringe huidiglik asook in die verlede het by 'n geen-wen situasie vasgesteek – óf deur voort te gaan om homself te isoleer óf om verdere haat en geweld te beleef vanweë die feit dat hy gay was. Op daardie punt, sonder enige ander waargenome keuses, het selfmoord na die enigste oplossing gelyk om uit hierdie hopelose situasie te kon kom” (Sanders & Kroll, 1998: 11).

In Tim se verhaal kom dit na vore hoe iets soos gevoelens geheim gehou kan word, byvoorbeeld sy gevoelens van skaamte. Hy kon eers sy geheim deel waar hy veilig en aanvaarbaar gevoel het, aangesien die terapeut aan hom die vryheid gebied het om oor sy gevoelens te praat. Die bewaring van 'n geheim kan nadelige gevolge vir mens inhou, byvoorbeeld vrees en moeilike keuses.

Vanuit bogenoemde verhaal en in ander terapeutiese gesprekke en narratiewe onderhoude wat tydens hierdie studie en ook by ander geleenthede gevoer is, wil dit voorkom asof geheime nie maklik gedeel word nie, veral waar seksueel- verwante temas soos verkragting, molestering, aborsie, kinderloosheid, buite- egtelike verhoudings, pornografie, bloedskanie en homoseksualiteit 'n rol speel. Soms gebeur dit egter dat die geheim wel met die pastor/terapeut gedeel word, maar dat dit dan tot die grense van die studeerkamer beperk word. Ander

rolspelers in die betrokke geheim word dus nie maklik by die bekendmaking daarvan betrek nie.

Wanneer ek, soos in Tim se verhaal hierbo, die emosies, pyn of selfs angs aanskou wat dikwels met die bewaring van geheime gepaard gaan, dring dit my tot hulpverlening deur 'n ruimte te skep waarbinne hierdie stories vertel kan word. Deur na die stories te luister, in gesprek te tree en gedagtes rondom dit uit te ruil, kan 'n paralogiese proses aan die gang gesit word. Ek sou dus deel kon word van die aksie deur 'n paralogiese proses, 'n proses wat ek later, soos reeds genoem, meer breedvoerig sal verduidelik. Deur paralogies betrokke te bly by die proses, sou ek nie bloot net 'n navorser wees wat van buite na 'n bepaalde perspektief kyk nie. Indien dit wel sou gebeur, sou daar nie reg geskied aan die narratiewe aard van die navorsing nie. Dit gaan ook nie oor 'n vraag- en antwoordsessie nie, maar oor eerlike gesprekvoering rondom die betrokke saak.

2.1.1 Verhale en gesprekke uit Internet-gesprekslyste

Een van my stokperdjies is om op terapeutiese gesprekslyste op die Internet in te teken en oor terapeutiese temas gesprek te voer en dikwels na verhale te luister wat daaruit voortvloei. Een van die terapeutiese gesprekslyste waarop ek ingeteken het, is die Counselling Zone³ van John Guterman. Ek het met verskeie persone wat op die betrokke lys ingeteken was, rondom geheime in gesprek getree en gee enkele grepe uit die gesprekvoering wat dienooreenkomstig ontstaan en ontwikkel het, weer, sonder om kommentaar daarop te lewer, aangesien die verhale self velerlei onderliggende temas na vore bring:

- i. Op 14 September 1998 het ek aan Karen Grosso (1998: 1), 'n seksterapeut, gevra om aan my inligting te verskaf oor haar terapie rondom geheimhouding. Sy het op 15 September 1998 geantwoord dat dit dikwels die geheim is wat mense na terapie bring en dat die effek van openbaarmaking verreikende gevolge het vir al die

³ COUNSELINGZONE-L@HOME.EASE.LSOFT.COM

betrokkenes. Dit gee aan die “survivor” toegang tot ondersteuning en behandeling wat sekerlik die status quo van die gesin sou kon versteur. Vir haar kom dit voor asof geheimhouding ‘n vorm van blamering van die “slagoffer” kan wees wat die individu daartoe lei om te glo dat hy/sy iets verskrikliks verkeerd gedoen het en wat tot self-destruktiewe gedrag kan lei. Sy was ook van mening dat openbaarmaking gedurende terapeutiese sessies net in ‘n konteks van ‘n sterk terapeutiese verhouding kan plaasvind, een waar vertroue nodig is voordat die inligting bekend gemaak word. Sy vertel op 12 Oktober 1998 dat sy ‘n interessante ervaring met ‘n kliënt gehad het. Die kliënt is ‘n 28-jarige vrou met ‘n geskiedenis van seksuele molestering.... wat as ‘n familiegeheim vir jare bewaar is. Sy het verslaaf geraak aan alkohol en kokaïen en was, vanweë behandeling, skoon vir drie maande. Sy is gevra om ‘n geheim te bewaar van ‘n ander vrou wat saam met haar behandeling ondergaan het (hierdie vrou het teruggeval). Karen se kliënt het ‘n sterk emosionele respons ten opsigte van hierdie situasie ervaar. Sy het lojaal gevoel, maar terselfdertyd seer omdat die bewaring van die geheim op haar neergekom het. Sy voel dus lojaal, maar het ook seer omdat sy die pyn van haar eie geheim ook moes dra. Die hele kwessie van ‘n “verskeidenheid” van geheime het hier ter sprake gekom. Uiteindelik het ons ooreengekom dat sy eers haar eie geheime moes deurwerk, voordat sy moet toelaat dat ander haar met hulle geheime belas.

- ii. Ene “Silver Wolf” (1999: 1) skryf dat wanneer ‘n geheim in terapie met ‘n terapeut gedeel word, dit nie meer ‘n geheim is nie, dit terapeutiese materiaal word en derhalwe vertroulik is. Sy siening was dat ‘n terapeut geheime moet bewaar wat aan hom/haar vertel word, anders sou vertroulikheid in die slag bly. As die kliënt voel dat hy/sy die geheim met iemand wil deel, behoort die terapeut die moontlikhede

met die kliënt te ondersoek, met die kliënt wat uiteindelik sou besluit of hy/sy die geheim wil deel of nie.

- iii. Richard Cloyd (1999: 1) skryf dat indien die geheim iemand kan benadeel, dit openlik bespreek behoort te word.
- iv. Ene “ThunderWol” (1999: 1) skryf dat dit die belangrikheid van vertroulikheid by haar as student in Maatskaplike Werk ingedril is. Sy reken dat vertroulikheid slegs verbreek mag word waar iemand moontlik gaan seerkry. Sy skryf voorts dat daar dinge is wat gesinslede weet wat niemand anders ooit sal weet of behoort te weet nie. So noem sy die voorbeeld van haar broer wat eers onlangs regtig begin groei het. Sy ouers was altyd na aan hom en as hy probleme gehad het, was hulle onmiddellik beskikbaar. Hy het byvoorbeeld ‘n geel kombors gehad wat hy eers op agt-jarige ouderdom bereid was om prys te gee en sy voel dat niemand anders dit hoef te weet nie.
- v. Margene Chmyz (1999a: 1), ‘n gesinsterapeut in Kalifornië, skryf dat sy waargeneem het dat skaamte (“shame”) ‘n sterk rol by gesinsgeheime speel. Op een of ander vlak van bewuste of onbewuste verstaan, weet elke gesinslid, sonder dat dit vir hulle vertel word, dat die betrokke saak ‘n geheim is en nooit oor gepraat mag word of erken mag word nie.
- vi. Kelly Linde, (1999: 1–2) wat baie met terapeutiese groepe werk, noem dat mens aan jou eerste groepervaringe blootgestel word deur jou familie. Die manier om te leer om interaksie met die gemeenskap en uitsonderlike persone in jou lewe te hê, is gebaseer op die interaksie in jou familie/gesin. As daar aan ‘n gesinsgeheim vasgehou word, neem die geheim sy eie vorm van lewe aan. In ‘n gesin is die gesin groter as die individu binne die gesin wat die behoefte by gesinslede laat

ontstaan om die geheim te bewaar. Wanneer die geheim teen die waardes van 'n spesifieke saak indruis, leer die individu by die bewaring van die geheim om 'n valse self te skep en na vore te bring. Sy glo dat baie skaamte en skuld binne die gesin wat 'n geheim bewaar, lê. Wanneer 'n individu tekens van ongemak toon vanweë die bewaring van die geheim, sou dit goed wees om dit met die kliënt te ondersoek. Geheime moet openlik in terapeutiese situasies bespreek word sodat die geheime hul mag verloor en individue kan help om met hul lewens voort te gaan. As die kliënt teensinnig is om oor die geheim te praat, kan daar gesels word oor wat dit vir die kliënt moeilik maak om daarvoor te gesels, die voor- en nadele teen mekaar op te weeg en te kyk watter doel die geheim in hul lewens dien. Vertroue is die basis vir enige werk rondom geheimhouding.

- vii. Linda K (1999a: 1–2) vertel dat sy 45 is en dat die laaste van haar ses kinders pas gegradueer het. Sy het self nou teruggegaan kollege toe na 28 jaar se huwelikslewe. Haar kinders, drie eie kinders, twee stiefkinders en een in pleegsorg, is 27, 19, 18, 18, 17 en 17 jaar oud. Sy beskryf haar lewe as 'n harde, rowwe pad, beide emosioneel en finansiëel. Sy vertel dat sy die oudste van vyf kinders is wat in 'n tydsbestek van vyf jaar gebore is. Volgens haar was haar pa 'n vreesaanjaende alkoholis, vroueslaner, kindermolesteerder en monster. Hy het haar seksueel en emosioneel begin molesteer toe sy twee jaar oud was, en het steeds met haar probeer seksueel verkeer toe sy vyf maande swanger was met haar eerste kind! Gedurende die molestering, kon sy ontvlug na 'n "geheime plek" in haar gedagtes, en op hierdie wyse meeste van haar emosionele pyn ontvlug. Die resultaat was dat sy die grootste deel van haar lewe in 'n alternatiewe werklikheid deurgebring het. Eers toe haar broer, 'n kroniese alkoholis, drie jaar tevore by haar kom bly het, kon sy begin om van die druk los te breek. Sy moes terapie ondergaan omdat sy woedend was

omdat sy weer met 'n alkoholis onder een dak moes woon. Dit het weer allerhande gevoelens, terugflitse en gedrag na vore gebring.

Na twee-en-'n-half jaar van terapie is sy gediagnoseer met erge depressie, post traumatiese stresversteuring en "borderline personality disorder". Sy vertel dat dit goed gevoel het om uiteindelik 'n naam te kon plaas op dit wat haar so siek gemaak het. Sy het ook altyd met ko-afhanklikheid geworstel, maar was besig om vordering op daardie terrein te toon. Sy het vir twee jaar sterk medikasie vir depressie ontvang. Haar pa, ma en broer was die molesteerders in haar gesin en het gebruik gemaak van lyfstraf, maagspoelings en sadistiese slae om haar te laat saamwerk. Omdat sy toe in 'n wêreld gewoon het wat nie regtig kon help nie (dwelms, drank, seks en veelvuldige selfmoordpogings), het sy haarself altyd in gevaarlike situasies geplaas en is op een stadium gruwelik deur 'n vreemdeling verkrag toe sy sestien jaar oud was. Twee maande later het haar kêrel haar verkrag terwyl sy oudste suster toegekyk het en niks daaraan gedoen het nie. Daar was talle insidente daarna, en vanweë hierdie ervarings, was sy selibaat vir twee jaar, wat weer haar man ongelukkig gemaak het.

Sy skryf dat sy groot vordering in terapie maak en dat sy baie tyd moes deurbring om te voel en te dink soos 'n vyfjarige. In hierdie tyd het sy kragtige gedigte, stories en joemale geskryf en 'n uitlaatklep in kunstherapie gevind. Haar terapeut het vir haar bly vertel dat dit haar baie sou help om na 'n kollege te kon gaan. Sy het dit gedoen en was aanvanklik bang om te gaan omdat sy gevoel het sy is nie slim genoeg nie en ook die gevoel gehad het dat sy sou tou opgooi, aangesien dit 'n patroon by haar was om die dinge wat goed vir haar was, te staak. Sy het geëindig met 'n instrukteur wat heeltyd probeer het om haar grense te betree. Sy het haar terapeut en skooladviseur male sonder

tal geskaker oor haar talryke gevoelens van vrees en om skool te staak, maar het aan albei belowe dat sy nie sou staak tensy sy met albei gepraat het en albei hul goedkeuring verleen het nie. Hulle het dit nooit gegee nie en sy kon haar graad in sielkunde voltooi. Sy het steeds nie geweet wat sy wou word as sy "groot word" nie, maar het gehoop dat sy haar meestersgraad in Sielkunde/Maatskaplike Werk sou kon bekom en iewers 'n beroep sou kon beoefen. Sy sien haarself werk met seksueel-gemolesteerde kinders, of in een of ander versorgingseenheid.

- viii. Hande Sensoy (1999a: 1–2) skryf dat hy geheime sien in verhouding tot die konsep homeostase in die gesinsistiem. Hy glo dat geheime op hul eie bisarre manier die gesinsistiem stabiliseer en verhoed dat dit inmekaarval. Geheime dien nie net die persoon wat dit hou nie, maar dien ook die hele gesin deur dit te laat oorleef solank daar geen verandering aan die sistiem aangebring word nie. Uiteraard verander sisteme nie maklik nie. Hy probeer, as sistemiese terapeut, eers verstaan hoe geheime die gesinslewe balanseer en wat sal gebeur indien hierdie geheime na vore gebring sou word. Wanneer hy die doel van geheimhouding verstaan, probeer hy gesonde altematiewe vir die gesin ontwikkel om die doel van die geheimhouding te bereik sonder om die geheim te bewaar. As die doel van geheimhouding byvoorbeeld sou wees om mag vir 'n magtelose persoon in die gesin te bekom, probeer hy die mag van die persoon verbeter sonder die behoefte om geheime te bewaar.
- ix. Jon Esslinger (1999: 1–2) sê dat 'n geheim 'n poging is om die status quo op 'n kragdadige wyse te bewerkstellig. Maar die status quo kan volgens hom ook verander deur die geheim te bewaar. Die kliënt se denke rondom die geheim hoef nie noodwendig negatief te wees nie. Hy/sy hoef die geheim nie as 'n magtige objek te sien wat die mag het

om op kragdadige wyse die status quo te handhaaf nie. Die bespreking van geheime met 'n kliënt kan gesien word as 'n geleentheid om die "mag" uit te wys waaroor die kliënt beskik wat hom-/haarself laat beter voel. Daar hoef nie aan hierdie geheim die mag toegeskryf te word om so 'n negatiewe krag te hê nie. Die kliënt moet tot 'n vergelyk kom met die rede waarom die geheim bewaar moet word.

Hy haal 'n aanhaling van 'n ene Howe aan wat lui: "The man who can keep a secret may be wise, but he is not half as wise as the man with no secrets to keep." Dit gaan nie hier om 'n aanmoediging om geheime te bewaar nie, maar oor die bewaring van "goeie geheime". Daar is tog sekere geheime wat bewaar behoort te word, alhoewel hulle ver in die minderheid behoort te wees.

'n Geheim het mag, maar die mag is deur die kliënt daaraan toegevoeg. Hy mag egter nooit in 'n situasie geplaas word waar hy hoop vir 'n beter resultaat en dit nooit kry nie. Maar indien die kliënt vrede gemaak het met die vertel of bewaring van die geheim, sal die resultate ten opsigte van die openbaarmaking van die geheim nie so nadelig wees nie.

- x. Marilyn Atherley (1999: 1–3) verwys na Eddie Reece waar hy onderskeid maak tussen geheime en privaatheid en sê dat sy sy standpunt verstaan. Sekere kennis sien hy as privaat en dit mag nie gedeel word nie, terwyl geheime dikwels skade berokken. Hy noem dat wanneer hy geheime ondersoek, hy altyd eers vra of die inligting privaat is en of dit 'n geheim is.
- xi. Hande Sensoy (1999b: 1) reken voorts dat dit nodig is om te definieer wat met geheime bedoel word. Hy het ook op hierdie wyse oor die

verskil tussen geheime en privaatheid gedink. Hy is van mening dat een van die mees uitstaande betekenis van geheime is om inligting van iemand of sommige persone te weerhou en deur dit te doen, ontnem die persoon wat die geheim bewaar ander persone die inligting/kennis oor die spesifieke saak waaroor die geheim handel. Hy sien dit asof die bewaring van 'n geheim as't ware 'n daad is wat teen ander gepleeg word. Een van die negatiewe dinge rondom die bewaring van 'n geheim is dat dit dialoog beperk en derhalwe die skepping van nuwe werklikhede voorkom wat nuttig sou kon wees vir persone wat in die proses betrokke is. Om geheimhouding van privaatheid te differensieer, kan volgens hom 'n belangrike terapeutiese intervensie wees. Hy is van mening dat privaatheid 'n gesonde manier is om gesonde grense in die gesinsisteem te handhaaf en wonder dan ook of die daad van "geheimhouding" algemeen in gesinne met verstrengelde grense voorkom.

- xii. Jon Esslinger (1999b: 1–2) stem in 'n privaatbrief aan my saam dat 'n geheim mag het vanweë die feit dat die mense wat daarby betrokke is, 'n betekenis van mag aan die geheim toeken. Op my vraag aan hom wat die rol van taal in hierdie verband is, antwoord hy dat taal alles is. Hy ontken nie die biologiese effek op gedrag nie, maar dink dat taal hier ter sprake is. Hy noem dat Wittgenstein dit 'n "language game" sou noem. As ons oor geheime praat, praat ons oor taal. Geheime is volgens hom 'n taalkonstruksie.

Op my verdere vraag oor wat die etiek van die terapeut behoort te wees en hoe dit van die etiek van die kliënt verskil, antwoord hy dat etiek 'n heel ander spel is. Hy haal 'n definisie van 'n ene Shibles aan wat gesê het: "...keep your actions and wants in line with your thoughts, and think clearly about whether what you do is hurtful or not." Hy voel dat nie almal volgens Shibles se etiek leef nie. Mense speel

verskillende “language games” wat andersoortige modelle na vore bring en na ‘n andersoortige etiek lei.

- xiii. James Lee Bennet (1999: 1) skryf dat mense slegs suksesvol kan leef as hulle die geheime in hul lewens in die gesig staar en hulle beroof van die mag wat hulle oor mense het. So noem hy dat bloedskande as ‘n primêre geheim onherstelbare skade aan die gesin en individue wat betrokke is, kan aanrig. Dit moet in terapie aangespreek word en gedekonstrueer word sodat dit nie meer ‘n geheim sal wees nie. Daar sal wel wetlike en sosiale implikasies wees, maar op een of ander manier moet die rekening, soos met enige ander vorm van misdaad, vereffen word. So mag die sisteem dalk verkies om nie iets aan die waarheid te verander nie. Iewers is die waarheid bekend maar word nie erken nie. Die oortreder en die prooi word beskerm. Gedragsfoute word egter nie gekorrigeer nie, byvoorbeeld die onvermoë om seksueel te reageer. Slegs as die geheim deur alle individue betrokke erken word, kan die geheim sy mag verloor.
- xiv. James LeBlanc (1999a: 1–2) voeg by dat geheime deur die kultuur beskerm word. ‘n Studie van die kultuur sal toon dat daar in heelwat gemeenskappe verbode gedrag is wat aanvaarbaar in ander kulture sou wees. Is die verskil die geheim? Word die skade berokken deur die dominerende en eksploiterende in die geheim? Die geheim skep mag maar beroof dit ook van ander.
- Geheime, selfs in die naam van beskerming, skep meesal pyn en doen skade. Wie sou daarvoor dankbaar wees om hieroor in die duister gehou te word?
- xv. Linda K (1999b: 1) skryf in aansluiting by haar verhaal in vii hierbo, dat hoe meer sy in haar verlede delf en na ‘n beter lewe strew, hoe meer

weerstaan haar familie haar verandering en noem haar “crazy”. Sy noem dat sy nou beter voel as ooit in die verlede toe sy vol van die gif van geheime was.

Sy noem geheime ook verrassings, veral waar dit op die vlak seksuele, emosionele en fisiese molestering lê. Sy is sterk daarvan oortuig dat hierdie soort geheime nie stilgehou mag word nie. Iewers sal iemand luister – maar ‘n jong, bang kind weet dit nie!

Sy sê haar pa was ‘n Staatsprokureur en haar ma ‘n staatsregter. Wie sou haar glo? Geen siel hier op aarde nie!

- xvi. Margene Chmyz (1999b: 1) prys Linda K hierbo aan met haar bespreking van geheime. Sy sê dat sy in haar terapeutiese sessies met vroue weer altyd vra: “Wie is jy ... werklik?” Sy sê dat sy glo hoe meer mens werk vanuit ‘n posisie wat wegsteek, versper, ontken en verskoning vra vir die ware self, hoe verder beweeg ‘n mens van ‘n posisie om selfs te herken of te weet wie jy regtig is en hoe meer kry die wêreld die geleentheid om aan ons skade te berokken. Soms weet vroue nie eers hoedanig hulle skade aangedoen is nie vanweë die kultuur se vereistes dat vroue “goed en oulik en mooi moet wees”.
- xvii. Linda K (1999c: 1–2) vertel verder dat gedurende die vorige skooltermyn, gedurende die sielkunde klas, het die manlike professor druk op haar toegepas rondom ‘n vraag wat sy gevra het. Hoe meer hy haar gedruk het, hoe meer het sy haar in ‘n “PTSD-episode” teruggetrek. Hy het ‘n opdrag oor verkragting uitgedeel en wou hê die studente moes hulself in die vrou se posisie plaas. Aangesien sy “daar was”, het Linda begin bewe, die kamer het swart geword en alles om haar het gedraai. Toe sy na die werklikheid terugkeer het die professor haar weer uitgesonder. Sy het haar boeke gepak en uit die

klas gestorm, die trappe opgehardloop en op die stoep gestaan en nie geweet waarheen om te gaan nie.

Sy was eers in die versoeking om in haar motor te klim en oor 'n kloof te ry om die pyn te stop. In plaas daarvan het sy na die kollege koördineerder se kantoor gehardloop – 'n vrou – en aan haar gesê dat sy nou dringend 'n veilige plek nodig het. Sy het onbeheerbaar gehuil en wou die klasse staak. Sy het gesê die professor was 'n “vuil” man en dat hy altyd net oor seks, seks en nogmaals seks praat (in hoofletters gedruk). Sy noem dat dit nie is dat sy verwag het om te leer om brood te bak in die sielkunde klas nie, maar... Op daardie oomblik het hy in die kantoor ingestap en gevra wat verkeerd was.

Voor haar eie oë, vertel Linda, het sy hierdie vyf-jarige dogtertjie geword wat skaam gevoel het omdat sy vir haarself en vir die onderwyser 'n verleentheid geword het. Die professor het gevra of Linda 'n PTSD-terugflits gehad het, en sy het gesê dat dit so was. Hy het haar gevra om terug te kom klas toe en aan die studente te vertel wat gebeur het asook iets oor haar agtergrond. Sy het slaafs terug na die klas gegaan en voor die klas haar hele verhaal vertel – oor haar molestering as kind, oor haar verkragtings, oor haar selfmoordpogings en PTSD.

Die klas was meegevoer en het aan elke woord wat sy gesê het, gehang. Sy het 'n soort mag ontwikkel deur haar geheim met hulle te deel. Later deur die dag het die professor haar laat roep en gevra of sy na die aandklas toe sal kom en ook met hulle sal praat. Sy het dit gedoen. Daardie aand het hy bespreking oor die saak toegelaat. Die studente het aan haar allerhande bisarre vrae gevra en later het die professor gesê sy het “good breeding”, met ander woorde 'n goeie

agtergrond en kan baie waarde toevoeg tot die klasse, veral ten opsigte van haar ervaring.

Sy het gevoel asof sy emosioneel uitgetrek word voor die klas. Sy het gevoel die professor wou op 'n skaamtelose wyse voordeel uit haar trek.

- xviii. Shirley Rhyne (1999a: 1–2), in haar skrywe aan Linda K hierbo genoem, sê dat sy geen post-traumatische stres ervaar nie, maar empatie het met Linda se gevoelens van geweld. Sy ervaar egter ook heelwat woede vanweë haar eie molesteringsgeskiedenis en uit wat sy by Linda gehoor het. Sy noem dat sy verskeie vroue met soortgelyke agtergronde in groepsituasies ontmoet het wat verstandelik siek is. Hierdie vroue sou in 'n psigiatriese saal beland het as resultaat. Sy het groot waardering vir Linda K se moed en oorlewing. Die man was onsensitief en het sy posisie as sogenaamde sielkundige instrukteur misbruik. Sy wil weet of die man enige hulp na die sessies verskaf het.
- xix. In antwoord op Linda se verhaal in xvii hierbo, skryf Jim LeBlanc (1999b: 1–2) dat daar te veel vroue is wat nie hul egte waarde kan herken nie. Natuurlik is dit waar vir mans. Hy vertel dat toe hy 11 jaar oud was, hy in die hospitaal was met longontsteking. Sy gesin het die motor onder sy venster geparkeer sodat hy sy beste vriend, Nikomis, 'n soort jaghond, kon sien. Die vierde dag was sy nie in die motor nie. Hy het sy ouers bevraagteken toe hulle aan hom vertel dat sy uitgehardloop het toe hulle wou kom en dat hulle haar nie sover kon kry om in die motor te klim en saam te kom nie. Hy was van die begin af agterdogtig en toe sy vir vier dae nie gekom het nie, het sy bevraagtekening en agterdog sterker geword dat iets moes gebeur het. Sy gesin en susters het steeds stories aan hom vertel oor hoekom sy nie kon kom nie. Toe hy na 'n week by die huis kom, het hulle hom

vertel dat Nikomis deur 'n motor doodgery is. Hy het twee dae lank gehuil en die pyn was baie intens. Hy het toe verstaan en het dit ook weer verstaan toe hy hierdie brief skryf, dat hy oor sy beste vriend gerou het, maar ook omdat hy sy familie in die proses verloor het.

- xx. John Moyer (1999a: 1) sien dat die draad in die gesprek rondom geheime op weg is na 'n kop-aan-kop-botsing met 'n saak soos professionele vertroulikheid. Geen berader kan volgens hom hul werk doen sonder hierdie professionele skeiding en vertroue nie. Sommige noem hierdie verhouding die "essensie" van professionele berading. Daarsonder sou dokters en regsgeleerdes nie hul werk genoegsaam kon verrig nie. Die verskil tussen 'n geheim en iets vertrouliks is soms 'n baie fyn lyn en raak soms verstrengel. Professionele, etiese kodes en standaardpraktyke kan nuttig wees hier, alhoewel geen substituuat om moeilike keuses te maak nie.

Hy vertel dat daar eenkeer 'n bekommerde skoolsielkundige was wat oor die grens gestap het en hospitalisasie vir 'n student met selfmoordneigings sonder duidelike tekens of 'n deurdagte plan aanbeveel het (die kind het gedigte geskryf oor dood in die algemeen, nie oor sy eie dood nie). Deel van die hospitaliseringsplan was om aan die enkelmoeder van ses kinders (wat terapie geweier het), 'n vakansie voor te skryf weg van haar seun se woede-uitbarstings en om haar 'n geleentheid te gee om in voeling met haarself te kom, veral omdat sy die kind blameer het vir sistemiese gesinsake ten opsigte van die vader se dwelmafhanlikheid en uiteindelijke dood deur 'n "ongeluk" drie jaar vroeër, asook die daaropvolgende selfmoord van sy broer op 'n meer agressiewe wyse.

Die wit ma het egter verder water op die meul gegooi deur haar swart kêrel te nooi om by haar in te trek en het daardeur verdere

familiespanning in die hand help werk. Die moeder het die program vir die kind begin boikot en herhaaldelik geweier om oor primêre stresfaktore soos die sterfgevalle en haar kêrel te praat. Die seun is na 'n gedeeltelike hospitaliseringsprogram gestuur en die ma en haar familie is na 'n sistemiese gesinsterapeut verwys.

- xxi. Linda K (1999d: 1–2) vertel verder dat nadat sy finaal besluit het om die stilte te verbreek en gepoog het om met een van haar molesteerders – haar broer – te praat, dit letterlik die familie vernietig het. Hy het haar ma vertel (soos sy ook haar ma vertel het, maar haar ma het hom geglo); haar suster het haar 'n leuenaar genoem, haar gunsteling tante het haar onterf, selfs al was sy die finale een wat bevestig het dat haar pa haar vir jare gemolesteer het, maar in daardie dae nie geweet het wat om in hierdie verband te doen nie. Linda het haar nooit geblameer nie, maar het seergekry toe sy haar rug op Linda gekeer het.

Selfs al het sy haar familie verloor omdat sy gekies het om haar geheime openbaar te maak aan diegene met wie sy wou versoen, het sy steeds gevoel sy moes hulle laat weet wat sy onthou het. Dan sal hulle weet en uitkyk vir tekens by hul eie kinders. Vanweë die reaksie wat sy van haar broer en suster ontvang het, was sy te bang om haar pa te konfronteer omdat sy geglo het hy sou dit ontken. Dit sou haar nog seerder maak, of selfs so woedend dat sy hom sou kon doodmaak. Sy wou ook nie haar neefs en niggies seermaak nie en daarom het die geheime haar weer eens daarvan weerhou van wie sy werklik is.

'n Ander tante van haar het haar gevra of sy daarin belangstel om 'n familiegeskiedenis te skryf aangesien sy gevoel het dat Linda goeie stories vertel. Linda het dit aan haar terapeut genoem en hy het gevra

of sy die waarheid oor haar molesterings sou vertel. Sy het nie geweet of sy dit met die hele wêreld wou deel nie.

In “haar wêreld” waar sy vandag woon, met ondersteunende vriende, kinders en terapie, kan sy wees wie sy is en steeds ontdek wat sy uit die lewe wil hê. Sy droom op die mees primitiewe manier oor privaatheid, verlang om in ‘n verafgeleë plek te woon – ‘n tent of ‘n rondawel iewers in die woud en daardie klein dogtertjie na ‘n plek te neem waar sy nooit toegelaat was om te wees nie en haar van voor af groot te maak. Sy is egter bekommerd dat sy in ‘n kluisenaar kan verander en haar permanent aan die samelewing kan onttrek.

Sy hoop om binnekort op ‘n retreat te gaan en te voel hoe dit voel om privaat te wees.

- xxii. Chris Briddick (1999a: 1), ‘n doktrale student, skryf dat geheime vir hom nog altyd ‘n private kwessie was, hetsy funksioneel of disfunksioneel. Hy admireer mense wat onderdrukkende omstandighede soos seksuele molestering of trauma as kind oorkom en wens hulle sterkte toe met hul lewe ná geheime! Sy besorgdheid lê by die opleiding en supervisie van beraders. Hy het deur die jare gesien hoe sommige van hulle worstel om met die kliënt te bind. Hy het gesien hoe taamlik vertroulike inligting deur leerlinge wat met dieselfde probleme worstel reeds in die eerste sessie aan kliënte bekend gemaak word. In klaskamers kry studente die geleentheid om hul lewensgeskiedenis te deel met die groep en hy bevraagteken die emosionele veiligheid van sulke openbaarmakings. Hy wonder ook wat die hoop is wat in die individu lewe deur ‘n groot deel van sy lewensverhaal op so ‘n wyse met ander te deel. Hy sien dit dikwels as ‘n aanduiding van grensaangeleenthede (“boundary issues”), maar min dat dit die professionele identiteit van ‘n persoon ontwikkel. Hy wil sê

dat dit soms goed is om geheime openbaar te maak in terapie of aan 'n ondersteunende gemeenskap. Hy wil nie daardeur sê dat geheime nie geopenbaar moet word nie, maar sê dat elkeen moet gaan dink hoeveel keer hy al by 'n supervisiesessie weggegaan het en gedink het: "Dit was nie regtig nodig dat ek al daardie inligting oor 'n persoon hoef te weet nie!"

Hy noem voorts dat hy 'n professionele persoon is en nie regtig almal se geheime wil hoor nie. "In fact, sometimes I have felt assaulted or violated in some way by being made aware of someone else's secret. Truthfully, do I really want to know that Mr Smith and his partner are having problems. And Ms Jones having a compulsive spending problem is certainly no interest of mine unless she borrows my credit card. Bob, my co-worker, who is having an affair with Lisa the manager from Building J, is a secret I would rather be oblivious of." Hy voel dit is deel van hul erfenis en die dominante kultuur in sy land. Hul geheime word soms veroordeel as sonde wat iewers ontdek sal word en na vore sal kom en dan sal hul lewens inmekaar tuimel. TV verslaggewers soek na geheime om dit gereed te hê vir die nuus om elf. Hy sê hulle dink dat hulle as 'n volk geheime oor kernaktiwiteite kan bewaar en voel geskok as iemand hul geheime met ander lande deel. Daar word gepraat oor die mitiese mag van geheime en 'n byna heilige of mistieke aura word rondom hulle geskep asof ons geen beheer oor hulle het nie. Hy voel dat persoonlike stories op sosiaal-konstruksionistiese en narratiewe wyse herskryf moet word sodat geheime geen beheer kan hê oor hul lewens nie.

- xxiii. Op bogenoemde opmerking van Chris Briddick, skryf Shirley Rhyne (1999b: 1–2) dat indien hy so voel oor mense wat aan hom geheime vertel, berading nie die beroep vir hom sou wees nie!

- xxiv. Chris Briddick (1999b: 1) antwoord dat hy dit bloot wou stel dat daar versigtig met opleiding omgegaan moet word, veral in die wyse hoe nuwe professionele persone self-ontbloting en private inligting in hul eie en ander se lewens hanteer. Hy voel dat hy nie persoonlik die behoefte het om alles van almal te wil weet nie. Hul dominante kultuur het dit iewers langs die pad vergeet.

Hy verwys dan na Linda K se verhaal hierbo en voel dat haar professor iewers opleiding moes ontvang oor die herviktimisering wanneer trauma-oorlewendes hul stories vertel. “Tydigheid” en “gereedheid” is twee belangrike faktore wat in gedagte gehou moet word in hierdie verband.

Volgens hom moet kliënte gehelp word om ‘n nuwe storie vir hul lewens te ontwikkel. Om gereed te wees om met hierdie nuwe narratief in ‘n mens se lewe te begin, is meer gesond as om te verwag dat ‘n kliënt sy hele lewensverhaal sal vertel. Terapeute moet nie nóg ‘n onderdrukkende struikelblok in mense se lewens word nie.

- xxv. James LeBlanc (1999c: 1–3) skryf in antwoord op bogenoemde dat hy geheime meer as ooit as ‘n kulturele saak beskou. Volgens hom moet daar grense wees wat privaatheid beskerm. Elkeen het die reg om inligting te verwerk voordat ‘n besluit geneem word. Tog voel hy daar moet ‘n proses wees tussen mense wat regverdig hoekom daardie inligting nie verskaf word nie, maar dit moet nie vals van aard wees nie. Ouers kan byvoorbeeld aan hul kinders vertel dat seksualiteit ‘n volwasse saak is, maar behoort nie valse inligting in hierdie verband te gee nie. Daar is wel gesonde inligting om te deel terwyl kinders voorberei word om gesonde houdings te ontwikkel. Aan die ander kant mag die familie voorbehoude hê oor watter soort inligting buite die familie gedeel mag word. Geheime wat egter die meeste probleme

veroorzaak, is kultuurgedrewe. Ons leef in 'n gemeenskap waar seksuele houdings nie as gesond beskou word nie. Hy wonder of die gemeenskap werklik kan weet wat 'n gesonde houding is. Daar is dinge wat aan jou geleer word waaroor jy nie mag praat nie. Dikwels is dit juis mense se reaksies wat 'n deksel op die geheime plaas. Hy vra die belangrike vraag aan die gesprekslys of houdings gelei word deur kulturele benadering en of hulle gelei word deur 'n fokus op wat noodsaaklik is vir die gesonde ontwikkeling van 'n mens.

- xxvi. Edward A Dryfuss (1999: 1) dink dat terapeute nie altyd tussen self-ontsluiting en self-ontbloting onderskei nie. Self-ontsluiting in 'n terapeutiese konteks verwys alleen na die ontsluiting van die terapeut se gevoelens in respons tot die kliënt of 'n funksie ten opsigte van 'n innerlike worsteling of onbewuste proses. Dit moet dus versigtig geskied. Volgens hom is die terapeutiese konteks nie die plek vir die terapeut om vry te assosieer of deur sy eie probleme te werk nie. Die self-ontsluiting teenoor 'n kliënt verskil van die self-ontsluiting teenoor 'n goeie vriend. 'n Terapeut moet altyd vra: "Waarom sê ek hierdie dinge vir die kliënt? Waarom is hierdie gevoelens nou in my? Tot wie se voordeel sou ek hierdie gevoelens ontsluit?"
- xxvii. Ook John E Moyer (1999b: 1) reken voorts dat dit gaan oor aanmoediging met die doel om sterk, dog bruikbare grense te vorm. Voortydige self-ontsluiting ten opsigte van persoonlike en andersins private inligting of "geheime" vir beide die terapeut en die kliënt kan die vestiging van 'n veilige verhouding en terapeutiese alliansie ondermyn. Wat is dan die punt om geheime in elk geval te deel. Deur geheime in 'n nuwe en brose verhouding te deel, kan die kliënt lei na toekomstige mislukking waar die gevaar bestaan dat inligting aan onbetroubare mense bekend gemaak kan word.

xxviii. Linda K (1999e: 1) vertel verder dat sy suksesvol 'n joernaal begin hou het vandat sy drie jaar vroeër met terapie begin het, selfs al het sy vir ses maande nooit iets noemenswaardig geskryf het nie. Sy vertel dat sy 'n joernaal gebruik wanneer sy gereeld en dringend met iemand moet praat. Sy het rekord gehou van herinneringe wat teruggekom het, wat die omstandighede was wanneer sy dit onthou het en hoe dit op daardie oomblik gevoel het om die herinnering weer te "herleef".

Sy vertel dat sy op 'n keer gesoek het vir die mees delikate stukkie deurskynende papier wat sy kon vind en 'n storie begin skryf het oor 'n klein meisie in ... 'n veld vol blomme (sy het hoofletters aangebring om sekere dinge te beklemtoon)

"... A little girl, out in a field of wildflowers, picking one of every color; eager to give her pretty little bouquet to someone special. She sees a man standing in the distance – he seems familiar, so she runs towards him, with a giggle, and her long curls bouncing on her shoulders. The closer she gets to him – the more funny she feels. My smile starts to fade, at about the same time I can actually see the look on his face. My eyes grow wide with fear! I stop, drop the flowers, scream 'No, Daddy!', and I turn to run away. My arm gets jerked, I cry, and I'm pulled to the ground. It's itchy and pokey. My panties get torn and I feel like I'm going to throw up. I am ashamed, I can't look at him. My hair is full of weeds and all tangled. My curls are tied in knots. My pretty little face is dirty. There are weeds in my hands and dirt under my finger nails, as if I tried to hold on to the earth. When I get up, I'm all alone and crying. I try to find my flowers, where I had dropped them. He STEPPED on them!!! I'm lost and it's dark and cold. I'm falling and the earth is spinning. Later, I see my tears falling, dropping onto my dirty dress. They stain, because I didn't wipe them fast enough. No one cares if I cry myself to sleep. I'm sobbing now, my

chest is heaving, my nose is running. I can't see, can't think, can't breathe! I feel like I am all alone in the world and it's an ugly, scar place. How can I trust anyone?..."

Sy vertel dat dit 'n herinnering was en dat sy dit weer ervaar het toe sy hierdie verhaal neergeskryf het aan hierdie e-poslys. Sy het in koue sweet uitgebreek. Haar hare het nat geword, haar hart het geklop en sy sien voortdurend die oulike klein dogtertjie (haarself) en wonder HOEKOM?

- xxix. In 'n opvolgskrywe skryf Linda K (1999f: 1–3) dat dit voorkom asof daar 'n koors is by baie rondom die kwessie van geheime, privaatheid, selfontbloting en om te veel persoonlike inligting aan die verkeerde mense openbaar te maak.

Sy skryf toe sy toegang tot die Internet verkry het, sy gevoel het asof 'n veilige, nuwe wêreld vir haar oopgemaak het. Sy het haar in terapie sessies egter steeds teëgesit om aan die "woede" teen dié wat haar seksueel as kind en volwassene gemolesteer het, te werk of dit te erken. Sy het begin voel dat sy dalk op anonieme wyse daardie lank ontkende gevoelens van woede kon begin ondersoek.

"It began with me getting into some Wellness chat rooms, and went from 'listening', to jumping right in there and putting my two cents worth into the conversations. Before long, other chatters were saying things like 'You Go GIRL!', or 'Are you a Counselor', or 'You should be a counselor'. There I had found my way of expressing myself in a way that I could not, in therapy. I was so concerned with having that ONE relationship in my life (with the therapist) that didn't see the ugly side of anger in me. I do not know what is wrong, now.

As I began to recount my chat-room experiences to the therapist, he warned me right away, about being taken advantage of and warned me AGAINST revealing too much personal information about myself to strangers. I listened to what he was saying, but I did not follow his advice. Before he knew it, I was caught up in other people's problems, trying to help them from across the country – having people ask for money (which I never gave, but felt I should have), and people getting you to care and write every day, then ... they drop you like a lead balloon. Most recently, it was a divorcing man with three children, who felt suicidal, was writing me every day, and encouraging me to write back with friendly advice – then, for the last three weeks, NOTHING – not a word. So, then I started to worry frantically – did he commit suicide, did he just not want to write anymore, what was the deal? So, at first I thought – well, I can respect his privacy – I won't write until he writes me. After two weeks, I thought, maybe he is hurt and I wrote and said, I'm here if you need someone to listen to you. After the third week, I wrote 'can you at least let me know if you're alive?' The letter came back – mailbox full! Then, I tried to think of a way to track him down. I realized, at that moment, what my therapist and so many on the list, were talking about – the danger of revealing too much about yourself – especially your 'secrets' to strangers. It traps you into a strange kind of relationship that you can do absolutely nothing about, when it ends – except learn from it.

My choice was to try to learn from my mistakes – but here I am again, revealing 'secrets' to strangers. However, this group does have a different tone, setting and was preceded by months of newsletters and so, I do feel safe – kind of. I do know, though, because of my experience with my Psychology Professor, that some people, no matter how well-intentioned they come across, want to use what you have, to further their own agenda. My Professor, as an example, told

me later after he ‘victimized’ me in front of two separate classes – that I could ‘teach’ his students, what he never could – that my PTSD episode in class, was as powerful as anything he could teach. Perhaps so, but his and their gain was my setback.

The danger of “shooting from the hip” and speaking my mind, have never seemed more clear to me. If I just say what I think and not keep things inside – then maybe I will be protected. OR, perhaps, since I am still easily taken advantage of (because I NEVER see people as evil or with ulterior motives in the beginning of a relationship), maybe I should always keep my mouth shut. It is one of the most difficult parts of my recovery from a lifetime of abuse – having to “stop and think” about whether the person I want to talk to is a friend or foe. To lose that innocence as a child, and go through life trying desperately to please every adult I come in contact with – hoping they will “like me” for who I am, has become my enemy – instead of my friend.”

- xxx. Jim Le Blanc (1999d: 1) sluit weer aan by die debat oor self-ontsluiting en noem dat dit noodsaaklik is vir gesonde groei. Geheime is derhalwe skadelik omdat dit groei belemmer, want mense steek vas by die inhoud van die geheim en die bewaring van die inhoud. Mens hoef nie elke geheim oor almal te weet nie, maar slegs dit wat relevant is tot die saak waaroor dit vir die betrokke persoon(-one) gaan.

2.1.2 Verhale uit die media

In talle televisiesepies wat net maar narratiewe is van die dinge wat van dag tot dag in mense se lewens en verhoudinge gebeur, speel vele intriges ten opsigte van geheimhouding af. Volgens die dames in my gemeente, is dit opvallend hoeveel verhale rondom geheimhouding in die baie gewilde “Days of our lives” voorkom. Só het daar in sommige van die eerste episodes ‘n wolk van geheimhouding oor ‘n hele dorp met die naam “Aramid”, gehang. Daar was

byvoorbeeld die verhaal van 'n vrou wat met 'n wit sluier rondgeloop en 'n geheim rondom haar identiteit met haar saamgedra het, 'n vrou wat vir haar eie dogter weggesteek het wie haar vader en moeder is, deur voor te gee dat sy die dogter se tante is. 'n Man wat 'n dobbelkoning was, het dit vir sy vrou geheim gehou, 'n ander een met 'n papegaai het al die geheime geken en mense dikwels uitgelok om die waarheid rondom hierdie geheime bekend te maak. Hy het die rol van 'n soort verteller ingeneem deur interessante rympies in te span om die karakters en die kykers (lesers) te help om geheime te ontrafel. In een van die episodes maak hy die opmerking: "I know a lot, I know a little, secrets are sometimes right in the middle." Hy het dit laat klink asof geheime iewers tussen weet en "nie-weet" lê. Daar is mense wat die verborge dinge ken en ander aan wie niks bekend is nie. Die angsk van mense wat die geheim bewaar, die mag van geheime in verhoudings, die spanning wat oplaai en die tragedies wat ontstaan, is werklik aangrypend.

In dieselfde "sepie" is daar die intrige van 'n vrou wat in haar vroeër lewensjare 'n prostituut in 'n sogenaamde rykmanswêreld was. Die seun van 'n vriendin besit dokumente in hierdie verband en die vrou het geen ander keuse as om deur die vriendin afgepers te word, sodat die geheim bewaar kan word nie. As die geheim bekend sou word, sou nie net die gemeenskap waarin sy leef 'n slegte dunk van haar hê nie, maar sy het gevoel dat dit die verhouding tussen haar en haar man ook nadelig kon beïnvloed. Aan die ander kant sou sy die afpersing kon beëindig indien die geheim bekend sou word. Dieselfde vrou bewaar ook die geheim van 'n moord wat deur haar seun gepleeg is.

'n Ander vrou in dieselfde verhaal is gebreinspoel en probeer die geheime van haar verlede ontdek. Sy ontdek dat sy moontlik 'n prinses kon wees, totdat 'n ander vrou op die toneel verskyn wie se identiteit moontlik met haar eie deur breinspoeling geruil is. 'n Ander vrou hou weer die tragiese omstandighede rondom haar baba se afsterwe tydens geboorte, geheim vir haar man. Wanneer 'n mens na grepe uit die betrokke sepie kyk, raak jy as navorser daarvan bewus

dat dit maar 'n poging is tot 'n beskrywing van wat daagliks in mense se lewens gebeur, 'n narratief van die huidige samelewing.

In 'n ander "sepie", "The Bold and the Beautiful", versin 'n vrou die geboorte van 'n eie kind deur 'n baba van haar niggie aan te neem. Die vrou en haar ma, wat die geheim saam met haar bewaar, het hul hande vol om die werklike moeder van die baba van hul hande af te hou. Dit lei ook weer tot 'n hele reeks geheimhoudings. 'n Man skep die illusie by sy ma dat hy weer met sy vorige vrou gaan trou, terwyl hy eintlik 'n vuurwarm verhouding met 'n vorige stiefma het. Dit lei natuurlik ook tot intrige op intrige.

Oprah Winfrey in die VSA en Felicia Mbusa-Suttle in Suid-Arika bied albei kletsprogramme (*my eie benaming vir die sogenaamde "talk shows"*) aan. Dit is deesdae algemeen dat mense op hierdie kletsprogramme makliker oor hul geheime praat. Mense word dwarsdeur die menslike geskiedenis nog altyd deur ander mense se geheime gefassineer. In literatuur, in die teaterwêreld asook in die rolprentbedryf, sien ons hoe mense geheime laat ontstaan, dit bewaar en met die gevolge van die uiteindelijke bekendmaking daarvan worstel. Geheime wat lewens verander is sentraal in antieke dramas soos Oedipus, Macbeth, Ibsen se "Doll's House", Eugene o'Neill se "Long journey into Night", Arthur Miller se "Death of a Salesman" en "All my Sons" of Lorraine Hansberry se "A Raisin in the Sun" (Imber-Black, 1999: 106–107).

Met die koms van televisie het ons oor ons eie en ander mense se geheime op 'n nuwe wyse begin leer. Skielik word ons gedagtes oor geheimhouding, privaatheid en openheid openlik uitgedaag. 'n Nuwe kleur is daaraan verleen toe beroemde persone hul geheime op televisieprogramme begin onthul het. Skielik het ons gehoor van Jane Fonda se bulimie, Elizabeth Taylor se dwelmprobleem, Dick van Dyke se alkoholprobleem, almal geheime waaroor in die verlede nooit 'n woord gerep is nie. Skielik het verkragting, kindermolestering, geweld teenoor vroue en bloedskande op die voorgrond begin tree (Imber-Black, 1999: 107).

Selfs in my eie bediening het ek agtergekom dat mense baie meer openlik oor hul geheime begin praat. Heel onlangs is oral in die pers verneem van 'n advokaat wat haar bates laat vergroot het, iets waarvoor vroeër jare maar altyd bespiegel is. Waar dokters vroeër nooit vir 'n pasiënt sou sê hy/sy het kanker nie, word dit deesdae oral openlik vertel. Vroeëre taboes soos aanneming, homoseksualiteit, verstandelike gestremdheid, buite-huwelike geboortes het begin verdwyn. Dit wil voorkom dat televisie 'n groot rol speel om mense te help om meer openlik oor hul geheime te kan wees. Selfs 'n predikantsvrou het onlangs erken dat sy homoseksuele neigings het. Hierdie groter openheid het bepaalde voordele tot gevolg gehad. Geheime het hul mag begin verloor. Gemarginaliseerde stemme is vir die eerste keer gehoor. Hiermee saam het egter ook 'n ander gevaar begin ontstaan: Die gedagte dat die vertel van 'n geheim altyd, ongeag die konteks, voordelig is. "This belief, promulgated by television talk shows and media exposés, has ripped secrecy and openness away from their necessary moorings in connected and emphatic relationships. Painful personal revelations have become public entertainment, used to sell dish soap and to manufacture celebrity" (Imber-Black, 1999: 107–108). Waar kulturele norme voorheen te veel gebeure tot skandelige geheime gemaak het, worstel ons nou met die probleem dat die bekendmaking van geheime, ongeag hoe, wanneer of teenoor wie, tot norm verhef word en dan sou lei tot outomatiese genesing. "The daily spectacle of strangers opening secrets in our living rooms teaches us that no distinctions need to be drawn, no care need be taken, no thought given to consequences" (Imber-Black, 1999: 108). Hier is 'n klassieke voorbeeld wat Imber-Black (1999: 108) beskryf in die volgende deel van 'n gesprek op die "Jessy Raphael Show" in 1994 in Amerika:

Sally: Let's meet David and Kelly. They're newly-weds. They got married in December. ... As newly-weds, what would happen if he cheated on you? What would you do?

Kelly: I don't know.

(Before David begins to speak, the print at the bottom of the screen reads, "Telling Kelly for the first time that he's cheating on her", thus informing the audience of the content of the secret before Kelly is told.)

David: I called Sally and told the producer of the show that I was living a double life ... I had a few affairs on her.

Sally: *(to Kelly):* Did you know about that?

(Camera zooms in on Kelly's shocked and pained expression; she is speechless and in tears, and she shakes her head while members of the audience chuckle.)

Sally: Kelly, how do you feel? On the one hand, listen to how awful and bad this is. On the other hand, he could have just not ever told you. He loves you so much that he wanted to come out and get this out ...

'n Ruk gelede het ek na een van die plaaslike streekdiensuitsendings op Radio Highveld tydens die ontbytprogram, "The Rude Awakening" ook 'n telefoongesprek gehoor waar 'n man uit die bloute op Valentynsdag geskakel het en vir sy meisie gesê het dat hy homoseksueel is. Die vrou was verbysterd. Ook die televisieprogram "Felicia", in Suid-Afrika aangebied deur Felicia Mbusa-Suttle, laat ruimte vir die openbaarmaking van geheime. So het iemand wat 'n geslagsverandering ondergaan het, vertel van sy geheim en hoe hy dit moes wegsteek. Dit was vir hom 'n baie emosionele oomblik.

Geheime wat nog nooit deur 'n eggenoot of die familie gehoor is nie, word in hierdie kletsprogramme geopenbaar. Uiteraard bevorder die pynlike openbaarmaking van geheime deur die media, 'n versteurde sin vir waardes en vir wat mense glo rondom geheimhouding en openbaarmaking van geheime. Natuurlik bied dit sensasie en genot vir die kyker, maar die impak op verhoudinge ná die kletsprogram word dikwels geïgnoreer. Die aanbieders van hierdie programme wil dan ook nie verantwoordelikheid neem vir wat daarna

gebeur nie en versterk die geloof dat geheime maar net roekeloos geopenbaar mag word (Imber-Black, 1999: 109).

Imber-Black (1999: 110) noem die volgende insidente wat voorgekom het nadat die kletsprogram verby was:

- i. 'n Jong man, Jonathon Schmitz, het in 1995 'n kennis, Scott Amadure, vermoor na 'n onwelkome openbaring tydens die "Jenny Jones Show". Daar is vooraf aan Schmitz vertel dat hy op die program sou verskyn om 'n geheime bewonderaar te ontmoet. Daar was nie vooraf aan hom meegedeel dat die geheime bewonderaar 'n man sou wees wat in die geheim verlief raak op ander mans nie. Toe die skok en vernedering Amadure se dood tot gevolg gehad het, het die aanbieder en vervaardigers daarop aangedring dat hulle geen aandeel daarin gehad het nie.
- ii. 'n Vrou het op die "Montel Williams Show" vir die eerste keer gehoor dat haar suster al vir jare by haar kêrel slaap. Sy is na die program genooi en meegedeel dat dit oor "vorige kêrels" gaan.
- iii. Jane Whitney, 'n voormalige kletsprogramaanbieder, vertel van 'n program met die naam "Revealing your Double Life" waar 'n ma uitgenooi is wat geen idee gehad het hoekom haar seun hom van haar vir twee jaar lank afgesny het nie. Whitney het vooraf geweet dat die man 'n geslagsveranderingsoperasie ondergaan het. Voor die vertoning het die ma aan Whitney gevra of sy weet wat fout is, aangesien sy en haar seun altyd so naby aan mekaar was. Was hy dan siek? Het hy VIGS? Whitney het, om baie kleur aan die oopmaak van die geheim te verleen, gelieg en vir die ma gesê daar is niks om oor bekommerd te wees nie.
- iv. Ricki Lake het 'n man wat sy homoseksuele geheim van sy familie bewaar het, na haar program uitgenooi. Sy kamermaat het aangekondig dat hy dit op homself geneem het om aan die man se familie sy geheim te vertel.

Die groot vraag wat uiteraard ontstaan, is onder watter omstandighede het mens die reg om iemand anders se geheim openbaar te maak. Mans hoor op kletsprogramme vir die eerste keer dat hulle vrouens van hulle wil skei, moeders word vertel van hul dogters se seksuele molestering, vroue ontdek dat hul mans met hul vriende praat oor hul seksuele verhouding. Dit alles gebeur onder die dekmantel van 'n aanbieder wat weier om enige verantwoordelikheid te aanvaar vir wat ook al in die komplekse ekologie van gesinsverhoudings ontstaan. Deur vooraf die geheim in die onderskrif op die skerm vir die kykers te wys, hoor ander die inhoud van die geheim voordat die persoon dit self gehoor het. Dit skep 'n platform vir vernedering. Soms lag die gehoor as hulle die gesig van die deelnemer sien.

Die boodskap wat die kyker kry, is dat die openbaarmaking van 'n geheim, ongeag die gevolge, aandag en goedkeuring ontvang. Tydens 'n kletsprogram word geheime soos finansiële probleme, gelykgestel met geheime oor molestering. "The successful resolution of secrets requires that we challenge the television model of reckless telling and arrogant, voyeuristic listening and build instead a model marked by thoughtful telling and humble listening, a model that assumes we are mutual witnesses of one another's struggles with the truth of our lives" (Imber-Black, 1999: 123).

Sommige geheime wat in gesinne voorkom, blyk dikwels ernstiger van aard te wees as ander. Sommige wil 'n sluier trek oor gebeure in die verlede, ander vererger bloot die huidige spanning. Deur die aanhoor van hierdie verhale, besef 'n mens dat die bewaring of nie-bewaring van geheime, 'n geweldige mag op individue, gesinne, families en gemeenskappe uitoefen.

Ek het trouens ernstig begin nadink oor die betekenis wat aan seksueel-verwante geheime in gesinne deur gesinslede toegeken word en watter "language games"²

² Sien 3.1 "Language games en paralogie"

ter sprake is. Die persepsies en diskoerse rondom seksueel-verwante sake soos verkragting, buitehuwelikse seks, aborsie, kloning, die gebruik van voorbehoedmiddels en VIGS in die sosiale gemeenskap en hoe dit die siening van gesinslede rondom hierdie sake beïnvloed, prikkel my belangstelling geweldig. Deur na die persepsies en waardes wat gehuldig word, te luister, behoort van enorme waarde vir hierdie navorsing te wees. Baie stemme sal oor die saak van geheimhouding gehoor word en die dominante diskoerse sal uitgewys word. Ek sou dan ook met betrokkenes in gesprek wou tree om die gemarginaliseerde stemme in hierdie verband ook aan te hoor sodat die alternatiewe stories vertel kan word. Aan die hand van die bestudering van sekere rolprente, die benutting van terapeutiese gesprekke, asook informele gesprekke, onderhoude en artikels in die pers, sou ek 'n bydrae wou lewer sodat die stories van die betrokke geheime gehoor kan word. Hieroor sal ek in hoofstuk ses verder handel.

HOOFSTUK 3

DIE AGTERGROND: BESKRYWING VAN EN REFLEKTERING OP BEPAALDE KONSEPTE

In hoofstuk een is genoem dat Browning (1991: 8) teologie in sy geheel as 'n fundamentele praktiese teologie met vier subbewegings beskou, naamlik deskriptiewe (beskrywende) teologie, historiese teologie, sistematiese teologie en strategiese praktiese teologie.

In hierdie hoofstuk sou ek graag meer aan die deskriptiewe (beskrywende) beweging aandag wou gee in aansluiting by Müller et al (2001) waar hulle oor die "action"- en "background"-gedeeltes skryf. Oor die deskriptiewe teologie skryf Browning (1991: 47-48): "It is to describe the contemporary theory-laden practices that give rise to the practical questions that generate all theological reflection...Practical theology describes practices in order to discern the conflicting cultural and religious meanings, that guide our action and provoke the questions that animate our practical thinking."

Dit gaan dus om betekenis wat ons handeling lei te onderskei en bepaalde vrae na vore te bring wat aan ons praktiese denke lewe gee. Derhalwe sal bepaalde begrippe en die betekenis wat daaraan toegeken word, beskryf moet word. Die doel is om leiding te gee ten opsigte van die benaderings wat in hierdie navorsing gevolg behoort te word, ten einde handeling te lei om seksueel-verwante geheime wat deur gesinne bewaar word, te verstaan en verdere vrae te ontlok wat ons praktiese denke verder kan stimuleer.

Om aan hierdie proses ten opsigte van die ontwikkeling van praktiese denke aandag te gee, gaan daar in hierdie hoofstuk 'n redelik deeglike beskrywing ("thick description") van 'n aantal begrippe gegee word. Dit is natuurlik nodig as agtergrond vir die verstaan van die res van die navorsing.

3.1 “LANGUAGE GAMES” EN “PARALOGIE”

In bogenoemde gedeeltes het ek heelwat na die begrippe “language games” en “paralogie” verwys. Ek sou op hierdie stadium kortliks wou vertel wat ek persoonlik daaronder verstaan. Shawver (2001: 233) vertel die volgende verhaal:

“Once, when a book I wrote on sexuality first came out, I found myself chatting about it at an informal party. Later, a timid-looking man came up to me. He wanted to confess that he was a closeted gay. He told me that no one at the party knew he was gay and he asked me to keep his secret, but, still, he wanted to talk to me about the tragic consequences of gay people, like himself, living in closets. (Now to understand the rest of my story, I must tell you that this was an American party and in America the word ‘closet’ is equivalent to the British word ‘wardrobe’. The American pictures *closeted* gays keeping the truth of their homosexuality tucked away in a metaphorical *wardrobe*. Passing as a heterosexual is called ‘living in a closet’.)

So there we stood, talking in hushed voices about the difficulties gay people have living in closets. We tried not to be heard, but the room was small and crowded, and it was impossible to talk as privately as we wished – but still we talked.

Suddenly, we were both startled when a man whose smile could sell toothpaste entered our conversation. ‘At last’, he told us, ‘I have found some good people who are willing to talk about important stuff: ‘Closets!’ I just love them! And, it just happens that I’m a salesman for closet organizers. Have you ever heard of them? You put these babies into your closet and, *voilà!*, total organization! I kid you not.’

At this point the gay man and I exchanged glances, but we were truly speechless – so we simply stood there in silence while the salesman with his wide smile

talked on and on, oblivious, apparently, to his misunderstanding of what we had meant by 'closet'."

Gesprekke soos hierdie kan lol as dit in 'n *differend* verander. By 'n *differend* verstaan mense mekaar op sistematiese wyse verkeerd. Shawver vertel dat sy en die *gay man* stil geword het in die gesprek oor hangkaste ("closets"). Sy gebruik dan 'n hipotetiese dialoog om aan te dui hoe so 'n *differend* dan moontlik sou lyk:

Gay man: Somehow we have to get rid of closets. Closets cause people such misery.

Shawver: I agree! Closets screw people up.

Salesman: What would you two have folks do? Have everyone put all their private stuff out in the open?

Gay man: I just think closets are bad for people.

Salesman: If we didn't have closets, people's lives would be a mess.

Gay man: I think it's closets that screw things up.

Shawver: Closets do have their drawbacks.

Gay man: Don't you understand how horrible it is to live your life in the closet?

Salesman: Who lives in the closet? People just go into them when they need to.

Gay man: No, people live their whole lives in the closet.

Salesman: I can't believe that. You don't have to live in your closet, no matter how you define it. Closets are a convenience so you can put your best foot forward. Just go into them whenever you need to and then just step back out whenever you wish. It's as simple as that.

Gay man: No, it's not so simple. I wish it were.

Die dialoog kom vreemd voor omdat mens van buite af daarna kyk. As jy egter aan die binnekant van die *differend* is, is dit 'n heel ander saak. "Language is a minefield for such *differends*. Step into a different area of language from your conversational partner and your ability to make sense of each other will simply

self-destruct” (Shawver, 2001: 234; vgl. Wittgenstein, 1980: 18). Shawver (2001: 234) skryf verder dat dit belangrik is om vir hierdie *differends* uit te kyk wanneer hulle plaasvind. Hulle is egter nie altyd so maklik sigbaar as die klerekas-differend nie. Hulle is soms so subtiel dat hulle die hele betekenis van ‘n gesprek ondermyn.

Bepaalde betekenis word dikwels deur beide die gesin en die betrokke kulturele gemeenskap aan geheime toegeken. Uit die verhale wat in hoofstukke twee en ses vertel is, kom dit voor asof ‘n saak in sekere situasies ‘n geheim kan wees en in ander gevalle nie. Dit sou dus in bogenoemde terme daarvan afhang wie buite en wie binne die *geheim-differend* staan. Ouers dra dalk geen kennis van hul kind se seksuele bedrywighede nie, maar die sogenaamde “tweede familie” is ten volle ingelig, soos in die verhaal van Lauren se seksuele bedrywighede in die bad waarvan ek in hoofstuk ses¹ vertel. Soms word sekere persone in die proses beskerm, ander word by die geheim ingesluit, ander word weer uitgesluit, sekere persone word met die geheim vertrou, ander nie. Die betrokke “language game” met elkeen wat by die geheim betrokke is, blyk dan bepalend te wees van wie ingelig is en wie nie. Baie min ouers verstaan hul tieners se seksuele “language games”, maar hul maats verstaan weer hierdie taalspeletjie baie goed.

Die homoseksuele persoon in die dialoog hierbo, het die term “closet” binne ‘n bepaalde “language game” gebruik, terwyl die verkoopsman dit binne ‘n totaal ander een gebruik het. ‘n Mens kan amper aan ‘n “language game” dink as ‘n taal binne ‘n groter taal. Dit is soos ‘n enkele gedig uit ‘n digbundel. Elke gedig het sy eie reëls, maar sommige reëls kan binne ‘n verskeidenheid gedigte gebruik word. So kan daar byvoorbeeld meer as een sonnet in ‘n digbundel voorkom. Op dieselfde wyse kan sommige woorde sekere onderskeidende betekenis hê in een van baie “language games”, terwyl die woorde dieselfde in ander “games” gebruik word.

¹ Lauren se verhaal, 6.1.1

Mense gee bepaalde inhoud en betekenis aan geheime. 'n Bepaalde “taalspel” (“language game”) tussen die persone wat by die geheim betrokke is word aan die hand van sekere reëls (nie noodwendig reëls wat deur die “spelers” van die taalspel opgestel is nie) (Lyotard, 1993: 6) gespeel. Lyotard (1993: 5–6), in aansluiting by Wittgenstein, sê die volgende oor “language games”: “Wittgenstein, taking up the study of language again from scratch, focuses his attention on the effects of different modes of discourse; he calls the various types of utterances he identifies along the way ...language games.”

Hierdeur wil hy sê dat elke “uiting” wat uit verskeie kategorieë bestaan, gedefinieer kan word in terme van reëls wat hul eienskappe en gebruike spesifiseer op presies dieselfde wyse as wat 'n skaakspel deur 'n stel reëls gedefinieer word wat deur die eienskappe van elke stuk bepaal word. Waarheen die skaakstukke geskuif word, is deel van die spel, deel van die “geheime strategie” van elke speler, maar hoe hulle geskuif word, word deur die stel reëls bepaal.

Lyotard (1995: 5–6) maak dan drie waarnemings ten opsigte van hierdie “taalspeletjies”:

- a. Reëls dra nie legitimasië in hulself nie, maar is 'n objek van 'n kontrak, eksplisiet of nie, tussen spelers (wat nie noodwendig die reëls ontwerp het nie). Wanneer die skaakbord oopgemaak word en die stukke op die bord geplaas word, is daar konsensus tussen die spelers dat elke skaakstuk sy eie posisie op die bord het en op 'n bepaalde manier geskuif moet word. Daar is dus 'n ooreenkoms tussen die spelers dat die stukke op 'n bepaalde manier gepak en geskuif sal word. Só is daar tussen ouers en kinders sake waarvoor gepraat word, maar ook sake wat die tafel dek vir geheimhouding, heel dikwels omdat die breër samelewing op 'n bepaalde wyse na die saak kyk, of bepaalde opinies daaroor het. Dieselfde geld natuurlik tussen 'n tiener en die sogenaamde “tweede familie”.

- b. As daar geen reëls is nie, is daar ook geen spel nie en die geringste modifikasie van 'n reël kan die hele aard van die spel verander en 'n "skuif" of uiting wat nie die reëls "tevrede stel" nie, behoort nie aan die spel wat hulle definieer nie.
- c. Elke uiting is 'n "skuif" in die spel.

Lyotard sluit sterk aan by die werk van Ludwig Wittgenstein deur op te merk dat mense heelwat van hierdie "language games" speel, byvoorbeeld deur te bid, te sing, grappe te vertel, te skinder, te vloek, beloftes te maak, 'n eed af te lê, 'n egpaar tot man en vrou te verbind in 'n huweliksband, 'n leuen te vertel of mekaar die hof te maak (Powell, 1998: 21–26). Ek sou die vertel en/of bewaring van geheime ook hierby wou voeg. "Wittgenstein argues that understanding takes place within a "language game". Understanding takes place because the rules of the language is known to one. Someone who is not a participant in this 'game' does not come to an understanding, because it is also a sophisticated game. Words and their 'meanings' are not only being used mediately in the sense that language mediates. These rules and assumptions are not universal, but they are part of an interpretive community." (Van Wyk, 1999: 87–88). Verstaan vind dus binne hierdie "language games" plaas omdat die reëls aan die deelnemers bekend is. Só kan die vertelling of bewaring van 'n geheim 'n "language game" wees. Diegene wat die geheim vertel/bewaar, ken die reëls van die geheim as taalspel. Iemand wat nie die geheim ken nie, is nie 'n deelnemer aan die betrokke taalspel nie, omdat hy nie die reëls van die spel ken nie. Dis soos iemand wat vir die eerste keer in sy lewe na 'n rugbywedstryd kyk, maar niks daarvan verstaan omdat die reëls nie aan hom bekend is nie en hy self ook nie rugby speel nie. Hy kan die spel slegs geniet as hy die reëls ken en ook weet wat die skare se spanpolitiek in hierdie verband is. Die reëls moet dus verduidelik word. Eers wanneer iemand, soos byvoorbeeld die pastor/terapeut ingelaat word by die geheim, met ander woorde "vertroud raak met die "reëls"

van die geheim, sal hy die betrokke “language game” rondom die geheim begin verstaan. Hierdie verstaan kan dan langs die weg van paralogie plaasvind, ‘n konsep wat ek verder hieronder breedvoerig sal verduidelik. Volgens Degenaar (1992: 190) is daar vasgestelde betekenis binne ‘n beperkte “language game”.

Kortliks kom dit daarop neer dat ‘n gesprek waar geheime onderliggend is, as taalspel sekere reëls bevat (stories waaroor die geheim handel) wat die objek van ‘n kontrak is tussen die spelers (byvoorbeeld die persone wat die geheim bewaar, of die persone wat die inhoud van die geheim ken en diegene wat dit nie ken nie). As daar ‘n geringe wysiging kom ten opsigte van een van hierdie reëls (byvoorbeeld bekendmaking van inligting rondom die geheim), kan die hele spel herdefinieer word (die skuif moet egter die reëls “tevrede stel”). Elke woord, opdrag, instruksie, aanbeveling, versoek, pleidooi, word dan ‘n “skuif” in die spel.

Elke geheim het ‘n verhaal, en elke verhaal het sy eie ontknoping en taalspel. Die “language games” rondom geheime is baie interessant, of die geheim nou bekend word of nie. Sommige geheime word algaande ontrafel, deurdat wysigings rondom aspekte van die geheim ontstaan en mense se interaksies, in besonder hulle “language games”, ‘n nuwe verstaanshorison vir die terapeut wat die reëls van die spel leer ken het, moontlik maak. Dikwels gebeur dit dat ‘n terapeut en byvoorbeeld ‘n gesin hulself in dieselfde lokaal bevind, maar tog geskei word deur hul onderskeie en dikwels verskillende subjektiwiteite. Hoe vind hulle mekaar en hoe gebeur dit dat hulle saam iets nuuts en betekenisvol kan skep? Maturana se konstruktivisme bied ons iets van ‘n “ko-evolusie” en die sosiaal-konstruksionisme bied ons “ko-konstruksie”. ‘n Ryker betekenis kan egter gevind word in die wyse waarop Lois Shawver (1998: 1) die term “paralogie” gebruik. “In Lyotard’s philosophy, the term ‘paralogy’ means a flood of good ideas that are inspired by conversation. Postmoderns, he tells us, have a quest for ‘paralogy’, a hunger for stimulating conversation and ideas that work in a satisfying way. To get those ideas, paralogists often share an irrelevant attitude towards well accepted theories, breaking them up and recombining them

in revolutionary new ways. The point of paralogy is to help us shake ourselves loose of stultifying traditional frameworks that we have come to take for granted in order to enhance our spontaneous creativity” (Shawver 1998: 1).

Volgens Lyotard (1984: 61) is paralogie ‘n gesprek wat uit die ou denksisteme wil breek. Dit is soos om ‘n roomys vir die eerste keer te vervaardig. Dieselfde idee kan gebruik word in die produksie van roomys met ‘n ander geur. “But, if no one has yet thought of ice-cream, the innovation would be ‘paralogy” (Shawver, 2001: 246).

Paralogie is belangrik in die terapie. Die terapeut bring nuwe idees na vore, soms omdat ouer idees uitgedaag word en nie noodwendig omdat nuwe idees korrek is nie. Paralogiese gesprekke het reëls, maar reëls wat terselfdertyd buigsaam is (Lyotard, 1984: 17). Dit is gesprekke wat tradisionele denke destabiliseer sodat ons nuwe legkaarte en nuwe vrae kan raaksien omdat dit die enigste manier is waarop nuwe idees kan ontstaan (Lyotard, 1984: 61). Omdat die deelnemers nie aan meta-narratiewe glo nie, is hulle meer vry om te luister na idees wat met die tradisionele sieninge breek. In paralogiese gesprekke is konsensus onnodig. Dit kan ‘n denkskrum of kompetisie wees om nuwe maniere van dinge raaksien, daar te stel. Paralogie is ‘n manier om nuwe verbeeldingryke idees te vind. “What the postmodern wants is an imaginative way to arrange the facts we have, a helpful way, a helpful theory or narrative that would make sense of those facts (Lyotard, 1984: 51; vgl. Shawver, 2001: 248). And the postmodern even wants this new inventive set of ideas to be hammed up, if necessary, so its relevance and importance is underscored” (Lyotard, 1979: 33; vgl. Shawver, 2001: 248).

Mens sou dus in bogenoemde verband kon sê dat dit in terapie grootliks gaan oor die generering van nuwe idees wat mense uit ou denkraamwerke haal. Dit gaan egter nie bloot om nuwe idees of alternatiewe stories nie, maar om die hoorders te inspireer deur nuwe idees wat bemerk kan word sodat dit moontlik in

ander produksies herbenut kan word (Lyotard, 1984: 4–5). Wanneer mens byvoorbeeld na die biblioteek sou gaan om na 'n goeie idee te soek, sal dit die idee wees wat jou juis tot nuwe idees inspireer, idees wat hopelik nie in die oorspronklike werk opgesluit sou lê nie. Só sou mens byvoorbeeld in 'n bepaalde storie 'n goeie idee vind wat weer tot ander nuwe idees kan lei, idees wat nie in die oorspronklike storie opgesluit lê nie. Hierdie idees lei dan tot die ontwikkeling van 'n alternatiewe storie wat weer op sy beurt ander stories (en idees) kan genereer. Dit gaan egter oor wat Shawver (2001: 249) in aansluiting met Lyotard (1979: 71) noem “talk-in-order-to-listen” (tiotol). Wanneer mens praat met die doel om ander uit te nooi om te praat sodat jy kan luister, is dit praat-met-die-doel-om-te-luister. Deur met iemand oor sy/haar storie te gesels, vrae daaroor te vra en uitnodigende opmerkings te maak, word gepraat-met-die-doel-om-te-luister. Paralogie laat mens dus breek met ou denksisteme met die spesifieke doel om nuwe maniere te vind om beskikbare kennis te ontdek sodat dit gebruik kan word vir nuwer en meer interessante produksies, hetsy in gesprekke of in geskrewe vorm. Hierdie wyse van gesprekvoering voorkom dat iemand iewers geblameer word. Blamering voorsien 'n aantal “language games” wat gespreksgenote blokkeer om verder te gaan met die gesprek en om nuwe idees te ontwikkel. Blamering, wat so dikwels 'n rol speel by byvoorbeeld verkragting, is 'n manier van weet en verhoed ons om te praat-met-die-doel-om-te-luister. Laat ons dan eerder luister-met-die-doel-om-te-praat.

Die sisteemteorie word byvoorbeeld deur Lyotard gesien as 'n metanarratief wat outoritêr van aard is (Lyotard, 1984: 61). Hy voel dat paralogie daartoe bydra dat uit een sisteem gebreek kan word sonder om in 'n volgende vasgevang te word, omdat daar openlik onderhandel word. Paralogiese gesprekke kan lei tot die dekonstruksie van die tradisionele blameersiklusse wat lei tot mense wat luister-met-die-doel-om-te-praat. “And once we see this possibility we approach the heart of what to me is social constructionism Meaning that we are all constructing our forms of life by deliberately creating our social structures and processes together” (Shawver, 2001: 251).

Vir Lyotard spruit paralogie uit 'n veldslag van idees ("agonistics"). Ek is egter van mening dat terapeute nie hul idees as teoretiese bloudrukke waarmee die gesin behoort te konformeer, hoof voor te hou nie. Ook behoort hulle dit nie af te maak as etikettering nie, maar moet dit eerder as vertrekpunte sien waarvandaan die paralogiese proses betree kan word. So kan die terapeut bepaalde idees/gedagtes oor 'n gesinsgeheim hê, maar nogtans luister hoe woorde en taal deur gesinslede gebruik word. Sodoende kan die terapeut poog om die betekenis wat gesinslede aan die geheim gee, tydens die gesprek binne te dring en op te let hoe die gedagtes rondom die geheim verder vloei. Die terapeut mag dalk sê dat hy/sy nie seker is van 'n bepaalde saak nie, maar dit is wat hy/sy gedink het. Op hierdie wyse kan die gesinslede tog ook agterkom hoe sy/haar gedagtes saam met hulle gedagtes vloei. Uiteindelik kom hulle dalk agter dat hulle verrassende nuwe denke/gedagtes/idees bekom het, wat nie noodwendig by hulle of by die terapeut ontstaan het nie, maar voortgekóm het uit die momente waar beide die terapeut en die gesinslede toelaat om deur die denke van die ander beïnvloed te word. Die gesin kom dan by 'n punt waar hulle die effek van die nuwe idees verwoord en die terapeut mag ontdek dat hy/sy ook anders begin voel en dink.

Die proses waar terapeut en kliënt dinge saam uitsorteer, met die plaaslike reëls en taal as basis, dra daartoe by dat paralogie meehelp dat dinge beter verstaan word as voorheen. In aansluiting by wat reeds hierbo gesê is, vervang dit die sogenaamde "grand narratives" met betekenisvolle gesprekke wat lei tot die vorming van 'n sosiale band tussen twee partye wat selfs van mekaar kan verskil. Ruimte word gebied om te praat en stories te vertel en die taal wat gepraat word, word onderhandel, sodat gesê kan word wat gesê behoort te word. "Generous paralogical listeners simply try to step inside each other's language and make sense of it before they extend alternative statements. This requires us to ask people good questions but also to give people the space and support they need to answer those questions. People often do not know what they think

unless others are willing to ask about it and listen” (Shawver, 1998: 1). ‘n Narratiewe perspektief sou dus ‘n hoek kon wees van waaruit die pastor/terapeut kon kyk. Hy moet egter oop wees om “generously” na die verhaal te luister en met sy eie verhaal aansluiting te probeer vind in die soeke na alternatiewe verhale. Hieronder sal ek vervolgens in aansluiting by dit wat gesê is oor Lyotard se terme “paralogie” en “language games”, aan Derrida se konsep rondom “dekonstruksie” aandag gee.

3.2 DERRIDA EN DEKONSTRUKSIE

Volgens Searle (1993: 170) verteenwoordig die konsep “dekonstruksie” ‘n invloedryke beweging in die Amerikaanse literêre kritiek. Die onderliggende teorie is egter in die middel van sewentigerjare van die 20ste eeu deur ‘n Franse filosoof, Jacques Derrida ontwikkel “in part as a consequence, perhaps, of an inevitable reaction to a repressive academic and intellectual system, which rigidly administered a unique and definitive interpretation of literary texts” (Ellis, 1989: 84). Dekonstruksie is ook ‘n sleutelbegrip in die “narratiewe” paradigma wat later in hierdie hoofstuk bespreek sal word.² Caputo (1997: 31) sê die volgende oor dekonstruksie: “One meaning of deconstruction is that texts, traditions, beliefs and practices do not have absolute or even definable meanings. They are always ‘more’ than the meaning we are imposing on them. Every time we try to stabilise the meaning of things, it slips away.”

Powell (1998: 100) sê om dekonstruksie te probeer definieer, ‘n aktiwiteit sou wees wat indring teen Derrida se denke. “Actually, Derrida has said that any statement such as ‘deconstruction is X’ automatically misses the point. But deconstruction often involves a way of reading that concerns itself with decentering – with unmasking the problematic nature of all centers.” Volgens Derrida is alle Westerse denke gebaseer op die idee van ‘n middelpunt/sentrum (“centre”) – ‘n oorsprong, wat alle betekenis waarborg.

² Vergelyk 3.5

Powell (1998: 101) skryf verder dat vir Derrida die probleem van sulke middelpunte/"centers" is dat hulle dikwels ander "uitsluit" en derhalwe "ignoreer, onderdruk of marginaliseer". Hy praat van binêre teenoorgesteldes ("binary opposites"), waar die een term die opposisie in die sentrum plaas, en die ander gemarginaliseer word, byvoorbeeld man/vrou, gees/materie, Kaukasies/Swart, Eurosentrisme/ Afrosentrisme, christen/heiden. Volgens Derrida het ons toegang tot die werklikheid deur konsepte, kodes en kategorieë. Die menslike denke funksioneer deur konseptuele pare soos bogenoemde te vorm. "Derrida says that all of Western thought behaves in this same way, forming pairs of binary opposites in which one member of the pair is privileged, freezing the play of the system, and marginalizing the other member of the pair. But the figure, in reality, signifies both..." (Powell, 1998: 103). Dit kom dus daarop neer dat alhoewel sommige sterker is as ander, albei stemme deel uitmaak van die groter geheel. Die stem in die sentrum en die gemarginaliseerde stem moet albei gehoor kan word.

Wat het dit dan alles met taal, literatuur en lees te doen? "Deconstruction is a tactic of decentering, a way of reading, which first reminds us of the centrality of the central term. Then it attempts to subvert the central term so that the marginalised term can become central. The marginalised term then temporarily overthrows the hierarchy" (Powell, 1998: 104). Dit laat my dink aan 'n grappie wat ek as kind gelees het. Dit gaan oor 'n grafsteen wat 'n Nederlandse man vir sy vrou laat oprig het. Die bewoording wat die man op die grafsteen wou hê, was:

"Hier legt mijn vrouw Griet,
in de hemel is zij,
niet in de hel, dat weet ik wel."

Toe die grafsteen uiteindelik opgerig is, het die uitleg van die woorde op die grafsteen 'n groot verskil aan die oorspronklike betekenis gemaak:

“Hier legt mijn vrouw Griet,
in de hemel is zij niet,
in de hel, dat weet ik wel.”

Hierdie grappie wys hoe die onderdrukte, gemarginaliseerde betekenis net sowel in die sentrum kan staan. Degenaar (1992: 187) hou vol dat dekonstruksie ons met taal en sy kragtige rol in ons denke konfronteer. “To deconstruct does not mean to destroy, it takes a text apart, points out the behaviour of language and puts them together again in a different way. This process of deconstruction is called ‘re-inscribing’ or situating signs differently” (Degenaar, 1992: 187).

Dieselfde gedagte kom na vore in die volgende Engelse gediggie waarna Powell (1998: 104) verwys:

“How mournfully the wind of autumn *pin*es.
Upon the mountainside as day declines.”

Maar wat sou gebeur as “pin

es” ‘n selfstandige naamwoord in die volgende reëltjie sou word:
“How mournfully the wind of autumn.
Pines upon the mountainside as day declines.”

of selfs as “side” met effense wysiging ‘n werkwoord word:

“How mournfully the wind of autumn.
Pines upon the mountain *sighed* as day declines.”

Niemand sou dit kon wegdeneer dat beide alternatiewe in bogenoemde voorbeeld, moontlik sou kon wees nie. In taal en in tekste moet ‘n mens voortdurend hierdie vrye spel kan raaksien, anders sou mens met

institusionalisering en uitsluiting te doen hê. Vanuit ons angs het ons altyd die behoefte om nuwe sentrums te konstrueer, met hulle te assosieer en diegene te marginaliseer wat ander sentrale waardes as ons toon. Dit is soms juis hierdie proses van marginalisering wat 'n bydrae lewer tot die ontstaan van geheime. Dikwels word die geheim deur gesinslede in die sentrum geplaas, terwyl die saak wat deur die geheim verdring word, as't ware gemarginaliseer word. Só is die swangerskap van 'n jong meisie wat na 'n inrigting vir ongehude moeders gestuur is, as't ware deur haar ouers "gemarginaliseer" deurdat aan almal vertel is dat sy na 'n ander skool in 'n ander dorp gestuur is. Dit was in 'n tyd toe tienerswangerskappe sterk deur die gemeenskap veroordeel is en waar vrees vir die bekendmaking van die geheim, die ouers genoop het om die dogter weg te stuur. Persepsies oor hoe die gemeenskap, die kerk, vriende en familie op só 'n saak sou reageer, het die gesin daartoe gedryf om eerder die dogter se stem in die gemeenskap stil te maak en haar weg te stuur. Die kind wat sy in die wêreld gebring het, is afgeteken vir aanneming en die hele familie het die swye oor hierdie saak vir bykans 25 jaar bewaar, totdat dit op 'n dag te veel vir die dogter geraak het en sy my daarvoor kom spreek het.

Om iets van dekonstruksie te begryp, moet verskillende sieninge van taal "verstaan" word. Die tradisionele siening gaan van die standpunt uit dat taal 'n sisteem van tekens met 'n groot, oorkoepelende, kommunale woordeskat is (Rorty, 1982: 152). Om te verstaan, moet ons die betekenis en die reëls van die woorde ken.

Van Wyk (1999: 88) skryf dat vir Wittgenstein "verstaan" binne 'n "language game" plaasvind. Verstaan vind plaas omdat die reëls aan my bekend is. Iemand wat nie aan die spel deelneem nie, kom nie tot verstaan nie vanweë die gesofistikeerdheid daarvan. "Words and their 'meanings' are not only being used mediately, by medium of this game we are playing, but we are also understanding mediately in the sense that language mediates. These rules and assumptions are not universal, but they are part of an interpretive community."

Daar is met ander woorde vaste betekenis binne 'n beperkte "language game." "Language is a system of signs which is in constant play and meaning is a product of this play of differentiations" (Degenaar, 1992: 189). Dit is met ander woorde té voorskrywend en ideologies om 'n teks in een struktuur te giet. Dit is wat dikwels gebeur waar gesinsgeheime bewaar word. Die geheim (teks) word in een struktuur gegiet en geen moontlikhede van variasie word ontgin nie. "Language presents us with an open play of differences. A text can be read in many ways; each text contains within itself the possibility of an infinite set of 'structures'. To privilege some.....by setting up a system of rules to generate them is a blatantly prescriptive and ideological move. Even the concept of structure itself should be radically questioned" (Culler, 1975: 242).

Om dekonstruksie te verstaan, is dit nodig om sommige van die belangrike konsepte wat Derrida gebruik, te beskryf en te bepaal hoe hulle tot diskoers en kommunikasie bydra.

i) Teenwoordigheid ("Presence")

Wanneer ek met iemand praat, is dit asof ek nou ("at present") met die persoon praat. Dit is dus 'n direkte uitdrukking van my gedagtes, emosies en selfs my gees. My "praat" is hoe ek my gedagtes en gevoelens vir iemand aanbied ("present"). Wanneer ek met iemand praat, blyk dit dat ek my ware self verbaliseer. My woorde kom direk uit myself. Hulle kom voor as 'n volmaakte een-tot-een passing van my gedagtes, gevoelens en intuïesies. 'n Geskrewe stuk is aan die ander kant minder onmiddellik ("immediate") en meer meganies. As ek vir iemand 'n brief skryf, en nie daar is wanneer die persoon dit ontvang nie, mag ek voel dat die persoon die boodskap dalk verkeerd kan interpreteer. Aan die ander kant is ek altyd daar/teenwoordig ("present") vir iemand wanneer ek met die persoon praat en my teenwoordigheid ("presence") help die persoon dan om my te verstaan. Ek sou waarskynlik net aan die persoon geskryf het as ek nie teenwoordig ("present") was nie. "Writing, then, is seen by Western thinkers as haunted

with absence. Words which are spoken in specific moments and places, are present” (Powell, 1997: 37).

Van Wyk (1999: 88) stel dit soos volg: “The concept of presence signifies the illusion that it is possible for us to evade the ceaseless play of language and the possibility of finding a foundation which is present, immediate and as something ultimate, terminal and self certifying. It is thus adequate to ‘centre’ the structure of the linguistic and to guarantee the determinate meaning of an utterance. Meaning, language or events cannot be seen as ‘simply present’, it is rather a system of ‘traces’.” Culler (1982: 129) wys daarop dat ons nooit vanuit die perspektief van “presence” kan begin nie: “Time as differing and deferral undermines presence by making it a construct rather than a given.”

Olivier (1993: 251) sê die volgende oor Derrida se siening van tekste: “That is why ‘text’ in the Derridian sense is not synonymous with ‘book’ which always implies unity. On the contrary, texts are marked by what Derrida term intertextuality...In other words they not only depend for their structure on the conversions of other, earlier texts, but link up with them through themes, variation on themes, images, conceptual networks; in short, via the traces of other texts that all texts bear.” Vir Derrida is daar niks buite die teks nie. “Met sy siening van intertekstualiteit lê Derrida klem op die relasionele verband wat daar in alle verstaansprosesse moet plaasvind” (Dill & Kotze, 1996: 84).

ii) **Différance**

“Différance” (met ‘n ‘a’) is seker een van die belangrikste begrippe (of volgens Derrida, “non-begrippe” [begrippe wat, volgens Powell (1997: 116), ten minste ‘n dubbele betekenis het]) wat Derrida gebruik. Vir Derrida is “différance” (met ‘n ‘e’) baie belangrik. Dit was ook skynbaar ‘n belangrike begrip vir denkers deur wie Derrida beïnvloed is, byvoorbeeld Nietzsche, Freud, Husserl en Heidegger. Dit was veral vir Ferdinand de Saussure, in sy “Course in General Linguistics” ‘n belangrike konsep, want vir hom is taal as

'n sisteem van verskille 'n belangrike begrip in strukturele linguïstiek (Powell, 1997: 117). Volgens Powell sê De Saussure dat taal op verhoudings gebaseer is. Woorde produseer dus alleen betekenis omdat hulle elemente in 'n sisteem van verskille is. Geen element kan net *homself* genoem word nie. So verduidelik Powell (1997: 118) verder dat die woordeboek byvoorbeeld noem dat "A" die eerste letter van die alfabet is. Om dan te weet wat "A" is, moet ek weet wat "letter" beteken en om te weet wat "letter" beteken ("skryfteken") moet ek weet wat "skryfteken" beteken (Odendal, e.a. 1987: 1, 648). "The meaning of "A" never arrives. It is always put off till later – **deferred** till later" (Powell, 1997: 118). Powell verduidelik verder dat **différance** nie alleen die betekenis "**to differ**" insluit nie – om verskillend as iets anders te wees nie – maar ook om te "**defer**", te vertraag, uit te stel tot later. "The concept **différance** challenges us with a new form of meaning 'difference-differing-deferring'. It designates three aspects of writing: A 'passive' difference which has already been made available to the subject; an act of differing which produces difference; and an act of deferring which refers to the provisionality of distinctions and to the fact that the use of language entails the interminable interrelationships of signs" (Degenaar, 1992: 197).

Olivier (1993: 249; vgl. Dill & Kotze, 1996: 84) verduidelik dit soos volg: "Différance amounts to a temporization of Saussure's principle of difference. It derives from the French *différer*, with the dual meaning of 'to differ' and to 'defer'. This implies that meaning is produced, not only (synchronically) by virtue of differences in the linguistic system, but also inseparably (diachronically) via deferral. A third meaning of *différance* can be added to this, namely 'referral'. A linguistic unit always refers outside itself to (linguistic) forms, codes and systems... In other words meaning is never final; it is always different and is perpetually deferred." Geen betekenis van *différance* kan ooit die finale betekenis wees nie, juis omdat dit altyd tussen twee betekenisse 'sweef': "To differ" en "to defer", sonder dat die een *homself* ooit in die ander vestig. Dit dans altyd rond, is altyd besig met

oëverblindery. Dit kan nie tot enige betekenis op enige tyd gereduseer word nie.

Dill & Kotze (1996: 84) skryf dat vir Derrida betekenis nie slegs afhanklik van die ouditiewe en visuele karaktereenskappe van woorde is nie. Deur die proses van 'deferral' (orale, geskrewe, formele en informele taalprosesse) word betekenis verder ook deur ander woorde toegevoeg, soos wat ek vroeër met die letter "A" probeer aandui het. Dit is daarom nie vreemd dat Derrida *différance* met 'n 'a' en nie met 'n 'e' spel soos in 'difference' nie. "Difference" in Frans word dieselfde gespel as in Engels, met 'n "-ence" aan die einde. Derrida spel dit egter doelbewus "*différAnce*" (met 'n "-Ance") asof dit geen verskil maak nie. Hy gaan van die standpunt uit dat wanneer mens praat, jy nie die verskil wat die letters sou maak kan hoor nie. Hy sê ook dat spraak in elk geval meer effektief is om die spreker se bedoeling oor te dra, as wat 'n geskrewe stuk sou wees. Powell (1997: 120) stel dit soos volg: "One can tell the *différance* between *différence* and *différance* only in writing. When spoken the *différance* is lost. Thus (the) *différance* can be seen, but not heard. You could say that this is writing's revenge upon speech for having been marginalised." Of Derrida dan nou sê *différence* of *différance*, die gehoor sal nie die verskil ken nie. "A simple suspended – playing between "differing" and "deferring" – and this suspension creates a kind of interval or blank in space and time that underlies all cases of differing – of distinction – all writing" (Powell, 1997: 121). Só produseer en ondermyn *différance* alle pare binêre teenoorgesteldes, byvoorbeeld natuur/kultuur, man/vrou, gif/geneesmiddel, geheim/openbaarmaking, en so meer.

iii) "Of Grammatology".

Derrida se klassieke werk, "Of Grammatology", is seker sy invloedrykste werk tans in die VSA. Dit is die verhaal van spraak wat sentraal en natuurlik is in die Weste en skrif wat marginaal en onnatuurlik is (Powell, 1997: 32). Volgens Derrida verkies die Westerse tradisie spraak, met ander woorde die

gesproke woord, bó skrif, die geskrewe woord. Hy noem dit “logosentrisme”, afgelei van die Griekse woord “logos” wat “woord/rede/wet” beteken.

Olivier (1993: 250; vgl. Dill & Kotze, 1996: 85) skryf die volgende in verband met “grammatology”: “Having as its most general ‘concept’ *differance*, the ‘gram’ or, what amounts to the same ‘thing’, the element(s) of a given system of concepts, grammatology would, instead of uncritically basing itself on a subject-centred ontology, function as an encompassing science as so far as it would have to show subjectivity, for example, (or objectivity for that matter) is constituted as an effect inscribed in a system of *differance*, i.e. of ‘traces’ of differences.” Hy wys daarop dat die term “dekonstruksie” dan as toegepaste “grammatology” verstaan kan word (Dill & Kotze, 1996: 85).

“Betekenis moet dus nie agter (of binne) tekste gesoek word nie, maar tradisionele konsepte moet eerder getransformeer en vervang word terwyl hulle voorveronderstellings krities bevraagteken word” (Dill & Kotze, 1996: 85). Dit is dan ook maar wat Derrida met “dekonstruksie” wil sê.

Deurdat verskeie nuwe horisonne vir die verstaan van ‘tekste’ geopen word en daar nie slegs na een korrekte oplossing gesoek hoef te word nie, word die verstaansproses verruim. “Derrida se bekende woorde ‘there is nothing outside of the text’, is besonder betekenisvol en dui (soos baie dit ook verstaan) ook op die mens as teks (wat verstaan kan word). Deur dekonstruksie kan daar op kreatiewe wyse na die mens, sy kennis en sy lewensomstandighede gekyk word” (Dill & Kotze, 1996: 86). Denkpatrone en gedrag word deurbreek en verruimde verstaans- en lewensmoontlikhede word geskep. In 3.5 hieronder word verdere aandag gegee aan die gebruik van dekonstruksie in terapie.

3.3 POSTMODERNISME

'n Mens word daagliks met verskillende werklikhede gekonfronteer. As jy die televisie aanskakel hoor jy musiek wat 'n kombinasie kan wees van byvoorbeeld 'n Ierse liefdeslied, Indiese reggae, "heavy metal"-musiek en 'n Boeddhistiese liedjie. Dit alles geskied op die maat van tromme, panfluite, neusfluite, alpehorings, sifers en tamboeryne. Dit kan ook gebeur dat die klanke nie deur die oorspronklike instrument voortgebring word nie, maar elektronies verwerk word tot 'n reggae- of heupswaai-ritme, wat uiteindelik wêreldwyd op satelliet aan miljoene kykers gebeeldsaai word. Die winste gaan natuurlik vir 'n projek om die Brasiliaanse reënwoede te red. 'n Mens kan amper sê ons leef in 'n wêreld van verskille wat met mekaar verbind is. Daar bestaan nie meer iets soos een moraliteit, mite, dans, droom, filosofie, selfkonsep, god, kultuur, styl of kunsvorm wat die ander oorheers nie. Nuwe kommunikasietegnologieë en die voortdurende fragmentasie van kulture in duisende kleiner kulture, dwing ons om die wêreld te sien as 'n wêreld wat tegelykertyd uitbrei en krimp.

Powell (1998: 1–5) skryf dat die karteerders van die verlede vir ons 'n denkbeeldige rooster ("grid") gee wat op die aardbol geplaas kan word met byvoorbeeld 'n meridiaan, breedte- en lengtegrade, donker kontinente, winde, golwe en strome. Die postmoderne denkers het ook reeds gepoog om die kontoere van ons snelveranderende wêreld te karteer, naamlik die mengsel van identiteite, werklikhede, kulture, rasse, geslagsrolle, tegnologieë, ekonomieë en kuberruimtes. Maar nie almal dink intellektueel oor alle veranderinge wat plaasvind nie. Heelwat postmoderne denkers, kunstenaars en argitekte neem kennis van boodskappe, simbole, kulture en die media en maak dan 'n video, lied, skildery of gebou wat die postmoderne omgewing reflekteer.

Wanneer ons in die vorige paragraaf van "karteerders van die verlede" en "postmoderne denkers/karteerders" praat, vra die woord "postmodernisme" gewis aandag. Die voorvoegsel "post" impliseer iets wat volg op modernisme, daarom postmodernisme. Daar bestaan egter heelwat verskillende sieninge oor die

vraag of postmodernisme inderdaad 'n wegbreek van modernisme, bloot 'n voortsetting daarvan, of dalk beide is. Daar word selfs verskil oor wat modernisme is, laat staan nog postmodernisme.

Graham (2000: 107) sê dat die "krisis" van postmodernisme nie bloot een van geloof is nie, maar van omwenteling in werks- en ontspanningspatrone, van die benutting van tegnologie, van die uitoefening van siviele mag, deelname en burgerskap, van toegang tot bronne, van verhoudings tot die omgewing, en die gebruik en misbruik van wetenskaplike innoerings. Hierby kan ook die groei van religieuse pluralisme en die afname van georganiseerde godsdiens, veral in Wes-Europa, gevoeg word, as tekens dat patrone van te glo en te behoort, besig is om te verander. Graham (2000: 107) beskou postmodernisme nie as 'n opvolger van modernisme nie, maar as 'n kritiese korrektief daarop. Bernstein (1985: 10) sê dat "... the mood of postmodernity is a 'rage against humanism and the Enlightenment legacy."

Graham (2000: 107) sê verder: "Postmodernity exposes the *hubris* of Enlightenment optimism, tempers the excesses of literalism, objectivism and humanism, and retrieves from the margins the repressed and hidden 'Others' of Western modernity. The postmodern is where modernity is called to account, where its confident assertions are put to the test."

Met hierdie gedagte vind sy nou aansluiting by Ward (1997: 16) wat sê: "Postmodernism reminds us that we are already too determined ourselves; we can never exhaustively account for the conditions which make the world, time, knowledge, the human animal, language, possible ... Postmodernism reminds modernity of its own constructed nature; the arbitrariness and instability of its own constructions."

Feministiese denke, aldus Graham (2000: 107) toon ook 'n skeptisisme teenoor modernisme. Feministe voel dat dominante sienings van die menslike natuur,

die self, kennis, aksie en waardes androsentries gekonstrueer is. Dit beteken dat hulle veronderstel dat manlikheid die norm is vir genoegsame weergawes van wat dit beteken om mens te wees, hoe 'n sin vir die self ontwikkel word, wat as geldige en betroubare kennis sou geld, wat die verhouding tussen denke, wil en daade moet wees asook die bron en norme van die hoogste waarde, waarheid en skoonheid. "The challenge of feminsim thus illustrates the crisis of conventional values and the necessity of accommodating diverse and heteregoneous experiences" (Graham 2000: 107).

Müller (1996: 54) skryf dat die begrip modernisme poog om 'n beskrywing te gee van 'n tydperk met 'n oorheersende filosofiese paradigma – die tydperk wat in die 17de en die 18de eeu in Europa begin het en in die 20ste eeu sy hoogtepunt bereik het. Du Toit (1988: 37) skryf dat dit in die modernisme gaan oor die tydperk van die Verligting tot die hede. "Die modernisme soos dit hier aan die orde kom verwys na die geesteshouding waarin die rede, die subjek, wetenskaplike onfeilbaarheid en absolute waarheid beklemtoon word" (Du Toit, 1998: 37). Powell (1998: 8) noem dat modernisme 'n sambreel-term is vir 'n ontploffing van nuwe style en rigtings in die eerste helfte van die 20ste eeu, veral wat die kunste betref. Die waardes van die 18de eeu, die eeu van die Verligting of die eeu van die Rede, het in mekaar begin tuimel. In die 18de eeu het denkers optimisties begin word. Hulle het gedink dat hulle met waardes soos die wetenskap, rede en logika ontslae kon raak van alle mites en heilige idees wat ontwikkeling van die mensdom gekeer het. Dit sou die mensdom geleidelik bevry van godsdiens, bygeloof en alle irrasionele gedrag. Die mensdom sou dan kon ontwikkel tot 'n staat van vryheid, geluk en vooruitgang. Maar waar het dit ons gebring? By nagmerries van rasioneel-gedadministreerde doodskampe, doodsbendes, Auschwitz, die Eerste en Tweede Wêreldoorlog, Hirosjima, Nagasaki, ekologiese rampe en verskeie sisteme van totalitarisme. Alles het geskied in die naam van Verliggende waardes soos wetenskap, rede, bevryding, vryheid en vooruitgang (Powell, 1998: 10). Hitler, Mao Tse Tung, Stalin en ander het almal vir ons gewys dat jy moet vernietig om te kan skep.

Bruegemann (1993: 2) wys daarop dat die grondslae vir ons 20ste eeuse wetenskapsbeskouing reeds in die Verligting van die 17de eeu ontstaan het: “At the beginning of the seventeenth century, in the wake of the Reformation, the intellectual-cultural underspinnings of Western Europe decisively shifted. Those changes, which are regularly associated with the names Descartes, Hobbes, Locke and Rousseau, among others, saw the collapse of the medieval synthesis in which a coherent, unified system of meaning and power was everywhere pervasive.”

Die modernisme is op sekere vaste grondwaarhede gebou wat voortdurend herformuleer word om aanleiding te gee tot die ontwikkeling van nuwe waarhede (Pocock, 1995: 151; vgl. Müller (1996: 54). Die grondwaarhede is gebou op die vertroue “...van die mens op sy verstandelike oordeelsvermoë” (Rossouw, 1995: 4; vgl. Van den Berg, 1998: 55).

Van Huyssteen (1987: 16) skryf dat hierdie denke uiteindelik aan die begin van die twintigste eeu sou kulmineer in wat ons as die logiese positivisme ken. Wetenskaplike kennis aanspraak van die logiese positivisme rus hoofsaaklik op die volgende fundamente (Van Huyssteen, 1987: 19–22; vgl. Dill & Kotze, 1996: 13):

- i) **Objektiwiteit.** Wetenskap beskryf die werklikheid presies soos dit ‘werklik’ is. Hieronder word ook die ongeaffekteerde ‘toeskouer’-houding van die wetenskaplike veronderstel.
- ii) **Universeel-aanvaarde en geldige norme.** Hieronder word rasionaliteit en sogenaamde wetenskaplike metodes van kennisverwerwing veronderstel.
- iii) **Sintuiglike waarneming.** Menslike sintuiglike vermoëns betrokke by kennisverwerwing word veronderstel.

Wanneer 'n mens dan met 'n epistemologiese bril na modernisme kyk, wil dit blyk dat modernisme gekenmerk word deur die geloof in 'n objektiewe werklikheid wat geken en nagevors kan word. Daar word dus vasgehou aan objektiewe norme wat eerbiedig moet word (Müller, 1996: 54).

Waar dit in die pastoraat by uitstek oor dialoog en kommunikasie gaan, is dit ook interessant om na drie tipes modernistiese teorieë oor kommunikasie te kyk (Mumby, 1997: 1–28; vgl. van Wyk, 1999: 75–76). Hierdie drie teorieë bring ons 'n tree nader aan postmodernisme.

- i) **Positivistiese modernisme** is gebaseer op 'n korresponderende teorie van waarheid. Hier dink 'n mens aan die skeiding tussen die sogenaamde sender (subjek of navorser) en die sogenaamde ontvanger (objek of leerder). Kommunikasie behels in hierdie geval dan die blote oordrag van feite. Taal word 'n neutrale medium wat die waargenome verhoudings in die eksterne wêreld verteenwoordig. Tegnieëse effektiwiteit in plaas van demokratiese deelname word hier die mees belangrike kriterium vir kommunikasiemodelle.

- ii) **Interpretatiewe modernisme** veronderstel 'n konsensus-teorie oor waarheid. Subjek en objek staan in dialektiese spanning tot mekaar. Dit sluit aan by die Kantiaanse denke wat beweer dat die verstand 'n aktiewe bydraer is tot die konstruksie van kennis. “It has been extremely influenced by work in symbolic interactionism, pragmatism, phenomenology and contemporary hermeneutics. Heidegger, Gadamer, Husserl and Peirce represent some variation on this approach, but they are still very much in this modernist paradigm. These authors have not rejected the Enlightenment thought tout court but have rather attempted to redeem rationality from the supremacy of technical and instrumental reasoning” (van Wyk, 1999: 75–76). Die klem het dus verskuif van verstand na taal. Rede en waarheid word gevind in ons “ontologiese”

status as linguistiese wesens, eerder as in die verteenwoordigende speëling van 'n reeds bestaande wêreld. As linguistiese wesens is ons dialogies verbind met ander mense, tekste en gemeenskappe.

- iii) **Kritiese modernisme** word gekenmerk deur 'n diskoers van agterdog/suspisie/argwaan. Hierdie benadering ondersteun 'n sosiaal-konstruksionistiese siening van die wêreld. "It questions and confronts the interpreter's failure to exercise critique on structures of power and the processes whereby some realities are deemed more important than others. 'Discourses of suspicion' thus make the assumption that surface level meanings and behaviours obscure deep structure conflicts, contradictions, and neuroses that systematically limit the possibilities for the realization of a genuinely democratic society" (Mumby, 1997: 9; vgl. van Wyk, 1999: 76). Twee denkrigtings is hier van belang, naamlik Neo-Marxisme en sy kritiek op die sogenaamde wetenskaplike Marxisme en neo-Marxisme wat vloei uit die Frankfurter skool. Rasionalisme word bevraagteken en is agterdochtig teenoor die emansipasie en vryheid van die Verligting. Eintlik word die Verligting voortgesit omdat skeptisisme nie op die verwerping van die Verligting gebaseer is nie.

Habermas, met sy teorie van kommunikatiewe handeling, het 'n groot invloed op die Praktiese Teologie gehad. Hy kan ook gesien word as 'n figuur iewers tussen modernisme en postmodernisme. Vir hom is verstaan 'n kommunikatiewe ervaring. "Communicative action must be differentiated from technological rationality and from the types of social action and non-social action which are oriented to 'success' and to the achievement of goals. For Habermas understanding [Verständigung] is to come to an agreement [Einverständnis] that leads to a reciprocal understanding, shared knowledge, mutual trust and an intersubjective consensus. The ultimate objective of this is to come to an understanding with another person" (Fusfield, 1997: 303; vgl. van Wyk, 1999: 78). Kommunikatiewe handeling is dialogies van aard en tussen spreker en

hoorder bestaan 'n onderling resiproke verhouding. Alle kommunikatiewe handeling vind plaas teen die agtergrond van konsensus wat afgebreek of uitgedaag kan word deur een van die deelnemers in die kommunikatiewe konteks. Selfs die beste argument moet oop wees vir rasonale debat. Dit wil voorkom asof Habermas 'n sterk "kognitivistiese" posisie verdedig.

Dis belangrik om van drie van Habermas se stellings ten opsigte van kommunikasie kennis te neem:

- i) Ons kommunikeer werklik en verstaan mekaar.
- ii) Ons kommunikasie moet nie misleidend wees nie: Eerlikheid skakel misleiding en oneerlikheid uit.
- iii) Ons kommunikeer deur ons gedeelde gebruik van taal (Tilley, 1995: 9; vgl. van Wyk, 1999: 78).

Gergen (1991: 48–80) wys op etlike groot wetenskaplike en tegnologiese ontwikkelings die afgelope eeu, waardeur ons lewens direk beïnvloed word, naamlik die netwerke van spoorweë en openbare vervoerstelsels, die effektiewe posdiens dwarsoor die wêreld, die groeiende motornywerheid, die radiodiens, die filmbedryf, die gedrukte boeknywerheid. Hy noem dit "low-tech"-ontwikkelings. "High-tech"-ontwikkelings het 'n verreikende effek op die mens van vandag, naamlik groeiende moontlikhede van moderne lugvaart en ruimtevaart, blootstelling aan video-tegnologie en elektroniese/rekenaar-kommunikasie. Hierdie ontwikkeling is egter nie net goed en positief nie. "Through the technologies of the century, the number and variety of relationships in which we are engaged, potential frequency of contact, expressed intensity of relationship and endurance through time all are steadily increasing. As this increase becomes extreme, we reach a state of social saturation" (Gergen, 1991: 61; vgl. Dill & Kotze, 1996: 16).

Dit kom dus hierop neer dat postmoderne individue en gesinne sosiaal versadig is deur mediabeelde en populêre kultuur. Ons lewens word gedomineer deur die

tegnologie van sosiale versadiging. Dink maar aan die draagbare telefone wat tot gevolg het dat ons ook in die motor bly werk, die televisie waarna jy kan kyk terwyl jy in 'n gimnasium oefen of vir 'n dokter in sy spreekkamer wag en die internettoegang op skoot-rekenaars wat sorgvrye vakansies iets van die velede maak. Die mens het tegnologies versadig geraak. Robert Bellah (1992: 54) sê ons moet kyk hoe ons aan hierdie dinge aandag gee. Hy sê dat gesonde aandag nie net op genot gemik is nie, maar op 'n doel binne die groter verhaal van ons lewens. "Many people work at jobs where it is increasingly less clear how their work is useful, and working at things we find meaningless is a form of alienated attention. Too much alienated attention leads us to feel the need for distraction. We may finish a workweek feeling tired, stressed out, and eager for a passive escape. But many escapist distractions can simply numb us – shopping, TV, surfing the Net, excessive drinking, or overeating – and leave us depressed rather than relaxed. Distractions can begin to replace the meaningful family rituals of leisure that build stories – meals together, vacations, shared hobbies." Dit alles kan eindig in 'n leë verhaal van verbruikersmentaliteit, waardeur mense opgeslurp word en binne 'n gefragmenteerde omgewing met sy/haar geheime moet saamleef. Dit gebeur omdat 'n groot leernte ten opsigte van "personal connection" bestaan.

Thomas Kuhn (1970: 261) beweer dat ons met 'n wetenskaplike revolusie te doen het, 'n "Gestalt Switch" oftewel 'n bekeringservaring. Kirsten (1987: 407; vgl. Dill & Kotze, 1996: 17) het hierdie denkrigting in verband met "postmoderne" gebring. Teenoor hierdie moderne lewensbeskouing het daar in die laat twintigste eeu 'n meer postmoderne beskouing ontstaan wat 'n verruimde rasionaliteit, antropologie en wêreldbeskouing insluit.

Om uiteindelik die vraag te probeer beantwoord oor wat postmodernisme dan eintlik is, sou 'n moeilike taak wees, omdat so baie verskille oor hierdie saak bestaan. Dit bly egter 'n poging om sin te maak uit dit wat huidiglik besig is om te gebeur. Postmodernisme is dus 'n soort sambreelterm wat baie moeilik is om te

beskryf. Müller (1996: 55) skryf dat “postmodern” nie net gebruik word as ‘n begrip wat ‘n nuwe tydvak aandui nie, maar ook ‘n totale paradigmaskuiving. “Die begrip verwys na ‘n kentering in lewensbeskouing in wetenskap, en ons in die Westerse wêreld bevind ons tans in die midde daarvan” (Müller, 1996: 5). ‘n Wantroue in die objektiewe waarhede as hoop vir die samelewing, begin ontstaan. ‘n Groeiende onverdraagsaamheid ontwikkel met mense wat vanuit geïnstusionaliseerde godsdienste en wêreldbeskouinge die illusie voorhou dat jy vanuit ‘n enkel abstrakte en ideële punt ‘n greep op die konkrete lewe kan verkry. Müller (1996: 55) haal Harvey (1989: 9) aan: “...fragmentation, indeterminacy, and intense distrust of all universal or ‘totalizing’ discourses are the hallmark of postmodern thought.” Konsepte soos differensiasie, pluralisme en skeptisisme is eie aan die paradigma van postmoderniteit. Die verhouding tussen mens en wêreld word deur taal gekonstitueer en nie deur die rede nie. “Postmodernity argues in favour of the differentiation of positions and rejects ‘essences’. It wages war against the ‘closure’ of modernism, its binary oppositions, metanarratives and constructions that present themselves as a ‘presence’ (Van Wyk, 1999: 85). Omdat postmoderniteit sensitief is vir kompleksiteit, moet ons die soektog na universele en meganistiese kriteria vir die waarheid, laat vaar.

Wanneer oor die postmodernisme gedink word, behoort Jean-Francois Lyotard as een van die karteerders daarvan nie buite rekening gelaat te word nie.

Aangesien ek in hierdie navorsing heelwat na Lyotard verwys, wil ek hier net enkele opmerkinge maak oor die postmodernisme. In sy boek, “The Postmodern Condition: A report on knowledge” (1984) skryf Lyotard dat wetenskap toenemend in die laaste paar dekades na taal, linguïstiese teorieë, kommunikasie, kubernetika, inligtingstelsels, rekenaars en rekenaartaal, die stoor van inligting, databanke en probleme om vanuit een rekenaartaal na ‘n ander te vertaal, begin kyk het. Hy probeer ‘n saak daarvoor uitmaak dat hierdie tegnologiese veranderinge ‘n groot impak op kennis vir Lyotard sou hê.

Wetenskaplike kennis is nie die enigste soort kennis nie. Hy stel belang om te weet hoe wetenskaplike kennis en metodes hulself legitimeer, met ander woorde hoe hulle hulself geloofwaardig en betroubaar maak. Hy maak 'n onderskeid tussen wetenskaplike gesprek en narratiewe gesprek. Hy gebruik die term wetenskaplike “diskoers” en narratiewe “diskoers” (Powell, 1998: 19–33). Vir hom gaan dit oor 'n narratiewe verstaan van kennis. Verskillende groepe vertel hul eie stories, kleiner stories wat goed binne eie konteks funksioneer. “These stories cannot be cemented within one grand narrative that unifies and represents all knowledge” (Van Wyk, 1999: 86). “Paralogy consists of ‘little narratives’ (as opposed to ‘metanarratives’). A little narrative is only ‘little’ because of the character of its construction. One can, and usually does, theorize grandly within little narratives, just as one might use little brushes to paint big paintings, but the little narrative is always provisional, always in process, and self-consciously so. It is like a tale being told and retold, with each retelling changing things a little, and sometimes in important ways. Paralogy is a kind of conceptual colaboration” (Shawver, 1998a: 621).

Waar baie mense postmodernisme sien as dit wat die gemeenskap fragmenteer en alle kennis relativeer, wys Lyotard daarop dat individue nie as geïsoleer en outonoom gesien behoort te word nie. Die individu is nie 'n eiland nie, maar is gelokaliseer op “nodale” punte van een of ander kommunikatiewe stroombaan (Lyotard, 1984: 15). “This means that the individual selves must not be understood in terms of atomistic entities standing by themselves, but in terms of a node in a network, or a ‘fabric of relations’” (Celliers, 1995: 128). Hierdie netwerk is inderdaad té ingewikkeld vir algemene beskrywing.

Vir Lyotard is wetenskaplike diskoers 'n ander soort “language game” as narratiewe diskoers. Wetenskaplike diskoers kan homself nie legitimeer nie (Powell, 1998: 25). Lyotard se siening sluit aan by die werk van Ludwig Wittgenstein. Wittgenstein was in sy vroeëre werke op die uitkyk vir die perfekte, logiese taal wat enigiets deur duidelikheid en presiesheid kon staaf. Enige ander

gebruik van taal, byvoorbeeld die vertel van 'n grappie of die voordrag van 'n gedig, sou hy as betekenisloos sien. Hy het egter van gedagte verander en begin raaksien dat daar heelwat verskillende "language games" is wat deur ons gespeel word, onder andere bid, sing, grappe vertel, skinder, vloek, beloftes maak, 'n eed neem, leuens vertel, geheime bewaar of vertel. Wetenskap is 'n ander soort "language game" as byvoorbeeld 'n mite of verhaal. Dit kan homself nie legitimeer of geldig verklaar deur sy eie prosedures nie. In die "language game" van die wetenskap maak die wetenskaplike sekere denotatiewe stellings (byvoorbeeld "maan" is, volgens Newtoniaanse reëls, 'n term wat 'n stuk materie wat om die aarde teen 'n bekende spoed en op 'n definitiewe afstand wentel, aandui) eerder as mitiese stellings. Omdat die wetenskap homself nie kan legitimeer nie, het hy geen ander keuse as om hom tot die narratief te wend nie.

Liotard (1984: 65) noem dat Habermas se "ideal speech situation" met sy argumenterende dialoog, om twee redes verwerp moet word: Daar is enersyds geen metavoorskrifte wat universeel geldig is vir alle "language games" nie en ons kan nie altyd aanvaar dat konsensus die doel van dialoog is nie. Paralogie (Liotard, 1996: 499–505; vgl. van Wyk, 1999: 86) en dissensus is die dryfkrag in 'n sosiale sisteem. Paralogie vind plaas in gespreksituasies tussen mense wat nie in ou tekste antwoorde soek nie. Ou tekste word eerder 'n bron van idees wat in kollaboratiewe dinkskrumms van paralogie, geherrangskik kan word. So kan twee mense in 'n koffiewinkel saam sit en 'n teorie bou, weer daarvoor dink en dan paralogies gesprek voer. Dit gaan dus hier om 'n vloei van goeie idees wat deur gesprek gestimuleer word. Teorieë word opgebreek en op interessante nuwe maniere oor dialoog gevoer. Dit skud 'n mens los van tradisionele raamwerke asof hulle bindend sou wees.

Gebaseer op die werke van Wittgenstein, sê Liotard dat alle vorme van gesprek gelei word deur plaaslike reëls, reëls wat verander wanneer ons in of buite verskillende "language games" beweeg. Beskrywing het 'n ander stel reëls as om 'n verhaal te vertel of voor te skryf hoe dinge gedoen moet word. Die taal

mag dieselfde klink, maar die reëls van die spel verskil. Dit mag baie verwarrend voorkom, soos om vir iemand te sê: “Vertel my jou verhaal”, en hy/sy neem dit op as ‘n bevel. Mense kan maklik tot verkeerde gevolgtrekkings kom, aangesien hulle verward is oor die “language game” wat gespeel word. ‘n Sin kan iets in een “language game” beteken, maar iets totaal anders in ‘n ander “language game”. Lyotard praat hier van ‘n “differend” (Shawver, 1998: 622). Elke “language game” het sy eie stel toelaatbare dinge wat gesê kan word. Neem die volgende voorbeeld: ‘n Vrou sê vir haar buurvrou: “Jou man kan ‘n geheim darem regtig goed bewaar.” Watter “language game” is hier ter sprake? Is dit die “language game” van ‘n klagte/beswaar? Moet die vrou antwoord deur verskoning aan te bied, of is dit die “language game” van waardering. ‘n Mens wonder tog baie maal, wat het ‘n persoon bedoel met iets wat hy/sy gesê het. Verskillende maniere van verstaan kan dikwels die natuurlike aard van ‘n gesprek verander.

‘n Oplossing vir wat Lyotard dan ‘n “differend” noem, is paralogie, ‘n postmoderne gesprek wat nuttige idees kan produseer. “It is a kind of brainstorming” (Lyotard, 1984: 52), “or an imaginative re-arrangement of the shared data” (Lyotard, 1984: 51).

3.4 SOSIAAL-KONSTRUKSIONISME

Daar het in die afgelope paar jaar ‘n dramatiese skuif van sistemiese na narratiewe benaderings, gebaseer op die sosiaal konstruksionistiese teorie, plaasgevind. Die indruk ontstaan soms waar met gesinne gewerk word, dat sistemiese idees nie meer relevant is nie (Anderson en Goolishian, 1988: 371–394). By heelwat terapeute het onsekerheid begin ontstaan rondom die gebruik van pioniergedagtes vanuit die eerste fase van sisteemteorie - die gedagte van die funksie van ‘n simptoom in ‘n sisteem, strukturele en strategiese intervensies, en selfs van die tweede fase – herformulering en positiewe verwysing, om maar enkele voorbeelde te noem.

Dit bly egter belangrik dat ons nie die baba met die badwater en al sal uitgooi nie. Sosiale konstruksionisme kan egter op geen geldige wyse argumenteer dat die sisteemteorie, byvoorbeeld, gebaseer is op 'n foutiewe of ongenoegsame biologiese metafoor nie. Dit kan net beskryf hoe die sisteemteorie gebruik word en van watter veronderstellinge dit uitgaan, en dan vanuit sy eie veronderstellinge aanvul en leemtes aandui. So werk die sisteemteorie bloot met die gesinsisteem, terwyl sosiale konstruksionisme ook breër vanuit die gemeenskaps- en kulturele sisteme werk.

3.4.1 Sosiaal-konstruksionisme – 'n derde orde kubernetika?

In plaas daarvan om sosiaal-konstruksionisme as die einde van die sistemiese benadering te sien, kan ons dit eerder beskou in die sin dat dit belangrike vertrekpunte, verbindings en voortgange aanbied. In hierdie verband sou ek graag enkele van Dallos & Urry (1999: 161–186) se sieninge wou weergee. Dallos & Urry (1999: 163) sê dat die ontwikkeling van sistemiese idees in terme van 'n tweedimensionele raamwerk beskou kan word:

- i) *Die drie kubernetikas* – Sistemiese idees en sistemiese praktyk toon drie fases van ontwikkeling, 'n eerste, tweede en 'n derde fase. Daar is belangrike konseptuele skuiwe oor hierdie drie fases heen, maar ook belangrike verbindingspunte.
- ii) *Verbindingstemas ("Connecting themes")* – 'n stel kategorieë of temas wat ons help om ooreenkomste en kontraste tussen hierdie drie fases waar te neem en ons te help dink aan maniere waarop ons idees en tegnieke van al drie fases kan integreer. Dallos & Urry (1999: 164) sien die volgende temas as sleuteltemas:
 - iii) Teoretiese veronderstellinge.
 - iv) Teoretiese skakels en verbindings.
 - v) Sieninge van probleme en patologie.
 - vi) Die rol van die terapeut.
 - vii) Sieninge van individue en individuele ervarings.

- viii) Idees oor die aard van verhoudinge in gesinne.
- ix) Ontwikkeling en verandering: Natuurlike en terapeutiese verandering.
- x) Morele en politiese implikasies.

Die groot vraag is dus of al drie die kubernetiese fases nie op een of ander wyse saamgeweef kan word nie. 'n Poging tot 'n sintese word egter vanuit 'n sosiaal-konstruksionistiese benadering gedoen met die klem op die wyse waarop kennis georganiseer word en hoe kennis en mag oor-en-weer met mekaar skakel.

3.4.2 Epistemologie

Voordat daar egter na 'n moontlike sintese gekyk kan word, sou dit belangrik wees om eers enkele verduidelikings rondom die hoeke of benaderings waarmee 'n navorser na die wêreld of mense kyk, te gee. Hierdie benadering of wyse waarop gekyk word, het 'n effek op die manier waarop 'n mens terapie te werk sou gaan. Dit gaan dus om 'n denkwysie wat gepaard gaan met idees wat 'n effek op jou gedrag het. Hierdie denkwysie word dan beskou as 'n *epistemologie* (Matthyssen 1994: 1). Een van die baanbrekers op die terrein van die sistemiese denke, Gregory Bateson, beskryf 'n epistemologie soos volg: "A branch of science combined with a branch of philosophy. As science, epistemology is the study of how particular organisms or aggregates of organisms know, think and decide. As philosophy, epistemology is the study of necessary limits and other characteristics of the processes of knowing, thinking and deciding" (Bateson, 1979: 246).

Auerswald (1985: 1) gee die volgende definisie van epistemologie: "A dictionary definition of 'epistemology' is: 'The study or a theory of the nature and grounds of knowledge.' Knowledge consists of information and the abstract expression of knowledge in spoken or written words is based on prior thought. Thus, another way of defining epistemology could be 'thinking about thinking.'" Hy noem dan dat Gregory Bateson van "'n epistemologie" of "die epistemologie" praat en gee dan die volgende definisie wanneer die term op hierdie wyse gebruik word: "A set of immanent rules used in thought by large groups of people to define reality"

(Auerswald, 1985: 1). Hy gebruik ook die woord “paradigma” om ‘n sub-stel reëls aan te dui, wat ‘n spesifieke segment van die werklikheid aandui: “For Bateson, the subject of epistemology was an intensely moral concern. Epistemology for him meant the rules one uses for making sense out of the world. These rules – not always conscious – determine much of our behaviour and our interpretations of the behaviour of others” (Auerswald in Hoffman, 1981: 342).

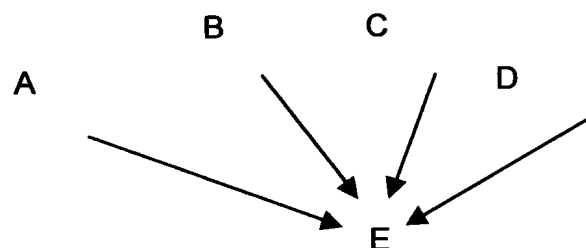
Matthyssen (1994: 1) beskryf dan met behulp van bogenoemde definisies epistemologie as “die totale wyse waarop ‘n organisme weet, dink en besluit.”

Heelwat wetenskaplike en kwasi-wetenskaplike bronne handel met ‘n lineêre epistemologie wat ontwikkel het uit bepaalde aannames wat Newton in die agtiende eeu gemaak het en waarop hy sy epistemologie gegrond het, naamlik:

- i) *Reduksionisme of atomisme* – ‘n objek wat waargeneem en ondersoek word, moet in die kleinste moontlike deeltjies opgebreek word sodat dit beter verstaan kan word. Deur die deeltjies te kombineer, word dan ‘n begrip van die geheel verkry.
- ii) *Lineêre oorsaaklikheid* – elemente is aan mekaar verbind deur oorsaak en gevolg. Hieruit blyk dat A byvoorbeeld B tot gevolg sal hê. Friedman (1985: 16) stel dit soos volg voor:

Figuur 1: A veroorsaak B; B veroorsaak C; C veroorsaak D; D veroorsaak E.

Figuur 2: Meervoudige oorsaak: $A + B + C + D = E$ (Friedman 1985: 15, 16).

- iii) *Neutrale objektiwiteit* – om 'n objek die beste te verstaan, moet 'n mens in 'n neutrale objektiewe wyse daartoe staan. 'n Persoon kan dus totaal buite 'n sisteem staan en objektief wees (Matthyssen, 1994: 1).

Wanneer met 'n lineêre epistemologie gewerk word, word daar weinig aan die gesin as sisteem wat binne 'n bepaalde ekosisteem leef, en aan rekursiewe beïnvloeding wat binne die sisteem en ekosisteem plaasvind, aandag gegee. 'n Lineêre oorsaak-gevolg-skema word hanteer en atomisties verskraal, eerder as om holisties aandag te gee aan alle relevante sisteme en sub-sisteme. Só 'n benadering kan daartoe lei dat die simptome hanteer word sonder om met die dinamika en patrone wat die sisteem daarstel en instandhou, rekening te hou.

Aan die begin van die twintigste eeu het Albert Einstein 'n totaal ander idee van die wêreld ontwikkel deur middel van sy relativiteits- en kwantumteorie. Geheelheid, patrone en konneksies tussen dele het die oorheersende klem gedra. Dit het daartoe bygedra dat die klem na twee ontwikkelings verskuif het, naamlik "Algemene Sisteemteorie" en "Tweede orde kubernetika" (Matthyssen, 1994: 2). Vanaf 1930 het Ludwig von Bertalanffy van 'n "algemene sisteemteorie" begin praat (De Jongh van Arkel, 1991: 66). Die Algemene Sisteemteorie (AST) berus op aannames dat sisteme uit sub-sisteme en supra-sisteme bestaan wat deur middel van onsigbare grense, van mekaar geskei word. Daar word op oop sisteme gefokus en gedrag vind binne spesifieke beperking, naamlik homeostase, plaas. Verder bestaan daar positiewe en negatiewe terugvoer. Die klem val op die interaksie tussen sisteme en die mag lê by die terapeut wat objektief buite die sisteem wat beskryf word, staan. Verdere navorsing het egter getoon dat 'n terapeut nie objektief buite die sisteem wat beskryf word kan staan nie, aangesien sy beskrywing van dit waargeneem word, beïnvloed word deur sy eie idees en epistemologie wat hom dan eintlik deel maak van die sisteem (Matthyssen, 1994: 2). Waar daar 'n duidelike konneksie tussen die waarnemer

(in hierdie geval die terapeut) en die waargenome sisteem (in hierdie geval die sisteem waarin die geheim voorkom), kan daarna verwys word as 'n hoë orde van observasie of tweede orde kubernetika (Matthyssen, 1994: 2; Fourie, 1991: 6). Bateson definieer kubernetika as “a branch of mathematics dealing with problems of control, recursiveness and information” (Bateson, 1979: 245).

Dis belangrik om in die lig van bogenoemde, te kyk watter ontwikkeling op die terrein van die Gesinsterapie in hierdie verband plaasgevind het. In die tagtigerjare het die Gesinsterapiebeweging 'n “philosophic midlife crisis” begin ondergaan (Nichols en Schwartz, 1991: 143). Die moderne benadering moes plek maak vir die postmoderne, die kubernetiese vir die narratiewe (Larner, 1995: 191, vgl. Müller, 2000: 1). 'n Paradigmaverskuiwing het in die Gesinsterapie plaasgevind. “Die postmodernistiese invloed met sy beklemtoning van epistemologie (met verwysing na konsepte soos *betekenis*, *interpretasie*, *intersubjektiviteit van kennis*) kon net nie meer genoegsaam geakkommodeer word binne die klassieke of hoofstroom-gesinsterapie nie. Die oorheersende metafoor waarmee gesinne beskryf is naamlik *sisteme*, het nou plek gemaak vir 'n ander siening waarvolgens gesinne beskryf word as *interpreterende gemeenskappe* of '*storying cultures*' ” (Müller, 2000: 1; Paré, 1995: 13). Hier volg nou eers 'n bespreking van die ontwikkeling wat plaasgevind het.

3.4.3 Eerste orde kubernetika

Die skuif het gekom toe patologie, wat voorheen gesien is as iets wat in 'n persoon voorkom, in terme van die eienskappe van 'n gesinsisteem gesien is. So kon 'n kind wat 'n vrees gehad het vir skool, byvoorbeeld die konflikte van die gesin namens die ander lede van die gesin gedra het. Die kind se simptome sou dan funksioneel wees. 'n Kliënt wat voorgekom het as iemand wat weerstand tot verandering bied, is beskou as iemand wat deur die inersie van die gesinsisteem daarvan weerhou is om te verander.

3.4.4 Tweede orde kubernetika

Gedurende die sewentigerjare het daar 'n skuif na “konstruktivisme” plaasgevind. Alhoewel die waameming van patrone steeds 'n belangrike vertrekpunt was, het die klem verskuif na die wyse waarop waardes, verklarings en stories van gesinslede deur hul betekenis gevorm is.

Die siening van die funksionaliteit van die simptoom is verwerp in die sin dat simptome nie meer die homeostase van 'n gesinsisteem in stand hou nie. Probleme spruit uit die wyse waarop daar na gebeure gekyk is. “Above all, the second cybernetics emphasized reflectivity: The therapist and supervision team were seen as forming ideas about family dynamics. These were regarded as no more than ‘working hypotheses’ and it was believed there was no objective reality waiting to be discovered. Instead it was seen to be essential that therapists and supervision teams continually reflected upon and questioned their perceptions” (Dallos & Urry, 1999: 166). Die hele kwessie van reflektiwiteit word dus beklemtoon en daar was geen objektiewe werklikheid wat ontdek moes word nie. Terapeute het nou op hul persepsies gereflekteer en dit bevraagteken. Dit was egter steeds moontlik om te suggereer dat onbehoorlike en konflikterende persepsies en waardes in gesinne, die kern/wortel van die probleem kon wees. Dit kon aansluiting vind by die kognitiewe terapieë wat daarop gerig was om “foutiewe” en “disfunksionele” waardepatrone te korrigeer.

3.4.5 Derde orde kubernetika

Derde orde kubernetika deel met tweede orde kubernetika die klem wat op betekenis as sentraal tot gesinsdinamiek en ervaring geplaas word. Die betekenis wat interaksies vorm, word nou egter nie meer as net persoonlik en idiosinkraties gesien nie, maar word gevorm deur die werklikhede van die kultuur waarin ons gedompel is. 'n Sosiaal konstruksionistiese benadering stel voor dat die wêreld, beide in struktuur en die handeling wat plaasvind, asook in die gedeelde sisteme van betekenis of diskoerse wat ter sprake is, inderdaad 'n

werklikheid is. “The shared ideas of a culture are seen as real and vitally important in shaping family life and experience, and in turn what is generally seen to constitute a ‘problem’ or ‘pathology’...Embracing social constructionist ideas led some family therapists to articulate a rejection of systemic ideas, reminiscent of accounts of ‘born-again’ religious experiences...Many practitioners admit that it is compelling to see how families display many common patterns of actions and beliefs. Social constructionism can be integrated with systemic ideas to show how family life both exemplifies commonalities shaped by shared cultural beliefs or discourses, but also diversity in how these shared ideas are uniquely transformed in the day-to-day flow of family life” (Dallos & Urry, 1999: 167–168). Waar sistemiese idees dus patrone, handeling en waardes kan aantoon, kan die sosiaal-konstruksionisme, in ‘n integrasie met sistemiese idees, gemeenskaplikhede wat gevorm is deur gedeelde kulturele waardes of diskoerse en hoe hierdie gedeelde idees in die daaglikse gesinslewe getransformeer word, aantoon.

Vrae het nou meer te doen met “the world of experience, the world we can know.” (Paré, 1995: 13). Gesinsverhoudings word nou gesien as kreatiewe uitdrukkings van individue wat “mede-inwoners” is van ‘n interpreterende gemeenskap (Paré, 1995: 13; vgl. Müller, 2000: 1). Hier kan dus van ‘n Derde Orde Beweging gepraat word. “Dit het alles begin by ‘n geloof in ‘n kenbare werklikheid, ‘n logiese en geordende heelal waarvan die wette deur goeie wetenskaplike arbeid ontsyfer kan word; toe het daar ‘n beweging plaasgevind na ‘n meer perspektivistiese posisie, waar gekonkludeer is dat enige beskrywing primêr vertel van die persoon wat die beskrywing aanbied; en nou geleidelik ontwikkel ‘n siening wat die *locus* van kennis binne die gemeenskap van persone plaas (Müller 2000: 1–2). Paré (1995: 3–4) noem dat betekenis nou gekonstrueer word tussen mense en nie meer gesien word asof dit êrens in ‘n individu weggesteek lê nie. Müller (2000: 2) skryf dat ons dus van die intersubjektiewe en konsensuele aard van kennis kan praat, ‘n sosiaal-konstruksionistiese siening of dan ‘n Derde Orde Kubemetiek. “Die klem word

nou verskuif van die senuweestelsel na die intersubjektiewe invloed van taal en kultuur, asook die hermeneutiese tradisie van teksinterpretasie” (Müller, 2000: 2). “It emphasizes neither the biology of the observer nor the ontology of the observed world, focusing instead on knowledge as a function of communal interpretation” (Paré, 1995: 5). Taal speel dus ‘n baie belangrike rol en taal en semantiek word die manier waarop betekenis toegeken en gedeel word.

;

3.4.6 Teoretiese perspektiewe

Die sosiale wêreld is nie ‘n voorafgegewene nie, maar word aktief geskep. In hierdie verband praat ons van die sosiale konstruksie van die werklikheid. Elkeen is skeppend en deelnemend teenwoordig in ons sosiale wêreld. Persoonlike en gesinservaring word nie bloot as subjektief gesien nie, maar groot klem word op taal geplaas en hoe dit die noodsaaklike boublokke, die materiaal van waaruit ons ons ervaringe skep, bevat. So kan diskoerse oor geslagskwessies gesien word as konstellasies van interverwante idees, insluitende toepaslike rolle, verwagtinge, emosionele ervaringe, regte, pligte en verpligtinge. “These often have a quality of ‘common sense’ in being ‘self-evident truths’ which are obvious and need not be questioned (Dallos & Urry, 1999: 169).

Sosiaal konstruksionisme is nie ‘n eenvoudige en sistematiese georganiseerde teorie nie. Enersyds bied dit ‘n siening van menslike ervaring as ‘n ‘van-bo-na-onder’ proses waar ons gevorm word deur ons internalisering van die dominante diskoers. Dit word weer op sy beurt gesien as verwant aan magstrukture in enige gegewe kultuur. ‘n Goeie voorbeeld hiervan is waar manlike diskoerse byvoorbeeld in die Westerse gemeenskappe dominant geword het. Andersyds beklemtoon ‘n groter ‘van onder-na-bo’ proses dat diskoerse geproduseer en getransformeer word en ‘n impak op plaaslike dag-tot-dag interaksies en gesprekke het. Beide prosesse is dit eens dat daar dominante idees, met kragtige gevolge is.

3.4.7 Teoretiese aansluitings en verbindings

Sosiaal konstruksionisme bevat 'n paar aansprake wat gesien kan word as verwant aan sistemiese idees. Dit sluit 'n klem op konteks en interpersoonlike prosesse in, waar dit gesamentlike handeling en onderling gekonstrueerde betekenis, strategiese interaksie, 'n erkenning van die belangrikheid van mag en die uitruiling van idees of terugvoer insluit. Sosiaal konstruksionisme gaan uit van die gedagte dat betekenis gesamentlik geskep word deur die dinamiese prosesse in gesprekke. Die hele gedagte van paralogie wat vroeër bespreek is, pas pragtig binne hierdie raamwerk. "We are shaped by the interactions across different contexts in which we are involved" (Dallos & Urry, 1999: 170). Hierdie interaksies word dan rekursief gevorm deur die gebruik van taal, wat as strategies en aktief van aard beskou word. "People are seen as continually employing 'rhetorical devices' in the use of language, to achieve particular ends and goals – to persuade, accuse, justify, solicit sympathy or admiration, seduce and so on" (Dallos & Urry, 1999: 170). Sosiaal konstruksionisme benadruk die feit dat interaksies verbind is met mag en dat taalgebruik mag definieer, byvoorbeeld deur ons gesofistikeerdheid met taal, ons aksente, ons toegang tot gespesialiseerde kennis wat inherent aan verskillende tale is (Dallos & Urry, 1999: 170).

Terugvoer word nie in terme van "informatie" beskryf nie, maar in terme van betekenis. Beide die sisteemteorie en sosiale konstruksionisme, beklemtoon die belangrikheid van konteks en hoe dit geïnternaliseer kan word in die dinamiek van gesinsinteraksies. Die sisteemteorie het egter bietjie minder aandag gegee aan die groter sosiale en kulturele kontekste; alhoewel die belangrikheid daarvan tog ondersoek is. In kort kom dit daarop neer dat daar verbande bestaan tussen sosiaal konstruksionistiese en sistemiese perspektiewe. Ons as't ware uitgenooi om die potensiaal te oordink om sosiaal konstruksionisme te sien as 'n perspektief wat idees bied wat die sisteemteorie uitbrei, maar ook daarmee verbind.

3.4.8 Die rol van die terapeut

In die Eerste Orde Kubernetiek, het die terapeut in die rol van 'n kundige ("expert") gestaan. In die Tweede en Derde Orde Kubernetiek word die kliënt as die "expert" gesien. Hier word terapie as 'n kollaboratiewe proses gesien wat 'n ko-konstruksie van nuwe maniere om probleme te beskou insluit. Dit is egter ook so dat, alhoewel die terapeut en die supervisiespan gesien word asof hulle 'n "non-expert" posisie sou inneem, daar tog 'n gesofistikeerde bewustheid mag wees (Dallos & Urry, 1999: 172). "Therapy requires a sociological awareness of issues of power: Both structural inequalities and the potentially oppressive impact of dominant cultural discourses. Added to this, therapists are expected to be aware of and continually monitor their own political dilemmas and prejudices – potentially oppressive assumptions and practices inherent in their privileged position of power and status in relation to the family. This may include their cultural class and gender status and privileges, and also assumptions and expectations of their own professional organisations" (Dallos & Urry, 1999: 172). Dit is dus duidelik dat die terapeut bewus moet wees van sy eie dilemmas en vooroordele.

In hierdie verband kan die sogenaamde "reflecting teams" 'n baie belangrike rol speel. Daar kan openlik as 'n span voor die gesin oor die terapeutiese aspekte gepraat word en gedagtes en besorgdhede word deur die spanlede en gesin gedeel. Sommige terapeute soos Michael White bevorder 'n oper gesprek en help gesinslede om hul probleme te eksternaliseer. In plaas van probleme as persoonlike mislukkings te sien, word mense aangemoedig om met die terapeut se hulp, die dilemmas te weerstaan. Hier kan byvoorbeeld gedink word aan emosionele stabiliteit, rasionaliteit, onafhanklikheid, aggressie en stabiliteit. (Dallos & Urry, 1999: 172).

In die lig van bogenoemde bespreking, stel Dallos & Urry (1995: 180) die volgende terapeutiese lyne voor:

- i) *Eerste Orde*. Fundamentele patrone of prosesse wat in die gesin mag voorkom, word aangedui. Daarmee saam kan 'n analise van eksterne faktore soos onder andere lewenssiklusorgange, gesinsnetwerke en werkseise aangeteken word. Hier sou 'n genogram byvoorbeeld nuttig kon wees om 'n prentjie van die konteks en hulpbronne te gee.
- ii) *Tweede Orde*. Die waardes waaraan die gesin vashou word ondersoek, byvoorbeeld hul weergawe van die probleem, verwagtinge ten opsigte van verhoudings, sieninge van mekaar en van hul onderskeie rolle. Daar word gereflekteer oor die terapeut(e) se siening en vooroordele ten opsigte van die gesin en die terapeutiese verhouding wat ontwikkel. Die genogram help om temas tussen die verskillende generasies, tradisionele waardes en hoe dit gekom het dat die gesin sekere waardes gevorm het of selfs uitgedaag het, te identifiseer. Sirkulêre vraagstelling – die idees wat hulle het oor mekaar se waardes, persepsies en verwagtinge – help om die gesin te laat dink en kan nuwe inligting na vore bring.
- iii) *Derde Orde*. Gesinsprosesse word oorweeg, patrone of waardes en die terapeutiese verhouding tot groter kulturele vrae, byvoorbeeld veronderstellinge oor gesondheidsorg, geslagsverwagtinge, historiese veranderinge in die idees oor byvoorbeeld die gesinslewe en raskwessies. Hoe vorm die terapeut/span se eie veronderstellinge sy siening en interaksie met die gesin?

Bogenoemde in ag geneem, sien Dallos & Urry (1999: 183) die kernverskille tussen die drie fases soos volg:

- i) *Eerste Orde Kubernetiek* – die klem val op oop patrone en prosesse in gesinne (soos waargeneem van buite) en pogings om simptome as 'n funksie van hierdie gesinsdinamiek te verklaar. Terapie word voortgesit deur pogings om die patrone te wysig wat die probleem in stand hou.
- ii) *Tweede Orde Kubernetiek* – die klem val op realiteit as uniek-gekonstrueer deur gesinslede, 'n klem op die terapeut-gesin proses en 'n

siening van terapie waar dit 'n kollaboratiewe ko-konstruksie van betekenis insluit.

- iii) *Derde Orde Kubernetiek* – individuele en gesinswaardes word gesien as geskep deur 'n wyer sosiale konteks. Taal word gesien asof dit die materiaal of boustene bevat van waaruit gesinne hul ervaring konstrueer.

Dit bly 'n ope vraag of 'n mens moet volhou om van “kubernetiese ordes” te praat. 'n Mens kan dalk bloot van “sosiale terapieë” in kontras tot psigologiese terapieë praat. So kan Gesinsterapie die eerste golf van hierdie meer evolusionêre manier van kyk wees, dan sistemiese terapie, feministiese terapie wat geslagsfaktore meebring en die narratiewe benadering wat die invloed van politieke en kulturele diskoerse meebring. Konstruksioniste praat weer van 'n wêreld gebonde deur gesprek en maak van 'n “gesamentlike konstruksie van betekenis” 'n kemsak (Hoffman, 1999: 1).

Met bogenoemde bespreking van dekonstruksie, postmodernisme en sosiaal-konstruksionisme, het ek in groter detail as in hoofstuk een 'n aanduiding probeer gee van waar ek myself as navorser positioneer en hoe ek by die bepaalde paradigmas uitgekom het.

3.5 NARRATIEWE TERAPIE

Binne die ontwikkeling van verhale word 'n bepaalde betekenis aan geheime toegeken. Bepaalde “language games” word gespeel en noodsaak dat daar paralologies met hierdie “language games” en perspektiewe omgegaan sal word. Om “language games” te verstaan, is dit nodig dat die storie waarbinne bepaalde “language games” hul grondslag vind, gehoor word. Stories moet vertel en gehoor en geherinterpreteer word. Hieronder volg 'n bespreking van enkele van hierdie perspektiewe wat ten doel het om 'n storie te laat vertel en te laat ontwikkel en deur perspektiewe wat oopgemaak word, alternatiewe stories te ontwikkel. Daar vind dus voortdurende ontdekking en ontwikkeling van stories plaas en die ruimte moet daarvoor geskep word. Om stories te ontdek, moet

daar so min as moontlik met eie vooropgestelde gedagtes na verhale geluister. Die doel is nie om voorskriftelik met hierdie perspektiewe om te gaan, maar op egte postmoderne wyse daarmee in gesprek te tree. Storie ontdekking is 'n sosiaal-konstruksionistiese proses waaraan terapeut en gespreksgenoot saamwerk om saam by 'n gedeelde betekenis te kom.

In die proses waar stories ontdek word, word nuwe stories ontwikkel. 'n Beter situasie kom tot stand. Die storie moet verbeeldingryk genoeg wees om 'n verskil te kan maak.

3.5.1 Die narratiewe model van Michael White

Volgens White kan bepaalde gebeure in die verhaal (wat in die geval van hierdie spesifieke navorsing met geheime verband hou), in spesifieke volgordes aan mekaar gekoppel word deur die tydelike dimensie - verlede, hede en toekoms en volgens spesifieke intriges wat White 'n "landscape of action" noem (White, 1991: 3). Verhale is saamgestel uit twee "landskappe", 'n "landscape of action", wat 'n bepaalde perspektief aan die "leser" bied ten opsigte van die tematiese ontvouing van gebeure deur die loop van die tyd, asook 'n "landscape of consciousness", waar dit gaan oor die interpretasies deur die karakters in die verhaal asook die interpretasies van die leser wanneer hy, op uitnodiging van die "skrywer", die bewussynswêreld van die karakters binnegaan. Mens sou dus hier die vraag kon stel hoe die karakters van die verhaal die geheim interpreteer, en hoe die "leser" dit interpreteer? Die "landscape of consciousness" bring die betekenis wat afgelei word deur die karakters sowel as die lesers na vore, deur refleksie op die gebeure en intriges soos hulle in die "landscape of action" ontvou (White, 1991: 3,4). Hierdie narratiewe uitgangspunte bied waardevolle kennis vir die verstaan van die rol wat geheime speel in die ontwikkeling van die verhaal.

In hierdie navorsing word die narratiewe perspektief nie as 'n sogenaamde "grand narrative" gehanteer nie, maar bloot as 'n perspektief wat as 'n hulpmiddel tot paralogiese verstaan gesien word.

'n Persoon se verhaal verwoord die betekenis van ervaringe. "Not only does a person's story determine the meaning that person gives to his or her experience, but the story also largely determines which aspects of experience the person selects out for expression" (Tomm, 1993: 75). Dit gaan dus nie net oor die betekenis wat aan 'n bepaalde ervaring gegee word nie, maar ook watter aspekte die persoon sou uitkies om te vertel.

White onderskei tussen sogenaamde *dominante* verhale en *alternatiewe* verhale. Die dominante storie word oor en oor vertel en bepaal 'n persoon se lewe, terwyl die alternatiewe storie deel vorm van die onderdrukte kennis en derhalwe nie die persoon se lewe tot dieselfde mate vorm nie (Kotzé & Kotzé, 1997: 33–34).

Wanneer mense aanmeld vir terapie, doen hulle dit omdat hulle lewens nie meer behoorlik funksioneer nie. Hierdie punt van ondoeltreffende funksionering noem White (1990: 16) 'n "dominant 'problem-saturated' description". Hy noem dan verder dat die eksternalisering van hierdie "problem-saturated story" geïnisieer kan word deur die eksternalisering van die probleem aan te moedig, en dan die invloed van die probleem op die persoon se lewe en verhoudings te karteer. "This is begun by asking persons about how *the problem* has been affecting their lives and their relationships. By achieving this separation from the problem-saturated description of life, this habitual reading of the dominant story, persons are more able to identify unique outcomes" (White, 1990: 16).

Waar die probleem gekarteer word, word die dominante verhaal vertel. Vrae word gevra wat die persone in staat stel om die invloed van die probleem in hul lewens en verhoudings te karteer. Hierdie vrae help die persoon om die probleem se invloedssfeer te identifiseer. Dit behels 'n probleem-versadigde

beskrywing van die gesinslewe, wat veel breër is as die beskrywing wat gewoonlik vir die probleem self aangebied word. Eerder as om die ondersoek na die verhouding tussen die probleem en die persoon aan wie die probleem toegeskryf word, te beperk, identifiseer hierdie vrae die effek van die probleem rondom verskeie vlakke – tussen die probleem en verskillende persone sowel as tussen die probleem en verskillende verhoudings (White, 1990: 40).

In aansluiting by die kartering van die probleem, ontwikkel White die metode van eksternalisering (hieroor word breedvoeriger in hoofstuk vier punt iv gehandel). Nadat die betrokke probleem beskryf is, ontwikkel die eksternalisering daarvan spontaan vanuit die kartering van die effek van die probleem in mense se lewens en in hul verhoudings. Die eksternalisering van die probleem word verder versterk deur die kartering van die invloed van persone in die lewe van die probleem (White & Epston, 1990: 48–49). Dekonstruksie (breedvoeriger beskryf in 3.1 hierbo) is hier van besondere belang. White (1993: 35) definieer sy gebruik van die term dekonstruksie soos volg: “Deconstruction is premised on what is generally referred to as a ‘critical constructivist’ or, as I would prefer, a ‘constitutionalist’ perspective on the world. From this perspective, it is proposed that persons’ lives are shaped by the meaning that they ascribe to their experience, by their situation in social structures, and by the language practices and cultural practices of self and of relationships that these lives are recruited into. This constitutionalist perspective is at variance with the dominant structuralist (behaviour reflects the structure of the mind) and functionalist (behaviour serves a purpose for the system) perspective of the world of psychotherapy.”

Persone ervaar deur dekonstruksie ‘n verwydering van die probleem en in hierdie vrye ruimte word die moontlikheid geskep tot die ontwikkeling van alternatiewe verhale (White, 1993: 39). In Derrida se terme sou dit beteken dat die probleem gemarginaliseer word en dat die alternatiewe verhaal na die sentrum gebring word.

Eksternalisering is 'n metode wat White ontwikkel het en wat ten nouste aansluit by die narratiewe benadering tot terapie. Persone word aangemoedig om die probleme wat hulle ervaar, te objektiveer en te persoonifieer. Die probleem word 'n aparte entiteit en as sodanig “geëksternaliseer” (Müller, 1996: 165).

Persone word in hierdie gesprekke aangemoedig om oor die invloed van die probleem op hulle lewe te praat. Die invloed van die probleem op hulle lewe moet in interaksie met ander mense gekarteer word en gevra word hoe persone by die siening betrokke geraak het. Persone ervaar dan 'n verwydering van die probleem en alternatiewe verhale word ontdek (White, 1993: 39). Deur 'n probleem te eksternaliseer, word die moontlikheid gebied tot die skep van sogenaamde “unique outcomes” (White & Epston, 1990: 55).

Müller (1996: 166) sê dat die eksternalisering van die probleem mense in staat stel om hulle los te maak van sulke dominante stories wat hulle lewens gedurig vorm. So word dit moontlik om ander betekenis toe te ken aan gebeurtenisse. Deur los te kom van hierdie dominante stories, word dit vir mense moontlik om erkenning te gee aan vroeëre verwaarloosde, maar belangrike aspekte van hulle lewenservaringe. Dit is hierdie aspekte van die lewensverhaal wat as “unique outcomes” bekend staan.

Volgens White (1990: 56–61) kan daar drie soorte “unique outcomes” onderskei word:

i. “Historical unique outcomes”

'n Historiese oorsig van die persoon (-one) se invloed in verhouding tot die probleem word onderskei. “Feite” of gebeure kan opgeroep word wat die effek van die probleem in hul lewens en verhoudings weerspreek. “Although such events are experienced by the persons concerned at the time of their occurrence, the problem-saturated stories of their lives usually rule out the attribution of new meanings to such experiences. These historical unique outcomes can facilitate

performances of new meanings in the present, new meanings that enable persons to reach back and to revise their personal and relationship stories” (White & Epston, 1990: 56).

ii. “Current unique outcomes”

Sommige “unique outcomes” kom gedurende die terapeutiese sessie voor. Die terapeut se nuuskierigheid kan dit na vore bring en die persoon as’t ware uitnood om sin daaruit te maak. “The immediacy of these current unique outcomes is highly compelling, and they are directly available to persons for the performance of the new meanings” (White & Epston, 1990: 59).

iii. “Future unique outcomes”

“Unique outcomes” kan ook in die toekoms geplaas wees. Dit kan geïdentifiseer word in ‘n oorsig van ‘n persoon se intensies of planne om die invloed van die probleem te ontsnap of deur ‘n ondersoek te doen na die begeerte om hul lewens en verhoudings van bepaalde probleme te bevry. Alhoewel hierdie “unique outcomes” verband hou met ‘n antisipasie van gebeure wat kom, is hulle ook nou teenwoordig en kan dit lei tot die identifisering van “historical unique outcomes”. “The existence of these intentions and hopes can be considered a present act of defiance in the ‘face’ of the problem and can also lead to an investigation of those historical experiences that have informed persons that things might be different in the future – perhaps what they might have ‘glimpsed’ that has kept their hopes alive” (White & Epston, 1990: 61).

Verbeelding speel ook ‘n betekenisvolle rol by die eksternalisering van die probleem. Die terapeut moet hom/haar byvoorbeeld “verbeel” oor wat betekenisvol vir die persoon kon wees wat hulp soek en om nie verblind te word deur sy/haar eie kriteria van waarop nuwe ontwikkelings in sy/haar lewe en verhoudings sou kon dui. Soos wat die terapeut kennis opdoen van die persoon se gewoontes en voorspelbare response tot die gebeure rondom die probleem, kan hy/sy hom/haar verbeel watter soort respons a unieke en onverwagte

uitkoms sou kon meebring. “This enhances the therapist’s receptivity to ‘news of difference’ and, in tum, assists him/her to recruit the imagination of those persons who seek therapy” (White & Epston, 1990: 61).

White (1993: 40) sê dat deur die metode van “unique outcomes” word kliënte in die terapeutiese proses bemagtig om self die redakteurs te word van hul eie lewensverhale.

3.5.2 ‘n Pastoraat van narratiewe betrokkenheid

Müller (1996; 2000) bied ‘n baie interessante ontwikkeling wat hy ‘n Pastoraat van Narratiewe Betrokkenheid noem. Aangesien ek in hierdie navorsing nie met ‘n spesifieke model of sogenaamde “grand narrative” wil werk nie, en meer paralogies te werk gaan, bied ek hieronder ‘n beskrywing van hierdie vorm van pastoraat aan met die uitnodiging aan die leser om self paralogies met hierdie perspektief in gesprek te tree.

Müller (1996: 99) identifiseer ‘n gespreksagenda wat aan die hand van die narratiewe pastoraat gestruktureer word. In hierdie gespreksagenda, geneem uit doodgewone vergaderingspraktyk, kom vyf groot bewegings of verhale voor. (Müller, 1996: 98). Voordat ek egter hierdie vyf bewegings aan die hand van ‘n gevallestudie hanteer, wil ek eers die agtergrond van ‘n gevallestudie gee:

Marie (32) was getroud met Danie (29). Hulle is getroud in 1992 en geskei in 1994. Hulle het twee kinders, Bertie (10) en Ansie (8). Op die ouderdom van twee jaar was Marie in ‘n motorongeluk en is daarna gestrem. Haar gebrek het haar altyd minderwaardig en “uit” laat voel, asof sy nie in pas is nie. Die kinders het haar gespot en wou nie met haar maats wees nie. Dit het haar eensaam en alleen laat voel. Haar Pa is oorlede toe sy twaalf jaar oud was. Geweld en drankmisbruik het ‘n sterk rol in haar ouerhuis gespeel, wat vrees by haar ingeboesem het. Die aand toe haar pa dood is, het sy in die bed gelê en dink of dit nie beter sou wees as hy sou doodgaan nie, en toe dit dieselfde aand gebeur,

het sy skuldgevoelens ontwikkel en gedink dat dit haar skuld is dat haar pa oortede is. Haar ma het saans met mans begin uitgaan en die kinders alleen tuis gelaat. Dit het haar verwerp laat voel. Nie alleen het haar ma op 'n stadium laat blyk dat haar pa haar (Marie) nooit liefgehad het nie, maar ook het 'n vriendin op skool in die koshuis vir haar gesê dat 'n sekere outjie net met haar uitgaan omdat hy haar jammer kry. In latere gesprekke het dit geblyk dat haar gewese man ook net met haar getroud is omdat hy haar jammer kry. Uit die aard van die saak het sy gefloreer op komplimente van enige aard en sou enigiets doen om aanvaar te word.

Toe sy 14 geword het, is haar ma weer getroud. Die man het egter ook die kinders mishandel en vir Marie verkrag toe hy dronk was. In matriek is sy weer verkrag deur Bennie. Haar beste vriendin het haar van Marie onttrek, omdat sy gevoel het die verkragting was Marie se skuld. "Dit was asof ek nie kon rigting kry nie. Party dae, selfs weke, was ek sonder kos. Ek het Matriek gedruip en kon daama nie my werk behou nie. Ek was vir dae lank in 'n toestand. Ek het aanmekaar gehuil en soos 'n mislukking gevoel. Ek het by mans geslaap. Ek het so gesoek na liefde, sekuriteit en standvastigheid." Sy het daama met 'n man uitgegaan wat drank misbruik het, deur die teleurstelling gegaan van 'n gebreekte verlwing, totdat sy met Danie getroud is. Haar skoonfamilie wou haar nooit aanvaar nie en het haar voortdurend as 'n hoer ('n woord wat sy oor en oor in die terapeutiese sessies gebruik het) uitgekryt. In die huwelik het Marie baie tekens van aggressie begin toon. Sy het goed teen die muur stukkend gegooi en een keer selfs die huis aan die brand gesteek. Die vrees wat dit ingeboesem het, het dan ook 'n rol gespeel in die feit dat haar kinders ná die egskeiding van haar vervreem is. Sy het uiteindelik in 'n kommune beland en 'n drankprobleem ontwikkel. Sy het reeds sewentien keer probeer selfmoord pleeg.

Hier volg dan nou 'n bespreking van bogenoemde vyf bewegings van die gespreksagenda:

i. Die noodverhaal

Müller (1996: 72) sê dat die gespreksgenoot gehelp moet word om die storie van nood so uitvoerig moontlik te kan vertel. Elke mens se nood is uniek en hulle behoefte is dat iemand na hul probleemversadigde storie sal luister (sien 3.4.1 hierbo) sal luister. Die nood het hulle verblind. "The family's past and future experience collapses into the present" (Keith & Whitaker, 1988: 440). Mense voel hul bestaan is besig om te disintegreer en ervaar 'n mengsel van gevoelens. Hierdie gevoelens word oorheers deur gevoelens van verwondbaarheid, verwardheid en domheid (Müller, 1998: 74).

Die terapeut is in hierdie geval nie 'n "change agent", hy kyk nie van buite na wat gebeur en bied dan oplossings nie, maar skep bloot die ruimte vir die noodstorie om vertel te word. Dit gaan hier om die vertel van die verhaal ("storytelling"), nie die samestelling van 'n verhaal ("storymaking") nie. Dit gaan hier oor die *wat* en nog nie oor die *waarom* nie. Wanneer stories te vinnig geïnterpreteer word, kan iemand te maklik as die swartskaaп geïdentifiseer word. Dit kan lei tot blamering en skuldgevoelens en dan is dit 'n logiese reaksie om te wil verdedig. Uiteindelik word die nood net groter.

In die geval van Marie, is taamlik lank stilgestaan by die noodverhaal. In hierdie noodverhaal kon bepaalde temas of episodes alreeds onderskei word, naamlik haar huwelikstorie, haar gebrekstorie, haar ouerhuisstorie, haar koshuisstorie, haar verkragtingstorie, haar skoonfamiliestorie, haar aggressiestorie en haar vervreemding-, isolasie- en selfmoordstorie. In die verkragtingstorie dien twee gebeure vermeld te word, die eerste dat dit 'n vriend op skool was wat haar verkrag het en dat die tweede verkragting deur 'n aangetroude familielid, haar stiefpa, gedoen is. Laasgenoemde verkragting het sy geheim gehou en dit vir die eerste keer, waar iemand sonder veroordeling, vooroordeel en agterdog na haar kon luister, vertel. Uiteraard het sy haarself en haar familie probeer beskerm deur die geheim te bewaar. In latere gesprekke het dit na vore gekom dat sy op hierdie wyse haarself van haar familie en gesin vervreem het en dat

vertroue ondermyn is. Op hierdie stadium wil ek net daarop wys dat kinders dikwels geheime bewaar ten einde hul ouers te beskerm van onnodige kommer of om moontlike vorme van straf vry te spring. “They are extremely attuned to their parent’s emotional sensitivities, know what will upset them, and learn to keep these things to themselves. This can lead to lying or evasiveness around certain issues, which then creates even more anxiety and mistrust in the parents. In order to stop this escalating cycle, the child must feel the parent can deal directly and rationally with the material that is being kept secret” (Imber-Black, 1993: 2). Geheime behels dat elke lid van die gesin verantwoordelikheid neem vir sy/haar dade en reaksies. Die uiteinde by die bewaring van geheime soos verkragting, is dat skuldgevoelens toeneem en ‘n invloed op die gesin uitoefen (Imber-Black, 1993: 72).

Om iemand aan te moedig om die noodverhaal te vertel, kan sirkulêre vrae baie handig te pas kom. “Wie word die meeste geraak as die geheim van die verkragting bekend sou word?” “Wat was jou ouers se ervaring toe jy en jou man wou skei?” “In wie se geselskap het jy altyd minderwaardig gevoel oor jou gebrek?” “Hoe het jou ma jou pa se drankprobleem hanteer?”

Sirkulêre vrae gaan in die sirkel om en vra na die interaksies tussen mense. Hoe affekteer die een se gedrag die ander. Müller (1998: 76) noem dat daar volgens Hoffman ‘n hele paar voordele aan sirkulêre vrae verbonde is:

- a. Dit laat mense tot stilstand kom en nadink oor wat gebeur, eerder as om net stereotiep te veroordeel.
- b. Dit sny binne-in konflikte in, nie alleen tussen gesinslede nie, maar ook tussen die gespreksgenote en die terapeut.
- c. Dit het meer “difference thinking” tot gevolg. Dit kan die insig bring dat ‘n klein verskuiwing in die manier van interaksie ‘n verskil kan maak.

ii. Die verledeverhaal

Die verledeverhaal gaan verder as die noodverhaal en kan lig op die nood werp wat uiteraard ook noodsaaklik is om die nood te verlig. Volgens Müller (1998: 76) is erns maak met die verledeverhaal in besonder ook 'n pastorale aktiwiteit. Die evangelie vra dat mens nie op moralistiese wyse na mense se verhaal luister nie, maar op 'n historiese basis. Dit vra dat mens nie sal veroordeel nie, maar sal luister. “Die verhalende pastor *takes a history* en met daardie rou materiaal werk hy aan 'n persoonlike verhaal wat by die Groot Verhaal van God ingesluit is. Daar kan nie *storymaking* plaasvind sonder dat die verlede eers deeglik vertel is nie. ‘n Mens kan alleen verstaan hoe jou eie klein geskiedenis inpas en deel is van die Groot Geskiedenis (Heilsgeskiedenis) as albei, die klein verhaal en die Groot Verhaal, eers goed vertel is” (Müller, 1998: 77). Dit gaan nie hier net om 'n terugroep van die verlede nie, maar om 'n herbelewenis daarvan. Die doel is nie om die verlede te herwin nie, maar om 'n toekomsstorie te konstrueer uit die herinnering van die verlede. Die verlede word dus die boumateriaal in die verbeelding van die toekoms. Deur bloot die verledeverhaal te onthou, is genesend want dit help jou om jouself te posisioneer vir die toekoms. Identiteit kan nie gevorm word solank die verlede vergeet of ontken word nie. Verhale van die verlede word deur terapie opgediep en vertel. Die verlede word die lens waarmee mens na die toekoms kyk. “As die lens van die verlede nie 'n helder beeld van die toekoms wil verskaf nie, moet die verlede geherinterpreteer en geherstruktureer word, maar nie uitgewis word nie. Totale geheueverlies en identiteit is twee heeltemal onversoenbare konsepte” (Müller, 1998: 78).

Müller (1998: 78–92) noem 'n paar metodes wat as boumateriaal gebruik kan word in die terapeutiese proses:

a. 'n Verhaal uit jou kinderjare

Marie het vertel hoe sy as kind altyd as haar ma in die aande uitgegaan het en hulle as kinders alleen by die huis gelos het, haar poppe se bene en arms uitgepluk het en gate in die poppe gebyt het. “Dit het my laat goed voel as ek die pop kon breek en die hare kon uitpluk”, het sy gesê. “Dit het jou laat goed

voel?”, het ek gevra. “Ja, dit was vir my lekker om my aggressie so te ontlaai, want die poppe kon nie terugpraat nie”, het sy geantwoord. So kon ek verder op haar aggressieverhaal ingaan en agterkom hoe sy in werklikheid as kind mishandel en geslaan is. Dit was toe vir my moontlik om meer van haar aggressie te verstaan.

‘n Verhaal uit die kinderjare kan opgebou word uit ‘n insident wat ‘n soort krisis was en wat ook ‘n positiewe of negatiewe afloop gehad het. Mens kan vra vir ‘n storie waarin ander lede van die gesin van oorsprong ook karakters was. ‘n Simbool kan saamgebring word wat hulle uit die verlede herinner, iets wat kosbaar is byvoorbeeld foto’s, kledingstukke, juwele of boeke. Op hierdie wyse word beide die verhaal en die identiteit geherstruktureer en opnuut die basis vir ‘n betekenisvolle toekomsverhaal. Die simbool bring hulle terug na hul identiteit. Selfs ‘n tweede storie kan vorm aanneem. Marie het byvoorbeeld (een van haar ou stukkende poppe in die hand, nadat ek haar gevra het om iets uit haar kinderjare saam te bring) huilend vertel hoe haar boetie haar begin slaan het as sy die poppe breek en hoe sy hom dan geskop het. Hulle het altyd soos kat en hond baklei as hul ma weg was. Sy het dikwels sommer histories begin huil, veral as sy vertel hoe haar ma haar altyd met ‘n sambok geslaan het, of sy nou skuldig was of nie! Sy het ook vertel hoe sy soms ure onder die bed gaan lê het as sy hoor haar ma kom by die huis aan. Soms het sy na die bure toe gehardloop en daar gaan slaap. Dit het, in haar eie woorde, “uitkomkans” gebied.

Marie se verledeverhale bied ook boumateriale vir die toekoms. Woorde soos “uitkomkans”, “vrees” (‘n woord wat sy dikwels gebruik het), “baklei” en “skuld” het almal boustene vir die toekoms gebied. Die bure het vir haar die moontlikheid gebied om weg te kom van al die drama by die huis en om haar hart uit te praat. Dit was een van haar toekomsversugtinge, om ‘n veilige hawe te kon hê waar mense haar kon verstaan en aanvaar.

b. Grafiese voorstellings

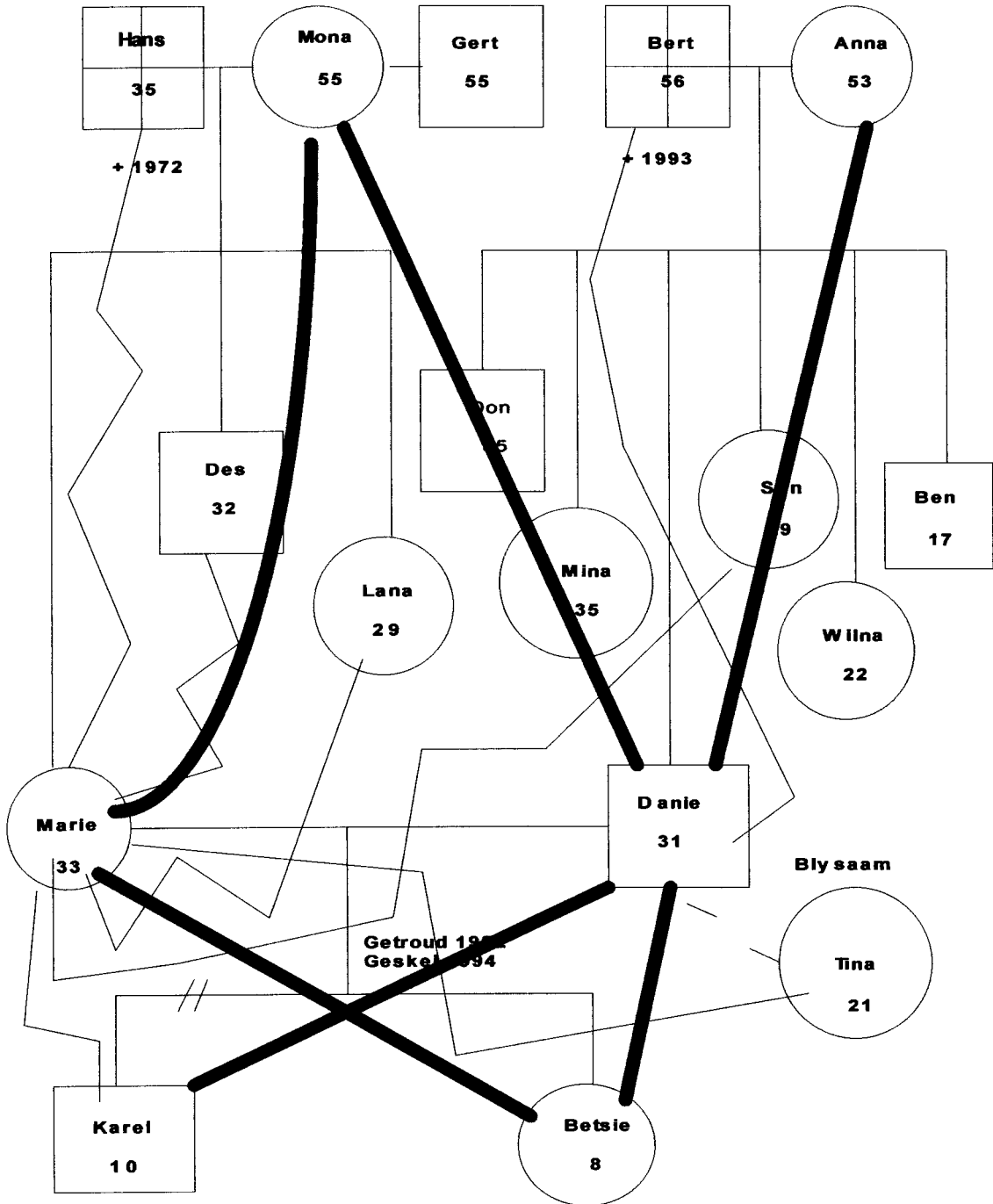
Müller (1998: 79–86) behandel drie metodes wat nuttig is om die verledeverhaal te laat ontvou, naamlik die genogram, lewenslyne en die ekokaart.

Die genogram

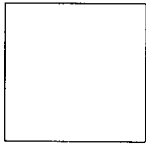
Müller (1991: 55) en Hartman (1978: 57) definieer 'n genogram as “ 'n diagram van familie- of gesinstrukture wat gebruik word om patrone en temas binne die familie oor drie of vier geslagte te verhelder. Familiebande, ouderdom, geslag en mylpale soos geboortes, huwelike, egskeidings en sterftes word ook aangedui. Professionele en gesinsrolle kan ingevul word en veral word klem gelê op emosionele bande tussen gesinslede. Die veronderstelling is dat al die beskikbare gesinslede almal moet help met die konstruksie van die genogram en dit opsigself kan 'n hele emosionele ontlading veroorsaak. Uiteindelik moet die genogram ook nie vir hulle uitgelê word nie, maar terapeut en gesin moet sáám die betekenis daarvan ontdek.”

Die doel van die genogram is 'n eksplorاسie van die gesinsgeskiedenis om dit wat tans besig is om in die gesin te gebeur, beter te verstaan en die kragte te ontgin wat in die gesinsverhoudings en –struktuur skuil (Müller 1998: 80).

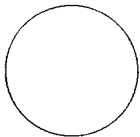
Hier volg Marie se genogram as voorbeeld:

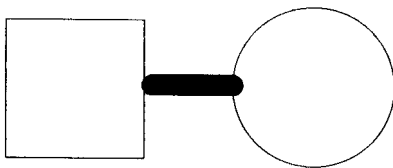
Sleutels tot genogram:

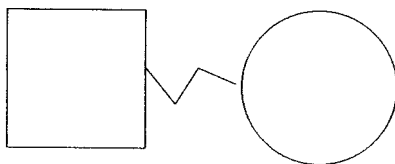
Manlik

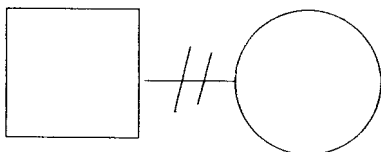
Vroulik

Hegte verhouding

Konflik

Geskei

+ oorlede met datum bygevoeg

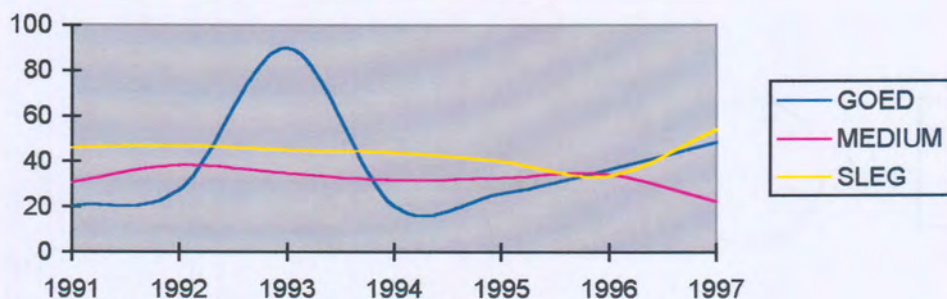
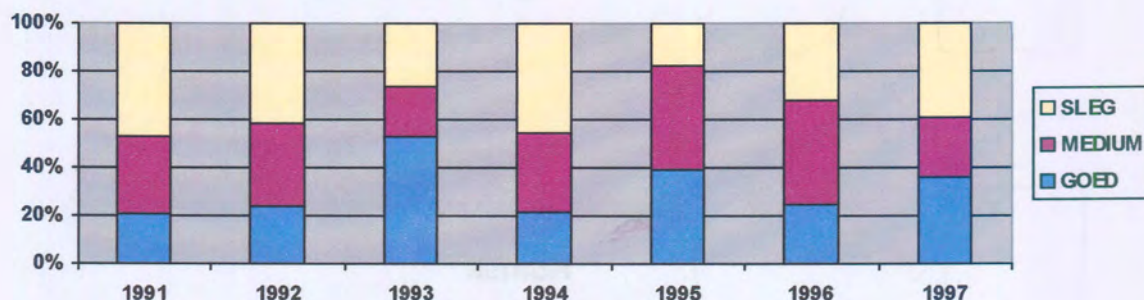
Deur die gebruik van so 'n genogram kan daar byvoorbeeld lig gewerp word op reëls, mites, geloofsoortuigings, gesinsrolle, geheime, belangrike gebeurtenisse

en rituele wat in hierdie gesinsopset voorkom. Die genogram bied steeds 'n nuttige geleentheid om die gesin se verhaal grafies te kan voorstel.

Die lewenslyn

Op 'n skoon stuk papier word êrens op 'n lyn begin en word die verloop van jou lewe voorgestel. Voorspoedige sowel as moeilike tye kan voorgestel word en die datums van bepaalde oorgange kan aangedui word. Die manier waarop die lyn getrek word, behels 'n interpretasie van gebeure. Dit word 'n verhaal. Daar kan self kleure gebruik word. Elke persoon kan byvoorbeeld met drie kleure aandui of iets goed, middelmatig of sleg was.

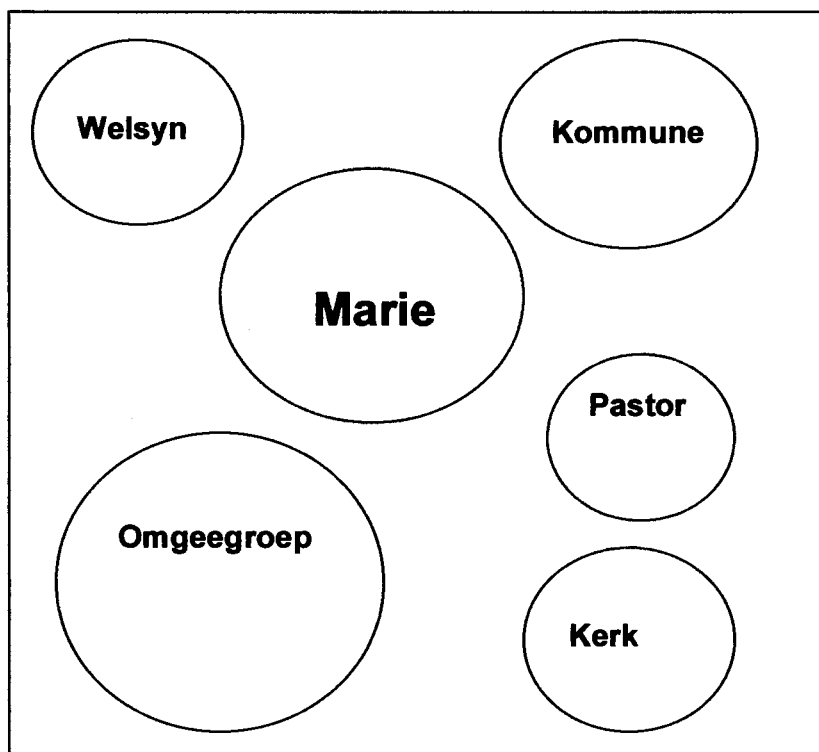
Hier volg 'n voorstelling van twee maniere waarop 'n lewenslyn getrek kan word:

Die ekokaart

Die ekokaart is ontwikkel om 'n oorsig oor 'n hele reeks van komplekse, interafhanklike data na vore te bring wat deur 'n narratiewe gesprek opgeroep word. 'n Sinvolle gesprek kan met die gesin gevoer word met behulp van die ekokaart. "Waar die genogram die gesin se ontwikkeling deur die loop van tyd voorstel, doen die ekogram dit in terme van ruimte" (Müller, 1991: 58). Die ekokaart help die gesin om op sake buite die gesinsverband te fokus en hulle te laat beseef hulle is deel van 'n groter gemeenskap. Daar kan tot nuwe besluitneming gekom word omdat wanverhoudinge en eensydige belangstellings blootgelê word. In die geval van 'n geheim, byvoorbeeld verkragting, kan daar heelwat hulp deur die ekokaart gebied word om te sien wat die gemeenskap in terme van ondersteuningstelsels aanbied. Op hierdie wyse kan 'n gesin weer hul plek in die gemeenskap vind. Om saam met 'n gesin so 'n ekokaart te teken, kan 'n bevrydende ervaring vir die gesin wees. Dit fokus ook op sake rondom hulle en help hulle om te beseef dat dit nie soseer hulle as individue is wat geëvalueer word nie, maar die geheel waarvan hulle deel is.

Ekokaart

Toekomsgram en toekomskaart

Hierdie is twee van my eie tegnieke wat oorweeg kan word in die terapie met die oog op die toekomsstorie van die gesin. Beide tegnieke kan die inligting wat in die opstel van die genogram en ekokaart ingewin is, benut om die toekoms te verbeel. Die gesin kan met die inligting tot hulle beskikking, gevra word om 'n genogram of ekokaart vyf of tien jaar van die huidige datum af, te verbeel. Deur middel van hierdie inligting wat dan verkry word, kan sinvolle strategiese beplanning rondom sake soos die lewensiklus van elke lid van die gesin, moontlike verliese/winste, interaksies en so meer gedoen word. Dit kan lede van 'n gesin waarin daar byvoorbeeld 'n verkragting voorgekom het, help om hul situasie asook die uitwerking daarvan in die toekoms in 'n sinvoller lig te aanskou. Daar moet egter teen 'n oor-idealistiese prentjie gewaak word, slegs inligting uit die vertelde verhale gebruik word, sodat geen valse hoop sou ontwikkel nie.

Herformulering

In verband met herformulering haal CHJ van der Westhuizen (1994: 104) vir Watzlawick, Weakland en Fisch soos volg aan: "... to change the conceptual and/or emotional setting or viewpoint in relation to which a situation is experienced and to place it in another frame which fits the act of the same concrete situation well or even better, and thereby changes its entire meaning" (1994: 95). Wanneer die realiteitsperspektief verander, tree die gesin ook anders op in 'n verhouding tot die perspektief wat verander. So kan 'n gesin byvoorbeeld bepaalde geloofsoortuigings rondom 'n sekere geheim hê en dit dan so verander dat die rol van byvoorbeeld 'n verkragter meer prominent gestel word en hul gevoelens na daardie kant gekanaliseer word. Die gevoelens wat bydra tot die geheimhouding, word dan geherformuleer en kan gesinslede in 'n ander konteks optree (Van der Westhuizen, 1994: 104).

Ander tegnieke

Ander tegnieke wat benut kan word, maar nie nou in detail beskryf sal word nie, is byvoorbeeld paradoksale take, kreatiewe oplossings, metafore, rituele en skulptering.

iii. Die verduisterde toekomsverhaal

Müller (1998: 87) noem dat die toekomsverhaal nie eksplisiet nie, maar implisiet funksioneer. Die verledeverhaal kan vertel word omdat daar reeds ruimte daarvoor in menslike interpretasies gemaak is. Dis asof die toekomsverhaal soos 'n embrio in die baarmoeder van die verlede lê. Dit vra dus groter vernuf waar dit by die hantering van die toekomsverhaal kom. Uit die verledeverhaal moet die toekomsverhaal gekonstrueer word. So vertel Marie se gevoelens van minderwaardigheid en eensaamheid dat sy moontlik 'n behoefte het om aanvaar te word. Aanvaarding deur mense sou dus deel van haar toekomsstorie kon uitmaak. Haar skuldgevoelens oor haar sogenaamde aandeel aan haar pa se dood en haar verkragtings, vertel dat sy sou wou hoor dis nie haar skuld nie. Haar rondslapery met mans vertel dat sy liefde soek. Haar aggressie vra dat sy haar woede in die toekoms sou kon beteuel en haar drankprobleem en selfmoordpogings is 'n verdere roepstem tot aanvaarding en liefde.

Gerkin (1984: 122; vgl. Müller 1998: 91) noem dat die werklike hermeneutiese vrae van die lewe gevra word wanneer jy aan die einde van jou pad gekom het, wanneer jy nie meer weet hoe nou vorentoe nie, wanneer jou toekomspektief versteur geraak het. "Terwyl die lewensproses nog ongestoord vorentoe beweeg, word ons nie lastig geval met die vraag na die sin van alles nie, maar wanneer die pad geblokkeer lyk, kan 'n mens die vrae nie meer ontwyk nie. So gesien, is die versteurde toekomspektief die primêre motivering vir betekenisvolle verandering" (Müller 1998: 91–92). Die pad voor ons moet weer raakgesien word. Dit sal die hele wyse waarop die hede ervaar word, verander.

Mense praat oor hul verhaal wat vasgesteek het, wat aan hulle pyn en seer besorg. As hulle kan hoor wat hulle huidige verhaal oor hulle toekomsverhaal te sê het, bring dit groot verligting. Saam met die gespreksgenoot word daar aan 'n toekomsstorie gekonstrueer. "n Toekomsstorie, beter as die huidige, kan alleen verbeel(d) word as daar eers 'n bewustheid gegroei het oor die vasgelooptheid van die huidige toekoms verhaal" (Müller 1998: 92).

In 'n gesprek met Marie is daar gevra hoe sy haarself graag sou wou sien en wat sy graag sou wou sien gebeur sodat sy aanvaar kon word. In die twee kolomme in hieronder, stel ek die **NOU** en die **IDEAAL** grafies in 'n tabel voor:

NOU	IDEAAL
Ek is vet	Ek wil maerder wees
Ek is lelik	Ek wil sag wees en 'n mooi vel en mooi hare hê
Ek voel vuil	Ek wil rein en skoon wees
Ek voel oud	Ek wil jonk voel
Ek voel minderwaardig	Ek wil gelyk voel en nie altyd wegkruip nie
Daar is geen sin in my lewe nie	Ek wil 'n doel in my lewe hê
Ek voel seer	Ek wil heel en bly voel
Ek voel verwerp	Ek wil aanvaar word
Ek voel nutteloos	Ek wil iets beteken
Ek het my man en kinders gefaal	Ek wil 'n goeie verhouding met my kinders hê

Net deur Marie so ver te kry om oor die ideaal te begin dink, het klaar 'n verligting oor haar gebring. Die ekokaart het ook 'n groot rol daarin gespeel om aan haar die ondersteuningstelsels wat vir haar beskikbaar is, uit te wys.

iv. Die hervertelde verledeverhaal

Dit is belangrik om te verstaan dat daar voortdurend sirkulêr met die verlede en toekoms omgegaan word. So sou 'n herformuleing op die een punt, 'n verbeelding op die ander behels en andersom. Müller (1998: 92) haal aan uit TS Elliot se "Little Gidding":

"We shall not cease from exploration
And the end of all our exploring
Will be to arrive where we started
And know the place for the first time."

Positiewe herformulering bewerk dat die identiteit versterk word. Wanneer die verhaal vertel word, word betekenis toegeken en geïnterpreteer. So word die verhaal uiteindelik geherformuleer deurdat ander, nuwe betekenis aan gebeure toegeken word.

Om 'n verhaal te vertel, beteken nie dat 'n klomp feite aanmekaargeryg word nie. Dit gaan oor die verbalisering van ervarings.

Die verskil tussen die vertel van die verledeverhaal en die herformulering van die verledeverhaal kan met twee begrippe wat Clarissa Pinkola Estés (1992: 59–60) naamlik "backtracking" en "looping" vergelyk word. "Backtracking and looping is when an animal dives under the ground to escape and pops up behind the predator's back" (Estés, 1992: 59). Om die verledeverhaal te vertel, kan vergelyk word met "backtracking". Wanneer "looping" bykom, is dit soos om jou vervolger te ontduik en agter sy rug te begin om hom te volg. "She dives into the ground to escape the predator, then unexpectedly surfaces behind him" (Estés, 1992: 60). Dit is om jouself te agtervolg, op jou eie spore terug te loop en jou weë van nuuts af te probeer verstaan. "They are ways of diving down and coming up behind the issue and seeing it from a different perspective" (Estés, 1992: 59). "Looping" gaan dus daarvoor om te werk aan herformulering.

'n Mens en gesin is voortdurend besig om aan jou kroniek te werk, dit te interpreteer en op hierdie wyses stories op te bou. "Verandering in die hede en toekoms kan alleen plaasvind indien daardie stories van die verlede geherinterpreteer word sodat dit die basis vir verandering kan vorm" (Müller, 1998: 93).

Om tot herinterpretasie en herformulering te kom, word van taal gebruik gemaak. Om te herformuleer is om persepsies te hervorm, om ons kognitiewe kaarte ("maps") waarvolgens ons gebeurtenisse interpreteer, te verander. Verandering kan nie sonder herformulering plaasvind nie, maar 'n groter mate van insig moet ontwikkel vir die moeilikheidsgraad daaraan verbode. Dis nie maklik om geloofs- en waardesisteme wat vir jare gevorm is, te herstruktureer en te herformuleer nie.

Dikwels kan gekonsentreer word op blinde kolle, distorsies en persepsies wat nie met die realiteit rekening hou nie. In Marie se geval is die verhale gehoor van desperate, soms lafhartige pogings om die kwaad en seer te verbaliseer, soos om te vloek, die huis aan die brand te steek, selfmoord te probeer pleeg, geld wat van Marie deur haar familie onthou is, die kinders wat nie toegelaat is om haar gereeld te besoek nie (Danie het na die egskeiding beheer en toesig oor die kinders verkry weens Marie se beweerde onbestendigheid). In die ontwikkeling van haar verhaal het die skade wat dit die gesin aandoen, na vore gekom. Marie het tot die beseft gekom dat die verkragtings nie haar skuld was nie en dat sy haarself as "vuil" en as "hoer" geëtiketteer het. Sy het ook daardie beeld van "goedkoop-wees" probeer uitleef deur in talle verhoudings met mans betrokke te raak, terwyl haar diepste behoefte aandag, liefde, ondersteuning en begrip was – iets wat sy nou in 'n groter mate ontvang. Sy het weer met behulp van haar man en kinders geleer wat dit is om werklik vrou te wees, veral as haar man vir haar omgee en toon dat hy verstaan. Hy het sy verhouding met Tina laat staan en weer met Marie begin uitgaan.

Müller (1986: 94–95) skryf dat 'n Hongaars-Amerikaanse kontekstuele terapeut, Ivan Boszormenyi-Nagy, van 'n terapeutiese tegniek, “crediting”, praat as 'n vorm van die herformulering van 'n verhaal. “Obviously the task of giving credit most appropriately falls to family members rather than to the realm of the therapist. It is the tribunal-like function of close relationships that allows its members to establish criteria for fairness among them (Boszormenyi-Nagy, 1986: 302). In die geval van “crediting” word onsigbare lojaliteite uitgewys. Ons het lojaliteite teenoor die vorige geslag waarvan ons nooit ontslae raak nie. Al is iemand hoe bewus van sy ouers se swakhede, sal hy altyd daartoe geneig wees om hulle te wil beskerm. Die lojaliteite word egter nie altyd op opbouende en konstruktiewe manier uitgeleef nie. Mense word hardkoppig en wil nie verander nie. Dit kan daartoe lei dat 'n persoon dieselfde destruktiewe gedrag begin toon as 'n ouer, al het hy/sy swaar gely daaronder. 'n Kind wat onder alkoholisme gely het, sal ook alkohol begin misbruik. 'n Kind wat gely het onder seksuele misbruik, sal ook soortgelyke situasies begin skep. Die lojaliteit aan die vorige geslag dwing jou amper om nie beter as jou pa of ma te wees nie. As jy beter is, is jy dislojaal. “Kreditering het dan daarmee te doen dat 'n persoon erkenning kry vir sy/haar pogings om lojaal te wees en dit kan dan weer die persoon help om te begin dink en werk aan meer konstruktiewe maniere om lojaliteit uit te leef” (Müller, 1998: 95). “... crediting is meant to acknowledge a family's legitimate efforts to redistribute its members' benefits and burdens... Crediting is meant to acknowledge the merit and hence the legitimacy in every family member's terms, and so to unleash the reserve potential of their impending dialogue” (Boszormenyi-Nagy, 1986: 309).

Daar is reeds vroeër verwys na die eksternalisering van 'n probleem as metode van herformulering. Daar word aan die probleem gedink as iets wat buite die self geplaas word en dan oor gepraat word. Op hierdie wyse word neerdrukkende probleme geobjektifiseer en gepersonifiseer. Dit help mense om nuwe stories oor hulself en hul probleme te konstrueer. Aangesien ek reeds hieroor gehandel het, gaan ek nie nou weer in diepste daarop in nie.

v. Die verbeelde toekomsverhaal

Vanuit dit wat ons in die verlede ervaar het en ook vanuit dit wat ons nou in die hede ervaar, projekteer ons beelde (verbeelding) van wat ons bestaan in die toekoms sal wees. Wanneer ons hierdie klein stories formuleer oor wat mag gebeur en dit herformuleer aan die hand van 'n herformuleerde verlede, oriënteer ons onself met die oog op die toekoms. Ons projekteer onself eintlik in die toekoms in en 'n toekomsverhaal van hierdie aard, konstrueer dit waarmee ons môre en oomôre se reise kan aanpak. "Die gekonstrueerde verhale dien as padkaart op hierdie reis" (Müller 1998: 99).

Verskeie metafore kan 'n rol speel in die nadenke oor en verbeelding van 'n toekomsverhaal. Die verbeelding van 'n storie en die beelding van 'n storie lê baie na aan mekaar. Met beelde verbeel ons 'n nuwe werklikheid. 'n Metafoor rig 'n appèl op die verbeelding van die gespreksgenoot. Nuwe interpretasiemoontlikhede word geskep. Informasie oor die storie van die verlede en van die toekoms word beskikbaar gestel (Müller 1998: 99–101). Tracy (1981: 149), verwysend na 'n ongepubliseerde lesing van Paul Ricoeur, wys op die krag van verbeelding: "Imagination is also the power of giving form to human experience. This position allows Ricoeur to retrieve *mimesis* as creative redescription and to develop the notion of fiction as a redescription of reality challenging everyday descriptions and thereby challenging notions of image and representation."

Müller (1998: 101) sê dat die werklikheid uitgedaag word deurdat relevansie op nuwe maniere tussen sake geplaas word. Dit is presies wat deur beelde en metafore bereik word. Die begrip "storie" of "verhaal" is dus 'n term wat met verbindings, patrone en metafore te doen het. "Deur 'n nuwe verhaal te verbeel, word nuwe relevansie ontdek en verandering bewerk. So word terapie die proses van die uitbreiding (verbreding) van betekenis. Deur nuwe verbindings te lê, word dit wat tot dusver ongesê gebly het, as nuwe realiteite na vore geroep" (Müller 1998: 101).

Dit is noodsaaklik dat die relevansie tussen die negatiewe van die verlede en die positiewe van die toekoms ontdek word. Met verbeelding beteken dit nie dat die verlede afgesluit en vergeet word nie. Daar vind wel afhandeling en heroriëntasie plaas. Enige teenstrydighede wat in 'n nuwe verhaal na vore kom, word geïntegreer.

Om die toekoms te verbeeld, sou dit sekerlik ook nodig wees dat 'n gesin bepaalde strategieë sal opstel om mee te werk. Keuses moet gemaak word waardeur hulle die omgewing asook bronne tot hul beskikking ten beste sou kon benut. Die ekokaart en toekomskaart het in Marie se geval 'n groot rol gespeel.

“Stories are medicine. I have been taken by stories since I heard my first. They have such power; they do not require that we do, be, act anything – we need only listen. The remedies for repair or reclamation of any lost psychic drive are contained in stories. Stories engender the excitement, sadness, questions, longings, and understandings that spontaneously bring the archetype ..., back to the surface. Stories are embedded with instructions which guide us about the complexities of life. Stories enable us to understand the need for and the ways to raise a submerged archetype” (Estés, 192: 15–16). In die verhaal ontmoet die hoorder hom-/haarself. Die verhaal word 'n spel van visies en opsies.